

G Y I L K O S E U R Ó P A

Irtta: FABRY ZOLTÁN (Stósz)

1933-ban Európában minden lehetséges. Berlinben a költők és tudósok népének jelenlegi urai negyvenezer márka vérdíjat tűznek ki egy tudós fejére. A bérnyilkos nekitámasztja a létrát a falnak és az ablakon keresztül lepuffantja áldozatát. A Völkische Beobachter leszögezi a tényt: „lám, lám még a pacifisták is erőszakos halált halnak“ és a világ felhördül. Mindenki azt hiszi, hogy most indul rohamra a kultúrember, most történik majd valami, de a marienbadi emigránstragédia csak két napi szenzáció marad. Theodor Lessing a kofferes gyilkosság szenzációjával nem tudott megbirkózni, adu! maradt. Eltemették, elfeledték, miközben a világ már lázasan lesi, mikor kerül terítékre a legközelebbi vad, mondjuk Einstein...

De mért éppen Lessing? Nevét nem irta tiltakozó manifestumok alá, nem hangoskodott, nem mutogatta sebeit, jó volt, bölcs és megértő még a hitleri Németországgal szemben is. Amikor ma Németországban ilyen kifejezéseket használnak: „a vér tisztasága“, „minden betegnek, destruktívnak, negatívnak kioperálása a nemzet testéből“, akkor ne gondoljuk, hogy itt csak bosszú- és gyűlöletélmények játszanak közre, itt sokszor a lélek legmagasabb és leghangosabb vágyai szólalnak meg. Hogy az új német szellem a gyilkosság kultúrája, ahogy azt heteken át szuggerálja a világnak a sok manifestum, írás és Braunbuch: ezt nyíltan és félreérthetetlenül Lessing egy pillanatra sem dokumentálta. A sors irtózatossá korrekciójával szántott bele írásai: ennalálával kellett mindenki felé érthetően dokumentálni a goeringi iskola európai valóságát. Azt az európai nyugati valóságot, melyet Lessing egy egész életen át megtagadott, semmivé nevetett és okoskodott, melytől elmenekült Ázsiához, de Európa utánanyúlt, nem engedte, megölte.

Európának már sokféle ellensége, bolondja, barátja és szerelmese volt. Sokan magyarázták, sokan tagadták, de álarcnak, de filozófiának, irányvonalnak, frázisnak mindig jó volt. Ma Mussolini csak Európáról beszél és Goebbels a rádióban Európa védangyalaként fujja a kürtöt. Lélekről beszélnek és hadseregre gondolnak, kultúráról csevegnek és a gazométert figyelik, civilizációt terjesztenek és új bombavetőket értenek alatta. Európa — mondta Lessing is és önmagát értette. Főművét: „Europa und Asien“, így vezeti be: „Ha ez a könyv megsebez valakit akkor csak íróját sebezheti.“ Európa lett a vádlott neve, de Lessingnél önvád lett belőle. A vádlott ítelt: Európa gyilkolt. Európa „rejtélyes“ lényé Marienbadban, mint a gyilkosság kultúrája lelepleződött.

Az áldozat beszél, az áldozat vádol: „Mit adott a Nyugat a világnak? Tárgyat, árut, munkát, értéket. A kaukázusi ember lett a föld ura. De ez az uralom nem lelki fölényen alapul, de kézzel fogható fegyvereken. A háború megtanított minket arra, hogy a gyilkolás mai technikája lehetővé teszi egy kis csoport elszánt fickónak vagy örültnek, hogy egész népeket kiirthassanak... Meg akarom mutatni, hogy két keresztény évezred egész kultúrája, a Nyugat logikája és etikája,

Európa történelme és emberfejlődése nem más, mint álcázott érvénysülési akarat és az európai-amerikai embervilág hatalmi örülete. „Honnan jött e rontás? Lessing szerint az ok az „öntudatvalóság“, a messerszerűen felduzzasztott emberi „öntudat-állat“. „A kereszténység csak egy Istent ismer és ez az ember. Isten emberré lőn: ez a nyugati kultúra egész titka.“ Leibnitz Istenből matematikust csinált, Lessing továbbmegy: „a mai ember ennek az Istennek a számfejtője.“ „A kereszténységnek az az igyekezete, hogy az embert avassa minden emberen kívüli erkölcsi központjának, vezetett ahhoz a hallatlan eltermészetlenedéshez, melynek utolsó eredménye a mai tudomány... És ez a kultúra vágtat aztán türelmetlenül, kegyetlenül, minden ellenállást legázolón, mindent magához térítón, misszionálva, propagálva, kolonizálva és a föld álmát megzavarva...“

Csend. Megilletődve, mosolyogva, vagy gunyra rántott szájszög-gel álljunk, döbbenünk meg egy pillanatra: Pán járt köztünk... Lessing volt az utolsó álmodozó európai pogány. Európa katakomba-mentalitásában, haszonhajrájában: örömember, mosolybölcsesség, ázsiai végtelenség, ember, aki eljut — vissza a paradicsomi őszállapot színes vágyképéhez, gyerek az elveszett paradicsom nosztalgiájával, eretnek, aki Európa szenvedéskomplexumát ostromolja: a keresztet. Lessing Európa legidőszertlenebb, legkülönösebb korembere, akit az egyik pillanatban magának vállal az ember, hogy a következőben megtagadja. Pogány, akit sohse fogunk megérteni, eretnek, akit senki sem fog társnak vállalni, forradalmár, aki sohasem fog tömegeket mozgatni, gyerek, akivel nem tudunk eljátszozni, bölcs, kinek bölcsesége elszalad előlünk. Ázsia elküldte utolsó követét Európába, de Európa nem álmodhat, gyilkos ébrenlétre ítélte önmagát. Európa Lessinget nem tudta megemésztetni, kivetette magából, megölte. A gyilkos Hindenburgra és Hitlerre esküszik. Lessing Laotsehoz és Buddhához menekül: „Hallgass. Fordulj el a világtól. Az élet betegség és a halál a megváltás“. Ki meri mondani, hogy érti és tudja az összefüggéseket?

Isten a hatodik napon teremtette az embert, öt napig mással bajlódott: állatokkal, fákkal, hegyekkel, vizekkel. Mi csak a hatodik nap teremtményével az emberrel törődünk és elfelejtjük az ötszörte nagyobb munkájú teremtést: a természetet. Az ember a teremtés naiv csodáját nem ismeri, a gépkultúra, a mechanizált társadalom és élet valósága el csupán. A „vitalité“ helyén a „realité“, amikor az ember nem él, de számol, gondolkodik. Hobbes mondatával: „a tudás szavakkal való számolás“, Lessing szembeállítja a tudás szó eredeti ázsiai értelmét, mely nem más, mint szemlélet. Európa és Amerika haszonkultúrájával, mely kitermelte a cél, az idő, a történet fogalmakat, szembe kell állítani Ázsiát: „Ott az ember más természeti közösségben él, közelebb van a földhöz és annak démonaihoz és így tudatalatti források tudója, melyek azonban az életet irányítják. Okosabb mint mi a természettudományunkkal és merev öntudatunkkal.“ Álomtavak partjára érkezett Lessing, szerinte „az utolsó létközelséghez, a legmélyebb megismeréshez a Taotekinghez: többé nem akarni, többé semmitnemcsinálni...“ Mit csináljunk vele? Ne forgassuk, ne lapozzuk el: az „örömet“ hozza, intenek, kérlelnek hívei. Tárjuk ki kapuinkat az örömek... Lessing szerint minden emberit, minden öntudatosságot, minden haszonvalóságot a szükség, a szenvedés hozott létre. A kultúra az északi sarkövön kezdődött. Európa csak a szükségből csinált erényt és ennek az érvénynek mai polgári típusa a „filiszter“, a „sohse élő, de minden életet egyformán felhabzsoló, akinek nincs is jelene, mert ez a jelen: félelem, csak multja és jövője: reménye. Ha a mindig csak ag-

gódó és mindig csak reménykedő piac- és üzletember filisztervoltát összehasonlítjuk a keleti népek tulajdonképpeni nemtörődomségével és vidám időtlenségével, akkor megtudjuk, hogy a filiszter mért nem tud örülni. Pedig: „minden élet: öröm, nincs más cél csak mindig az öröm célja.” De a megvalósítás? Lessing tenyerén az ujjai között elcsurgatja az örömet. Mert, ha akarom, hogy öröm legyen, akkor a „Wille zur Freude” megöli az örömet. Az akarát így egyenlő lesz a szenvedéssel. Ez a lessingi filozófia lényege. „Az igazi filozófus egész munkát végez. Megszabadít az akarattól.” Csukjuk be újra kapuinkat: szenvedés, szükség így nem enyhülhet és Lessing hiába írja: „Enyhítsd a szükségét, szenvedést, ezzel az egyszerű követeléssel zárom könyvemet”, — s parancsának nincs szociális alapja és így nem lehet életértelme. „Egyszer valahogy India is kénytelen lesz alkalmazkodni a szocializmushoz, de ez a vég”, aki így fél a szocializmus valóságától, az nem adhat korparancsot. Buddha és Marx tűz és víz, Laotse és Liebknecht nem férnek meg egy síkon. Lessing mégis pálcát tör feletük: „Buddha gondolkodását és cselekedeteit összehasonlíthatatlanul radikálisabbnak, aktívabbnak tartom, mint pl. Marx, Bakunin vagy Liebknecht gondolkodását és tetteit. Hogy pedig emberileg ki a szűkebb: ezen is lehetne vitatkozni.” (Aktion, 1925, 570.) A gyilkos golyója Marienbadban az emigráns „marxistát” és „zsidót” akarta megbüntetni. Az ítéletnek néha furcsa grimaszai vannak.

És mégsem volt tévedés. 1927-ben az antiimperialista liga emlékeztetés brüsszeli gyűlésén, Lessing az elnyomott gyarmati népek védelmében a fehér fajról csak, mint gyilkosról beszélhetett. „A földnek egyetlen veszedelem van: a fehér faj. A nyugati kultúra: a természet hullája. Mi hangos hullák országában élünk. Ezek az anyatermészetből elfajzott hullák gyilkos gépeket gyártanak. Ezekkel a fegyverekkel járják a földet. És ahol valami élőre bukkannak: fákra, állatokra, emberekre — azt legyilkolják.” Lessing pontos statisztikával támasztja alá érveit: a százévelőtti többézer nyi madárfajtaból Európában ma már csak 300 él, 1926-ban egyetlen kopenhágai cég 200.000 bálnát pusztított el. Egy évben körülbelül 50.000 elefántot irtanak ki és így tovább: számok két oldalon át. Az ember gyilkos veszedelmét a föld és állatvilág veszélytükrében mutatja. A kiinduló pont, a felháborító tény: a föld- és természetgyilkolás, az ember a végére marad. A sorrend a teremtés sorrendje: „fák, állatok, emberek”. Az arány a genezisnek megfelelően 5:1. Lessing antiimperialista, de nem marxista. Antiimperializmusát kozmikus érzések fűtik: pogány föld-ég-emberközösség. Lessing a földvalóságot, a földgolyót, a természetet védi a gyilkos európai kultúra, a gyilkosiskolák ellen. A legszivesebben az őserdők állati esordáit, az egek villámát, a folyók áradását, a színes népek harei táncát ösztönözná toborozná lázadásra, forradalomra a földgyalázók ellen, akik „a földet szétrombolják és Földanyánk testét feltépik.” Antiimperializmusa a természetbarát antihominizmus. Az ember egyedül tehetetlen öngyártotta gépei ellen, szövetségesnek tehát elhozza a föld erejét, a természet szépségét, az állat- és növényvilág gigantikáját. A gyilkos kultúra rohamára a föld állat-növény-emberközösség lelke szólalt meg az utolsó pogányban utolsó vétóra. Meg kellett ölni. Ellenség volt. A kapitalista imperializmus ösztönellen-sége. A golyó Marxnak volt szánva és Pánt találta. Marxnak nem első és Pánnak nem utolsó halála ez. A gyilkosság kulturája még nem végezte el feladatát: a kapitalizmus még nem töltötte be történeti hivatását...

A kapitalizmus még nem végezte el történeti hivatását: Hitler-

nek, Goeringnek, Goebbelsnek kellett jönni, hogy útát mutassanak hogy fényt vessenek erre az ártatlannak látszó védekezési- és reményformulára. Gyümölcseiről ismerni meg a fát. A hitleri gyilkosiskola a nyugati civilizáció zárófejezete: a kigyó a farkába harap... „Meg kell borzadnunk a gyilkolásnak e körforgásától — írta főművében Lessing, — de változtatni rajta nem tudunk.“ Egy ember, aki tudja tudja, hogy a nyugati kultúra önmagában hordja pusztulása csiráit, akinek fáj a növényvilág „hasznosítása“, aki gyermeki felháborodással tudja felpanaszolni, hogy az őserdőket és bölényeket kiirtják, hogy „a pálmaerdők és szénhegyek a gyárak kéményein, mint a föld haláltúzei füstölnek el“: ez az ember, ez a Lessing a változtatás realizálása helyett csak „az őserdő mitosz- és álmoválóságát“ választhatja. Nyen körülmények közt a vitalitás sohasem fog győzelmet aratni a realitáson, mert a vitalitásnak ez a formája — menekülés.

És ép' a menekülésnek ez a gyerektiszta formája, ép' ez az őserdőkomplexum lepleződik le a valóságban, mint goebbelsi kulissza, mint hitleri rekvizitum. A Das Neue Tagebuch a német helyzetről írva megállapítja: „ami itt kirobban, az már nem politika, de a legszörnyűbb: az őserdő.“ Erre a megállapításra felel a harzburgi tanítógyűlésen egy bizonyos dr. Haupt: „Ha egy párisi zsidólap, ezzel a címmel: „Az őserdő közeledik“ a nemzetiszocializmus győzelmét akarja kicsinyelni, akkor akarata ellenére is fején találta a szöveget. Mert ez az őserdő a mi népünk, a mi földünk szimbóluma. Ez az ősnép most eszméletlen természetes ereire. Az őserdő mutatja a legjobban, hogy ez a nép ki akar válni a nyugati civilizáció varázsköréből.“ Az ember kísértésbe jön és játszani kezd a gondolattal: ezt a Lessinget, ha nem lett volna zsidó, egy kis jóakarattal új Spenglerként használhatták volna fel Hitlerék. A pogány német erdőknék, Wotánnak, a Nordmenscheknek és az Ed-dának nincs nagyobb értéke és szerelmese Lessingnél, a német tölgy „mitoszához“ minden bizonnal közelebb férközött, mint maga Hindenburg és a Nordmensch lényegéhez több köze van, mint Goebbelsnek. De míg neki az őserdő, a pogányság természet volt, szövetséges társ, addig a goebbelsi propaganda csak mint a kerítés eszközt, mint álarcot, mint ösztönagitációt használta fel az imperializmus szolgálatában. Ma már az őserdőbe sem lehet büntetlenül menekülni. A gyilkosok már azt is lefoglalták. A hitleri szimbólum mint a bestialitás perverzítése lepleződik le: az őserdő, mint a gyilkosság kulturájának tömegmozgató, tömegbutító motorja.

Perverzitás: nem engedem el a szót. Hiszem, hogy közelebb visz a rejtélyhez, mert a lessingi rejtély kulcsa: Haarmann. Hannover három névvel ajándékozta meg a világot: Hindenburggal, Haarmannal a perverz tömeggyilkossal és Theodor Lessinggel, Haarmann utolsó áldozatával. Lessing mindkét földijéről írt. Haarmannról egy pszichopatológiai tanulmányt és Hindenburgról az 1925-ös elnökválasztás alkalmából egy cikket. A cikk így kezdődik: „Ha az ember az öreg Hindenburg jóságos atyai arcába tekint...“ és így végződik: „Plató a filozófusokat akarja a nép vezetőinek megtenni. Hindenburggal nem éppen egy filozófus fog a trónra ülni. Csak egy reprezentáns szimbólum, egy kérdőjel, egy zéró. Mondhatja valaki: jobb egy zéró, mint egy Néró. Sajnos a történelem azt mutatja, hogy egy zéró mögött mindig egy jövőző Néró rejtőzik.“ Megrendülve állunk meg ennél a mondatnál: a záró és Néró történelem lett. Lessing az életével fizetett ezért a mondatért, életében a kenyerével. Katedrájáról nemzeti szocialista diákok kergették el, lökték ki, ugyanakkor azonban Franz Pfemfert, a kommunista, a régi fegyvertárs, lapjában az Ak-

tion-ban mondta fel a barátságot és támadta Lessinget Hindenburg dicserete miatt. „Hindenburg és az élet legyen Önnek irgalmas Theodor Lessing”: ezekkel a szavakkal bucsuzott tőle Pfemfert. A német közvélemény csak a Hindenburggyalázó zsidó marxistát ismerte és gyűlölte Lessingben. A revolvert azonban Goebbels nyomta a gyilkos kezébe, amikor egy rádióbeszédében azt állította, hogy ez az emigráns zsidó volt az, aki annak idején Haarmannal hasonlított össze Hindenburgot. Goebbels Lessinget akarta ütni infernalis hazugságával és ez a hazugság nyilatkoztatta ki a legjobban az igazságot. Hindenburg a gyilkolás hősi képe és Haarmann a gyilkolás meztelen bestialitástípusa keverődött itt egybe. A hősi kultúra ebben az erőszakolt összefüggésben a gyilkos kultúra képét mutatta. A gyilkos kultúra nem akarja, hogy a beteg bestialitás közös nevezőjére hozzák és ép' ezzel a védekezéssel árulja el magát, mert ez az a kultúra, ez az a társadalom, ez az a hatalom, melynek nincs etikája, csak profitlogikája, nincs „mitosza” csak bestialitása nincs közössége, csak perverzitása. A gyilkos rendőrségi neve még bizonytalan. Történelmi neve: Goebbels. Szociális neve: fasizmus az imperializmus szolgálatában. Vulgója: Európa.

*

Alunk, álltok megrendülve, lázbaverve, megfélemlítve szellemi munkások, írástudók és költők, könyvesinálók és publicisták: gyilkosok járnak közöttünk. És védekeztek és mondjatók: szabad szellem vagyok, nincs marxista igazolványom. Ne felejtsetek el, hogy Lessingnek se volt, hogy mindnyájunk között talán ő volt a legszabadabb szellem és mégis mint marxistát ölték meg! Ma marxista mindenki, aki a gyilkosság kultúrája ellen, akár mint „szabad szellem”, akár kötött marsrutáival védekezik. Rudolf Leonhard, akinek talán szintén nincs marxista igazolványa az emigrációban jött rá erre a korigazságra: „A kulturteremtők, a kulturmunkások kell, hogy tudják: akárhol állanak is, ha van valami mondanivalójuk, akkor mindig mint — marxistákat fogják őket üldözni”. A kapitalizmus praktikái ellen hozzátok a szocializmus praktikáit. Most hagyjátok a Taotekinget, hagyjátok Buddhát, ne gondolatok a bálnákra és elefántokra, az őserdőre és a selymes füvekre. Magatokra gondolatok, legyetek önzők. Hitler ellen hozzátok Marxot! Meg kell mutatni, be kell bizonyítani, hogy Európában nemesak gyilkosok élnek és nemesak gyilkosoknak tapsolnak. Ha nem tudjuk, ha nem akarjuk, akkor cinkosok vagyunk és cinkosok leszünk. Mi is gyilkosok!

NÉMET FAJKUTATÁS. 1933. „A nem-északi fajtájú emberek foggyökerei, megfelelően az előre ugró állkapocsnak, inkább ferdek, mint az állatoknál.” — „Az északi ember rágó mozgása csukott szájjal történik, a másfajtájúak, mint az állatok, hajlanak a nyitott szájjal való csámcsogásra”. — „Ahogy a vörös szín izgat, úgy az északi ember világos piros szája is izgatón hat, sőt egyenesen ingerel a csókra, illetve a szerelemre”. — „Ezzel szemben a nem-északiak szája széles, kövérkés... s az érzéki sovárgást a kárörömet s a kajánságot fejezi ki.” — „A kézzel-lábbal való beszéd a nem-északi emberre jellemző. Az északi ember beszéd közben nyugodtan áll, a legtöbbször zsebetett kézzel”. — „A nem-északi ember az északi ember és az állat közti fokozatot reprezentálja s közel áll a majomhoz. Ezért azután nem is tökéletes ember, sőt egyáltalán nem ember, hanem csak átmenet ahhoz. A legjobb elnevezés rá az emberalatti ember.” — (Hermann Gauch: *Neue Grundlagen der Rassenforschung. 1933.*)

EGYSZERŰ SZAVAK AZ ŰTSZÉLEN ACSORGÓKHOZ

Céltalan életed miatt nyugtalan lelkiismereted nem hagy pihenni, tétovázol, jobbra-balra pislogsz, szímatolsz mint hűséges kutyá eltévesztett gazdája nyomán

nem mersz közénk állni?

Hiszen ha jót akarsz, az utunk ugyanaz, most a mélyben vagyunk, de felfele haladunk.

Igaz, itt nem kínálkoznak olcsó sikerek, nehéz és küzdelmes út ez, kapaszkodókkal és visszacsúszásokkal s gyakorta megesik, hogy az elesők és lezuhanók magukkal rántanak a szakadékokba,

még az is, hogy a ködbevesző csúcsról megfeledkezve lépésnyi előnyökért egymást taszigáljuk le.

S nem gyászol bennünket senki, pusztulásunkért nem kárpótol harsogó halotti gyászünnepe, hacsaknem a hollok és döghangyák fekete rajai,

névtelenül maradunk s az utánunk jövők oly egyszerűen menetelnék át rajtunk, mint az országuton vándorló hangyaboly a szekerek által elgázoltakon.

Mindegy. El-elboruló szemeink zavarán s az ismeretlen jövő sötét ködfalán átvilágít győzhetetlen életösztönünk és a fel-felvilanó gondolat késéles fénye — és menetelünk tovább.

Nem szánalmat kérünk mi tőled, nem a vakvezető pózát, aki míg vezeti szánalmas gyámoltját a forgalmas utcán át szemsarkából lesi, hogy sokan látják-e, ő milyen erényes, — nem! a hamis hang és hamis póz nem hat meg bennünket: egyszerűek vagyunk, egyszerűek igazságaink is.

S azt se hidd, hogy naivak vagyunk, mert ismerjük a Nihil igazságait is,

azt is tudjuk, hogy minden út a halálhoz vezet, de azt is, hogy a cél mégiscsak az örökítő élet. S ami hajt az: — kötelesség, felelősség, becsület.

Ha a lelked nyugtalansága s a szíved életrágya nem csitul figyelj hát tovább, nézelődj, kutass és keress, ha őszinte vagy és nyitva a szemed, hozzánk biztosan elvezet.

Bár igaz, nem sok amit adhatunk:

egy-egy munkástenyér kemény szorítása,

összetört parasztok áhitatos hite,

fiatal munkások harsogó kacaja,

proletárásszonyok kibugyanó könnye —

testvéri, baráti érzés, őszinteség:

emberközelség

cseréld el hát vele:

jóllakott polgárok ásitásba fuló elismerő szavát,

nagyképű szakértők vállonverő pózát

és — a bőfőtető jó polgári kosztot.

Ime, látod, egyszerűek a szavaink, egyszerűek az igazságaink és egyszerűek vagyunk mink magunk is, mint a szegényekhez állít s bizony az is igaz, hogy kenyérre minekünk csak szükségünk telik, de azért neked is juttatunk majd egy-egy kis karéjt.

(Balmazújváros)

Verecs Péter

ELIT EMBEREK, VAGY A KIVÁLASZTOTTAK OSZTÁLYA

Irta: UJVARI LASZLÓ (Budapest)

Gyakran beszélnek elite emberekről. Szász Zoltán ezt a francia szót tulajdonképpen értelme szerint kiválasztottaknak, vagy kiválasztódottaknak fordítja. Ő azonban többet és általánosabbat ért alatta, helyesebben: többet kell alatta értenie, mert csak a szó értelmének felduzasztása révén juthat el egy olyan fogalomhoz, amely a magyar nyelv és gondolatvilágban otthonosabbnak hangzik. Tehát így mondja: az emberiség, vagy a nemzet színe. Java, vagy virága. Eleje.

Szász Zoltán, aki ama kevés polgári publicista közé tartozik, akik egyben gondolkodók is, egész sor elméletet dolgozott már ki az elit népek és elit emberek fogalmáról. Szász Zoltánról tudni kell, hogy világszemlélete a polgári liberalizmusnak és demokratikus eszmeiségnek azt a skáláját fogja át, amely a francia forradalom eredményeként polgárjogot nyert a kapitalista társadalomban. Ez a viszonylagos szellemi felszabadultság teszi, hogy Szász Zoltán a zsidókérdést is elfogulatlanul tudta mindenkor szemlélni, ha ugyan a filozemizmus betartozhat egyáltalán az elfogulatlanság fogalmába. Elfogulatlanság tényét nehéz megállapítani olyan embernél, aki egy szubjektíven kiépített gondolati rendszer útját követi. Szász Zoltán régebbi vizsgálódásainak ilyen uton leszűrt eredménye pl., hogy a zsidóság elit nép.¹ Ha a francia elite magyar egyenértékeseül a kiválasztottakat fogadjuk el az elit fogalmának kifejezőjeként, akkor láthatjuk, hogy Sz. Z. keresztényi, pardon felekezeten kívüli elfogulatlansága azonos a bibliai elfogultsággal. Ez a felismerésünk még akkor is helytálló, ha Szász Zoltán a magyar szólásmóddal él és a zsidóságot a népek színének, vagy elejének nevezi.

Szász Zoltán legutóbb az elitemberek pusztulásáról értekezett.² A kérdést most nem népek, vagy nemzetek, hanem nemzedékek vonatkozásában veti fel. Az író tehát tovább vitte régebbi teóriáját és az elitet nem csupán a népek között, de bizonyos társadalmak nemzedékeiben is fölleli. A kiválasztott nép eleje eszerint nyilván a világ legkülönb nácioja. Szász Zoltán elmefuttatásai végső fokon csak idetörkolhatnak, ha most legutóbb a kérdést különválasztva tárgyalja is a népi elit fogalmától.

De nézzük mindenekeelőtt mit állapít meg Szász Z. a nemzedékek jelentőségéről: „... egy nemzedéksor egy bizonyos korban élő ember-állomány értékének igazi mértéke nem az, hogy hogyan viszonylik előbbi nemzedékek színvonalához, hanem, hogy mennyire válik be a neki feladott leckével szemben. Mérsékeltbb tehetségű nemzedékek, amelyek megtudják oldani a maguk feladatát, türethető állapotokat teremtvé maguk számára, végeredményben fölülte állanak azoknak, akik bizonyos elvonatkozott szempontból nézve talán tehetségesebbek náluk, de viszont képtelenek kiharcolni saját boldogságukat. Ez pedig a mai emberiség szomorú esete. Bizonyára temérdek oka van ennek, de talán egy se olyan döntő, olyan mélyreható, mint az az aránylag ritkán emlegetett, hogy ugyanis ma aránylag kevesebb az elit ember, mint régebben, vagy legalább is kevesebb, mint amennyi a világ rendbehozá-

¹ Szász Zoltán: A zsidóság és az elit. Előadás a Poale Cion számára, 1931-ben Budapesten.

² Szász Zoltán: Elit emberek pusztulása. Ujság, Budapest, 1933 szeptember 10.

sához szükséges volna."

Most nyomban le kell nyúlnunk a kérdés gyökeréig. Azt kell tisztázni legelőször, valóban van-e elit-ember, vagy elit generáció, olyan, amely „fölötte áll” egy „mérsékeltébb tehetségű generációnak."

Legelőször is szemben Szász Zoltán etimológiai okfejtésével, el kell, hogy vessük a magyaros „színe-java” kifejezést, mert a francia szó magyar egyenértékésében több társadalmi meghatározottság rejlik. A „kiválasztott” szó helyén van itt, ahol a kérdés az, hogy egy emberállomány értékmérője az elért, vagy megtartott életszínvonal-e, vagy pedig az, hogy társadalmi feladatát megoldotta-e. Ha ezekre a kérdésekre megfelelőünk, úgy önmagától adódik a felelet arra is, hogy egyáltalán van-e elit generáció.

Szász Zoltán azt állítja, hogy az utóbbi az érték meghatározó: tehát a társadalmi feladatnak a megoldása. Nehéz ebből az elméleti útvesztőből logikát kihámozni. Mert egy nemzedék sem tagolatlan, minden nemzedék osztályok szerint megoszló, tehát törekvése nem lehet egyöntetű sem az előbbi generáció életszínvonalának megtartására, sem pedig társadalmi feladatának megoldására. Ugyanazon nemzedék burzsoá- és proletártömegeinek érdeke és szándéka homlokegyenest ellenkező, de ha még osztálymegoszlásában is tekintünk egy generációt, értékmérőnek nem fogadhatjuk el sem az egyik, sem a másik meghatározást. Ahhoz, hogy akár megtartsa, vagy elveszítse egy osztály már kivívott életszínvonalát, akár pedig, hogy társadalmi feladatait megoldja, ez a különböző osztályoknak, az elnyomóknak és elnyomottaknak erőmegoszlásán mulik, amiből következtetni lehet a társadalmi felszabadulás objektív, vagy szubjektív előfeltételeire, de semmiesetre sem arra, hogy az a generáció tehetségben alatta, vagy fölötte áll az előzőeknek. „Életünk társadalmi termelésében az emberek szükségyszerű, akaratuktól független viszonylatokba lépnek: termelési viszonyokba... Az anyagi élet termelési viszonyai szabják meg egyáltalán a társadalmi, politikai és szellemi életfolyamatokat.” (Marx: Adalékok a politikai gazdaságtan bírálatához. Előszó.)

Az egyén, tehát az elit ember jelentősége is elvész a gazdasági és társadalmi hatóerőknek ebben a harcában. Azonban nem a szellemi képesség megtagadását jelenti ez a megállapítás, hiszen a szellemi értéknek óriási jelentősége van a társadalmak életében. Azzal pl., hogy Marx felismerte az emberiség történelmének fejlődési törvényeit és felfedezte a mai kapitalista rendszernek és az általa teremtett polgári társadalomnak sajátos mozgási törvényeit, céltudatos utat jelölt ki a proletár osztályharcnak. Mert „a tudomány Marx szemében mozgó forradalmi erő volt.” (Engels.) Eszköz a proletáriátus felszabadításához, amivel a proletáriátust saját helyzetének és szükségletének tudatára tanította és főlshabadításának szükségességét beleoltotta. Ám, ahogy Marx a társadalmi fejlődés vonalán továbblendítője a haladásnak, más kimagasló intellektus viszont alkalmas lehet arra, hogy a társadalmi fejlődést gátló erőket úgy tudatosítsa az uralkodó osztályokban, hogy ez a tudatosítás forradalmi, tulajdonképpen ellenforradalmi erőt jelent. (Pl. Mussolini.) Éppen a marxi dialektika, amely a külső világ, mint az emberi gondolkodás általános mozgás-törvényeinek tudománya, állapítja meg, hogy minden társadalomban a társadalom egyes tagjai más tagok törekvéseit keresztezik, hogy a társadalmi élet tele van ellentmondásokkal. Az ellentmondó törekvések forrása azon osztályok létfeltételeinek különbözőségében rejlik, amely osztályokra az illető társadalom oszlik.

Itt tehát megvilágosodik a kérdés. Nem elit-népek, nem elitgene-

rációk és nem generációk elitjei szabják meg a fejlődés lehetőségeit. Osztályérdekek megvédésénél nem a tömegek feltételezett „kiválasztódottsága” a döntő. A szubjektív feltételek, a munkásosztálynál pl., hogy tudatosította-e önmagában osztályhelyzeti érdekeit, nem azonosak az elit-fogalmával. Am, ha nincsenek is elit népek és elit generációk, elit osztályok létezését nem lehet kétségbevonni. Vannak kiválasztott osztályok. Az uralkodó osztályok ezek. És itt újból érintenünk kell Szász Z. etimológiai magyarázatát. Mi azért fogadjuk el Szász Zoltánnal ellentétben az elitnek magyar egyenértékését, a „kiválasztott”-at mert ez, mivel osztályhelyzetileg kívánjuk alkalmazni, pontosabban fedi az uralkodó osztály kiváltságos helyzetének fogalmát, mint a színe-java szó, amely itt, ahol osztályokról beszélünk, nem megfelelő. Az osztályok között a kapitalista társadalomban a kiváltságos, a kiválasztott kétségtelenül a burzsoázia, de ez nem jelenti azt is, hogy a társadalom színe-virága.

Szász Zoltán tehát alaposan félreérti nemesak az elit fogalmát, de az elit jelentőségét és társadalmi értékét is.

Az elit gyűjtőfogalmában, ahogy Szász Zoltán a szót használja, az elit úgy jelentkezik, mint „fontos társadalmi típus”, „...amiből legalább is nem elegendő mennyiségű van.” Szász Zoltán elégedetlen az emberiséggel, amely „szinte teljesen tanácsalannul áll azokkal a társadalmi és politikai problémákkal szemben, amelyek egyre szűkebb árnyékot vetnek a világra.” Most vezessük végig következetesen és a szociológiai szempontoknak megfelelően a Szász Zoltáni teóriát. Nézzük, végső következtetéseiben mit jelenthet.

Az elit — a kiválasztott társadalmi osztály, amely „az iskolázottság szellemi eredményeinek fegyverzetében” a termelőeszközök és az államhatalom birtokosa — Szász Zoltán szerint csak azért nem tud földi boldogságot teremteni, mert kevésszámban található a polgári társadalomban. Világos tehát, hogy ezen a ponton már csak a burzsoázia szaporítására lehet gondolni, amely idővel majd számban és erőben meggyarapodva egy-kettőre rendbehozná a világot.

Nem igyekeznünk félremagyarázni Szász Zoltán állításait. De a marxista gondolatmenet nem tud eligazodni a matériátlan szociológiai fejtegetésben. Kérdeznünk kell, hogyha Szász Zoltán talán mégsem elit tömegekre gondolt, hanem csak néhány kiválasztottra, hány darab az, amennyi szerinte hiányzik. Bár valószínűnek tetszik az is, hogy nem egyénekre, hanem tömegekre gondolt, mert hiányukért a háborút okolja, merthogy az tizenöt millió embert kiirtott. És e tizenöt millió között rengeteg volt az elit. — Előbb megint csak a magunk véleményét kell megmondanunk, hogy a társadalmi „elitvesztesség” a burzsoázia számához mérten aligha éri el a proletártömegek veszteségeinek százalékarányát. De lehet, hogy Szász Zoltánnak ez a veszteség is sok. Ebben az elméletben itt az a legnagyobb baj, hogy Szász Zoltán az „ép testben ép lélek” teoria alapján áll, ami azonos értelmű „a legények eleje” népdalszöveg tartalmi lényegével. Csak a korcsok maradtak itthon és a ronesok jöttek vissza. Így aztán némi fajelméletnek is hely juthatna, ha Szász Zoltán történetesen nem lenne liberális és demokrata. Tény az, hogy szerinte „egy folytonos kiválogatódás történt az erősebbek kárára.” A java elhullott. Nemesak a testi, de szellemi javak is elhullottak. Mert Szász szerint, ha egyénekre gyakran nem is áll, hogy „életerős testben tehetséges lélek”, „milliók tömegekre igenis áll”. Nos hát szerinte ezeket nélkülözzük. Szász Zoltán nem akarja tudomásul venni, hogy valamely társadalomban bármilyen fájdalmas is lehet az embervesztesség, ez a veszteség nem pótolhatat-

lan. Nem marad hely soha betöltetlenül. A kérdés nem is azon fordul meg, hogy kik maradtak ott és kik jöttek vissza. Ezen a ponton is megdönthetetlenül áll az a marxi felismerés, hogy a társadalmi berendezkedés formáit a termelési viszonyok döntik el és nem azok a katonák, akik — elhullottak a háborúban.

Szász Zoltán elitpusztulással magyarázza tehát a kapitalizmus válságát. Ő ugyan nem így nevezi, hanem „tornyosuló feladatoknak”, amelyek „társadalmi és politikai problémák”-ként jelentkeznek és amelyek egyre sötétebb árnyékot vetnek a világra. Itt nyitva marad egy kérdés. Hogy pl. a kapitalizmus időszaki válságaiban is az elit ember hiánya okozta talán a nehézségeket? Hogy tíz évig volt elit-ember, akkor aztán egyszerre kihaltak és bekövetkezett a válság? És ez így ment tizesztendőnként?

Szász Zoltán sok jóhiszeműséggel védi ezt az abszurd elméletet, amely ilyen logikai feltételezéseknek lehetőséget enged. Elitpusztítási elmélete azonban nem csak a háborúk, de a forradalmak területére is kiterjed. Pedig ez a terület terra incognita Szász Zoltán számára, noha ő maga bizonyos forradalmakat szimpátiával is kísér. Pl. azt a forradalmat, amely „lehet részben elitmunka s így egy új elit csoport feltörése is.” Sőt éppen azt tartja, „hogy a jövő egyetlen még megengedhető forradalma az volna, amit az igazi elit csinál.”

Talán fölösleges itt megegyeszer kifejezni egy „elit forradalom” valódi lényegét, ami nem fedhet mást, mint a burzsoázia forradalmát. Ne mérlegeljük itt a polgári forradalom sikeres, vagy sikertelen esélyeit, nézzük inkább, mit mond Szász Zoltán. Azt írja, hogy „a forradalmat (persze azt, amit nem az elit csinál), ha csak lehet ki kell kerülni.” Ez a megállapítás a bizonyítéka annak, hogy Szász Z. nem tud a forradalmak kikerülhetetlen szükségyszerűségéről. „Fejlődésünk egy bizonyos fokán az anyagi termelőeszközök ellentétbe jutnak a fennálló termelési viszonyokkal, vagy — és ez csupán jogi kifejezése ugyan — annak a gondolatnak — a tulajdonjogi viszonyokkal, amelyek közt eddig fejlődtek. E viszonyok, melyek eddig a termelőerők fejlődésének voltak a formái, átváltoznak azok fejlődésének bilineséivé. Ekkor társadalmi forradalom korszaka áll be.” (Marx: Adalékok.)

Szász Zoltán forradalmi elmélete már alapjában helytelen. Nézzük azonban mit mond azokról a forradalmakról, amelyeket nem sikerült a kapitalista társadalomnak „elkerülni.” „Itt volt például az orosz bolsevik forradalom. Ez elpusztította, majdnem a szószeros értelmében kiirtotta az egész orosz nemességet és polgári osztályt. Már most bármilyen kártevő és romlott volt is ezeknek a rétegeknek nagyrésze, mégis kétségtelen, hogyha talán egyes forradalmár csoportokhoz nem is, de magához az orosz nép széles műveletlen rétegeihez viszonyítva, szintén egy elit volt.”

Ime, Szász Zoltán elérkezik olyan területre, ahol osztályszemlélete leplezetlenül jelentkezik. Míg másutt az elitet, mint osztályhoz nem kötött magasabbrendű embertípust mutatja be, valóságos Nietzschei elképzelésben, addig itt, ahol konkrét példát említ, írói tisztessége nem igyekszik meghamisítani a valóságot és bár ezzel egész elméletét ön-maga ássa alá, bizonyítóan közli, hogy az uralkodóosztály pusztulása az elit pusztulása is.

Szász Zoltán az ideológiák szerepét lényegesen világosabban látja, mint számos más polgári publicista. Ezt mondja: „Persze, aki egyetlen emberi értéknek az átitatódottságot egy bizonyos ideológiával, ebben az esetben a bolsevikivel, tartja, az ezt a pusztulást nem érzi veszteségnek.” Szász Zoltán tévedése csak abban van, hogy hisz

egy osztályszemlélet feletti nézőpontban is, abban, amely „az elit jellegét... nem ilyen vagy olyan politikai felfogáshoz kötő, hanem öröklött szellemi képességek gyűjteményének tartó felfogás”-nak tekinti. Pedig légueres térbe rögzített nézőpontok nincsenek. „Társadalmi létünk határozza meg a tudatunkat — mondja Marx és mivel társadalmi életünket az osztályhelyzetek determinálják, minden dolognak a szemlélete — így az elité is — csak osztályszemponton át tekinthető. Mint ahogy Szász Zoltán is a polgári osztályok szemléletén át nézi az elit problémát, noha úgy vallja, hogy azt csupán „öröklött szellemi képességek” szerint itéli meg.

Érdekes, ahogy a magyar forradalmak elit pusztítását kommentálja. A magyar kommün szerinte rövid ideig élt ahhoz, hogy elit pusztítást végezhetett volna. Így ezt az ellenforradalom végezte el. „Már az októberi forradalomban is benne volt többé-kevésbé, ha nem is, mint a hatalom felelős birtokosa, de mint szellemi rokonszenvező az ország színe-java. S a kommün is, ha az érettebb elit-lények vissza is húzódtak tőle, magához tudta vonni az akkori fiatalság színe-javát.” Szász Z. elmélete itt határozott logikai törést mutat. Szerinte a tömegforradalom, mint a bolsevik, elitpusztító. A magyar proletárforradalom is elpusztította volna szerinte az elitet, ha nem él oly rövid ideig. Kérdeznünk kell, hogyan képzei ezt Szász Zoltán, ha véleménye szerint az ifjúság színe-java csatlakozott a magyar bolsevizmushoz. Nyilvánvaló, hogy a forradalmi törekvés csak az ellentétes ideológiák és ellenséges osztályok kipusztítására törekszik. A behódolt, sőt forradalmi mentalitással átitatódott „elit” fiatalságot aligha a kommün rövid élettartama mentette tehát meg így a pusztulástól. Szász Zoltán talán csak azért indokolja a kommün rövid időtartamával az ifjúság „színe-javának” életbenmaradását, hogy az orosz példát alátámaszthassa. Pedig ezzel csak még ingadozóbbá teszi egész elméletét. Mint, ahogy ebből folyóan, ingadozó az ellenforradalomra tett állítása is. Szerinte ez volt az igazi „elitpusztító”, mert a kommünben résztvevő színe-java fiatalság között „fájdalmas rendeket vágott az ellenforradalom kaszája.”

Szász Zoltán maga sem látja, hogy itt politikai szemlélete dominál. Elvégre, ha úgy van, ahogy vallja, hogy „szellemi elitre” gondolt csupán, mért nem látja be hogy az ellenforradalomnak is lehet „szellemi elitje.” Ennek a szellemi elitnek nincs szüksége egy más ideológiában élő tömegre.

Szász Zoltán forradalmi és ellenforradalmi elit-elmélete mindenesetre ott bukik meg, ahol az „elitet” osztály nélkülségben képzei el. Amíg az orosz példa világosan megrajzolódik előtte, mert az az orosz proletáriátus győzelmét demonstrálja, a magyar kommünben nem látja tisztán az osztályok egymáshoz való viszonyát. A „fiatalság színe-javának” behódolása valójában a kispolgári intellektuelek csatlakozása volt, ami természetes az előtt, aki tisztában van a kispolgárság osztályhelyzeti szerepével és tudja róla, hogy míg a kapitalista társadalomban nem ismeri fel a maga osztályérdekeit és a hatalmi osztályoknál keres támogatást, addig a proletár diktatúrában ismét a hatalom birtokosaitól, tehát a proletáriátustól várja helyzetének megjavítását. A ténylegesen „kiválasztott” osztály, a burzsoázia „színe-java” bizony nem vett részt a proletárforradalomban, hanem az ellenforradalom részese volt, elpusztítása tehát nem is következett be.

Szász Zoltán mindenesetre egy jobb világot óhajt, amelyet „elit emberek” kormányoznak. Erdemben ehhez nem kívánunk hozzászólni: Csak emlékeztetni kívánjuk Szász Zoltánt, a „nagy kabinetekre”, a

személyiségek kabinetjeire, amelyekhez végső kormányválságokban a burzsoá államhatalom menekülni szokott. Ez az „elit” egyszer sem tudta megváltani a világot. Nem rendszerváltozásra van itt szükség, nem garnitúra cserére, hanem gazdasági felszabadulásra, amely megteremtí a dolgozók szabad társadalmát.

G É P A M A J O R B A N

Irta: MORVAY GYULA (Tardoskedd)

Eljött a nyár.

Barackszínűek voltak a búzatáblák, a kalászosok lesúlyosultak.

Forró szél párázott a búzatáblák között.

A béresek arca olajos színű volt, mint olajos színű volt korsójuk, mibe vizet vittek magukkal. A takarmányos sopa gerendáiról előszedték a kaszákat, somfából villákat szereltek rájuk, gereblyéket beékelték, hogy ne lötyögjenek és a sarlókat kikalapálták. Aratásra készülődtek a béresek.

Ebben az évben azonban hiába várták az aratást. Egyik nap jön ki a béresgazda az intézőtől, béresek várják őt és megkérdezik:

— no, megyünk?

— nem megyünk.

— miért nem? Olyan érett a búza. Gyönyörű barackszínű. Kaszáink is készen vannak.

— de ha mondom, hogy nem megyünk. A másik magtárt takarítsák ki, ez lesz a dolguk.

De a béresek az őszi ösztönrel csak mindig kimentek a végnélküli táblák szélére, borzongó lélekkel végignézték a kalásztengeren és a kaszát, tarisznyát lerakták a földre. Hátba csak okoskodik ez a kényeskedő béresgazda? Itt az idő. Minden ember tudja, hogy vágni kell a buzát. Hozzá még nem is szabad bevárni, hogy egészen elérjen, de előbb le kell aratni, mert így aztán a keresztekben szépen megvörösödik. Pirosra, mint a vér. Ez a szép búza. Kövér és hízott ilyenkor a szem, nehéz, mint az ólomsörét.

Hiába készülődtek, nem kezdték. Egyik nap azután a majorudvaron keresztül hatalmas gépet vontatott a szántó traktor. Ez volt az új aratógép. Erősfarú muraközi lovakat fogtak eléje és csergett az aratógép kifelé a búzatáblákhoz. A béresek utána.

Sárgára és zöldre volt festve az aratógép, kéveszedő szárnyai kálimpáztak a csillogó napban. Négy ló előre feszült nyakkal húzta a gépet. Csavarta, kafancolta a gép a gabonát, kétaraszos tallót hagyott és amikor a kévét bekötötte, nagy erővel a földre puffantotta a kévét. A kévék alatt aztán ott maradt a sok szem. A béresek csak nézték:

— de kár!

— hát így is lehet?

— mennyi szalma veszendőben marad a földön!

— és mennyi szemet a földre ver!

Jött az intéző és a magtár kitakarításához küldte a béresek. Ekkor előállt Iesó és bátran megkérdezte az intézőt:

— bűn ez így.

— micsoda bűn? Miket beszél? Menjen a dolgára!

— csak mondom, hogy ez így marhaság és gazemberség. Mért nem javítják meg azt a gépet, vagy mért nem aratnak a béresek, mint ed-

dig? Kéziaratásnál nem hullhat egy szem gabona a földre, most meg — nézze...

— ne beszéljen. Menjen. Azt tesz az uraság, amit akar. Csak nem fog az Icsókra, meg az Igorokra, kondásokra és pásztorokra hallgatni. Uj gép. Próba. Hátha beválik.

— de rengeteg sok magot széjjelszór.

— nem a maga baja. Van elég. Ha egy major nem szállít gabonát, szállít a többi.

— hát úgy is lehet? És mikor kértünk, akkor nem volt, akkor nehéz volt a dolog, most meg nem baj, ha ez a major nem is szállít? Hiszen vagonokról van szó!

— ne populázzon, menjen a dolgára, — mondta az intéző. Azzal a csergő géphez ment, mert éppen kiért a föld végére és valami baja volt.

A béresek lelkében tüzelt a szomorúság. Ott álltak az intéző körül és ruháját, arcát nézegették. Jóságú cigarettát szívott az intéző. Ruhájából valamilyen parfüm áradt. A béresek maguk ruháját szagolgatták. Milyen más szaga van a mi kabátunknak! Eső-szag, fülledt szekrény-szag, földeken gyujtott tűz füst-szaga volt ruhájukban.

Nem akasztották vissza kaszáikat. Gondolták: hátha? Égett a nap, égett a béresek szíve. Mi lesz, ha nem aratunk? Nem lesz rész! Nem lesz örlés! Marad a szénakaszház, meg a kis krumpliföld. Abból ugyan nem lehet kitelelni. Kaszáikat a kukoricaszárítóhoz rakták és mentek kitakarítani a magtárt. Messze a táblák rengetegében csergett, berregett az új aratógép, amelyet most próbálnak ki. Hullik belőle a szem, magas tallót hagy, tövestől tépi a drága buzát: mindegy, uraságé, aki próbát tesz vele. Az nem baj, hogy ez a major nem küld gabonát. 86 major majd küld.

*

Ebben az évben nem arattak a béresek. Sehogyan sem bírták ezt felfogni. Szótlatlanul hordták ökrös kocsikon a gabonát a bikahomlokú asztagba és égett szívükben a keserűség párái feszültek.

Igor sem aratott, de nem is hordott. Betegen feküdt nyirkos házában és kiújuló sebeivel viaskodott. Egyre gyakrabban jártak be hozzá a béresek, béreasszonyok és tanácsát, segítségét kérték. És Igor segített nekik. Beszélt a béressorsról, beszélt arról, hogy milyen a világ a majoron kívül, milyen határokon túl, milyen az élet más világrészben. Most ezek a távlatok ajkán és szemében csillogtak és a béresek széldültek ettől a hatalmas-sugarú élettől.

— nem tudom, hogy hogyan leszek, — mondta Igor. Se aratásom, se semmi

— mi sem tudjuk, hogy hogyan leszünk, — mondták a béresek. Mi sem aratunk, de hordjuk a gabonát, csépelni fogunk. És se rész, se semmi nem néz ki nekünk.

— én csak hordani segítek, — mondta Icsó, — de én nem csépelek, mert ingyen nem dolgozom.

— igazad van, — mondta neki Igor.

— tegnap voltam Istvánnál, — mondta az egyik béres, — az is azt mondta, hogy ha nem arattunk, akkor minek hordunk? Akkor minek vagyunk itt a majorban?

— az intéző azt mondta, hogy nem baj, ha ez a major nem szállít gabonát, szállít a többi.

— az igaz, — mondta gyenge hangon Igor. — Az uraság kibírja, de nektek velem együtt nem lesz mit enni, mert a gabonát kicsépelik és bezárják a hambárba. Azután miből örlünk? Az uraságnak semmi!

baja nem lesz, mert van még 86 majorja, de mi itt a kövér búzatáblák között akár éhen is halhatunk.

— hm. — Gondolkoztak a béresei. Igor néha sebét fájditotta. A béresei érzékeny szívvel sajnálták.

— nincs más hátra, mint hagyni a dolgot, — mondta Igor. — Ha az uraság learatja, hordja is be, csépelje is el a jószágot.

— igaz, — mondta Iesó. — Most én hordjak, csépeljek, a végén aztán se rész, se krumpliföld, se semmi, miből telek ki hatodmagammal?

Kimentek Igor házából. Az égő nap szemüket vakította. Bugák keringtek a forró levegőben. Messze az aratógép csergett.

A béresei ott heverték a májfák tövében. Jött az intéző és rájuk orított:

— és a hordás? és a dolog?

— nincs dolgunk, — mondták a béresei. — Lett volna, nagyon is sok, de elvették tőlünk. Más arat. Gép arat. Gép is hordja be, gép is csépelje ki, gép is hordja be a hambárba. Krumpliföldünket bekapáltuk, semmi munka a majorban.

Az intéző már régen készült Igorhoz. Most elment hozzá. Megmondja neki, hogy ez így nem mehet tovább. Hagyjon fel izgatásával, vagy elküldi a majorból.

A küszöbön lehajolt az intéző és a homályos szobába lépett. Igor megfordult az ágyon, de nem szólt semmit.

— eljöttem, — kezdte az intéző, — hogy megkérdezzem, hogy miért nem hordnak a béresei?

— nem tudom, — felelte Igor vékonyan.

— de talán mégis tudja. Sokszor itt járnak magánál.

— nem tudom.

— és maga mért fekszik? Meleg van?

Igor erre féloldalt fordult az ágyon és felhuzta ingét: csurgós sebeket, kék húst látott, az intéző. Se kötszer, se semmi nem volt a seben. Régi vászoningén a genny már egészen kemény volt. Igor visszatakarta testét.

— ezért fekszem itt és nem azért, mert lump vagyok. Takarodjon ki a házamból!

Az intéző kiment. Kinnt eszébe villant: milyen szobája van!!! Egy ágy, egy szekrény, öreg asztal és semmi több. És milyen rossz szag volt ott benne! Rettenetes! Dehát én adjak nekik?

*

Már a kukoricát is leszedték és a magas szárítókba hordták a béresei. A fekete földeken lila köd kóválygott. Kék virágok régen vízbe hullottak. A füst nehezen csavarodott a levegőben, mert ősz volt. Meszse a mezőkön pásztor-kürt szólt.

A béresei hiányoztak a majorból. Egyik este, mikor már lefeküdtek, szuronyos emberek elhajtották őket, mert az volt a bűnük, hogy a hambárból körülbelül 70—80 zsák jószágot elloptak. Ki tette volna más, mint a béresei. A holdfényben az asszonyok csak a hidegfényű bajonetteket nézték dermedten.

— milyen hosszú kés...

— huhh, milyen éles lehet...

— disznó ölő késünk nem ilyen hosszú...

A kazlak szertehagyva heverték. Mögöttük volt a pelyva-rakás. Az sem volt összerakva. A cséplőgépet a kanálisba irányították a bűnös kezek. Nemrégén kazlak, aklok égtek meg és nem tudták, hogy ki volt a tettes. A gabona-tolvajokat kinyomozták. Beárulta őket a

béresgazda. Igort is elvitték a szuronyos emberek. Fájos sebeivel, ingére száradt gennyével együtt elvitték törvény elébe.

Az aklok már párázni kezdtek az állatok gőzétől. Csak az ostorosgyerekek maradtak otthon. Bajosan ment az etetés, hajosan ment a bealmozás.

— nemsokára úgyis kijönnek, — mondta az intéző a gazdának. mert így nem lehet a major. Ezek a taknyosok nem bírják el a vedreket. De hadd üljenek egy kicsit. Nem árt az nekik. Nagy szájuk volt. Majd megtanulnak.

Iván legény otthon maradt és bátorította a béresasszonyokat:

— ne bögjete! Most én vagyok itt a parancsoló. Kiki munka után.

— Jön az ős és jön a tél. Menjete! rőzséért, menjete! fáért, gyomért, kukoricáért, mert rettenetes napok jönnek. Répát, nyulat, fácánt, kóbor tyukot: elfogni. Rettenetes napok jönnek!

Boris asszony, Iván felesége az otthonmaradt kis leányokat, kis gyerekeket nézte körül. Kit tisztába tett, kinek kenyeret szegett.

Asszonyok, legények és lányok kicsinyekkel egyetemben őrizték a majort. Kicsiny ládákat tömtek meg maggal. Nem gyujtottak lámpát. Nem ettek naponta csak egyszer. Kell... télre... rettenetes napok jöhetnek!...

*

Icső csak annyit szólhatott Igorhoz az uton, hogy... nem baj. Jön a tavasz. És tavaszra minden megújul... minden, érted, Igor?

— értem... és tudom.

— és most már mi is tudjuk, — mondták rá a többiek.

Többet nem szólhattak, mert összeírták neveiket és megindultak.

*

De a major visszavárta a béreseket.

Lupuj kutya is ott ült a major szélén. Sűgött az őszi szél, löncös lett a kutya szőre, sárga levél terült öreg szemére, de csak figyelte és őrizte a messzeséget, őrizte a majort, amelyben a béresek éltek és szenvedtek. Most kettőzött becsületességgel végezte dolgát: most asszonyokat, csecsemőket és fiatal leányokat véd. Most aztán igazán ébren kell lenni!!!

*

És az egész major kívánon várta a tavaszt, amikor minden, de minden emberi sors, béressors mássá lesz.

FASIZMUS ÉS SZOCIÁLPOLITIKA

Irta: SÁNDOR PÁL (Budapest)

Mi a viszonya a fasizmusnak a szociálpolitikához? Hogy erre a kérdésre választ adhasunk, pontosan meg kell mondanunk, hogy mit értünk az egyiken és mit a másikon. E közkeletű fogalmak meghatározásának nehézsége nemcsak abban áll, hogy közkeletű voltuk miatt mindenki azt gondolja, hogy pontosan érti őket, — hanem főleg abban, hogy osztályfogalmakról lévén szó, a meghatározás csak transzcendens lehet. Mert vegyük elő bármely fasiszta szerző művét, hogy megtudjuk belőle, mi a fasizmus, a legjobb eset az, ha nem a fasizmus lényegére vonatkozólag kapunk felvilágosítást, hanem annak a felsorolását kapjuk, hogy mi mindent vitt véghez, mi mindent alkotott a fasiszta rendszer. Azaz itt még azzal az engelsi puddinggal állunk szemben, amelyet meg kell ennünk, hogy megtudjuk, hogy milyen és

nyilvánvalóan erőszakolt okoskodásnak látszanék az említett szerzők előtt, ha felvetnénk a kérdést, hogy azok az alkotások a fasiszta rendszer lényegéből következnek-e, illetve hogy azok az alkotások szükségszerűen csak azért jöhetnek-e létre, mert az alkotó a fasizmus volt. Legtöbbször azonban olyan frázisokhoz jutunk, amelyek ürességüknél fogva mindenkinek a saját nótáját kongatják el és a fasiszta hívők bizonyosan a kivállók szűkkörű koponyájának tudják be, ha ez utóbbiak nem lesznek okosabbak avval, ha meghallják, hogy a fasizmus az élet, az új világ, a fasizmus minden. Világos tehát, hogy a fasizmus meghatározását kívülről megközelítve érzük el, ha a fasizmusnak a maga konkrét miliójében betöltött vagy elkövetett szociális funkcióját tekintjük. S a későbbiek során látni fogjuk azt is, hogy nem elégedhetünk meg a fasizmusnak avval a legdurvább és a végsőkéig leegyszerűsített definíciójával, hogy az nem egyéb, mint a kapitalizmus erőszakos, fegyveres mentőkísérlete uralma fenntartására. Már csak azért sem, mert ez a meghatározás, dacára annak, hogy a legáltalánosabb és legköznapiabb, nem tartalmazza azt a megkülönböztető jegyet, amely minden más kapitalista uralmi rendszertől elválasztja, sőt éppen ellenkezőleg, éppen ez az erőszakos, fegyveres uralomfenntartás a közös minden kapitalista uralomfenntartással. A nyíltság és állandóság jegyei, amivel a fenti definíciót megszokták toldani, éppoly kevésbé döntőek, mivel a demokrata és liberális polgári állam még nem lesz abban a pillanatban fasiszta, míhelyt uralmát veszélyeztetve érezvén — fegyverhez nyul, amit természetesen gondolkodás nélkül meg is tesz és nem rendel el az ügyben előbb népszavazást, — és mégis nem kevésbé fasiszta az az állam, amely az osztályhare folyamán a proletariátus erőinek elernyedtségében nyájas arcot mutat.

De még világosabb lesz a meghatározás nem kielégítő volta, ha a szociálpolitika problémájához nyulunk vele. Maga a szociálpolitika, legalább polgári vonatkozásaiban — meghatározását illetőleg már inkább bizonyos nyugvópontra jutott. A szociálpolitika, funkcióját tekintve: rendszabályok a munkaerő védelmére, s ha megállunk ezen a nyugvóponton, akkor azt kellene mondanunk: szociálpolitika és fasizmus egymásnak egyenes ellentétei, az egyik a tétel, a másik az ellentétel, a pozíció és a negáció, hiszen az egyik védi azt, amit a másik meg akar semmisíteni. A kettő közötti viszony tehát az egymás teljes elutasítása, nincs még közös sík sem, amelyen vonatkozásokat lehetne egymáshoz találni. S nemcsak elméletben, hanem gyakorlatban sem: mert hiszen a kapitalizmus is felismeri saját hasznára azt a lenini igazságot, hogy nincs a válságnak olyan mélypontja, amelyből ki ne lábolhatna, ha a munkásság engedi: azaz az elnyomók rovására. Amikor tehát a válságban az osztályellentétek kiélesedésének megtörésére uralmi rendszerében a fasizmushoz nyul, ez mint gazdasági erő-kifejtés a termelés racionalizálásában, a termelési költségek leszorításában, röviden a relatív értéktöbblet növelésében nyilvánul, ugyanakkor azonban nem mond le az abszolút értéktöbblet növeléséről, azaz a munkaidő kifelé és befelé emeléséről, a bér lenyomásáról és a szociálpolitika költségeinek leszorításáról, sőt teljes eltörléséről. Fasizmus és burzsoázia az egyik oldalon, — szociálpolitika és proletariátus a másik oldalon, — ez volna az első, a mechanisztikus, az ellenforradalmi, a szociáldemokrata magyarázat.

A szociálpolitika fogalma azonban nincs kimerítve azzal, hogy az rendszabály a munkaerő védelmére. Mert ha a szociálpolitikát a gazdasági oldalról tekintjük, azt kell mondanunk, hogy az nem más, mint a munkabér természetben szolgáltatott része. A gazdasági hare

a burzsoázia és proletariátus között nem a „szociálpolitikáért“ folyik, hanem a munkabérért. Ha tehát mint Marx mondja, a reform a forradalmi harc mellékterméke, ugyanugy a szociálpolitika a munkabér körül folyó harc mellékterméke. És az, hogy proletárharc folyik szociálpolitikáért, mint célért, ez már önmagában is osztályarulás. Mert ha a bér alá van vetve piaci ingadozásoknak és a kivívott munkabért állandóan fenyegeti nemcsak a névleges leszállítás, hanem a valóságos leszállítás veszélye, — azaz ha a bérért folyó harc nem indul avval az igénnyel, hogy az elért nivó már örök és visszavehetetlen, célmegvalósulás, — akkor pláne érthetetlen volna (ha nem volnának benne reformista tendenciák) a bér egy részéről éppen ezt állítani. A szociálpolitika tehát nem *vivmány*, sőt még annyi sem, mint a béremelés kivívása. Mert a béremelés senkit sem ringat abban az illúzióban, hogy most valami strukturális változás történt a tőke és munka viszonyában és főleg: a béremelés hatásának paralizálására a burzsoázia legfeljebb csak azt teheti meg, hogy az árakat emeli vagy hogy a munkaerő szubjektív kizsákmányolását fokozza, — de nem szerez ezáltal a maga számára a munkások béréből levont, de be nem fizetett szociális biztosítási járulékokból nem megvetendő forgótőkét, ami a kisebb baj volna, — és nem teremti a maga számára hatásos uralmi, erőszakszervezeti fegyvereket a proletariátus ellen. Mert a szociálpolitika ezt teszi.

Erre a kérdésre: miért ad az uralkodó osztály szociálpolitikát, ugyanúgy kell felelni, mint arra, hogy miért ad magasabb munkabért. Először, mert kénytelen vele, másodsor, mert módjában van, hogy megtegye. A kénytelenség nem egészen abban rejlik, hogy a munkásság osztályharca oly erős, hogy annak követelése elöl nem tud többé kitérni. Marx a Bér, ár, profit-ban világosan kimutatja, hogy a munkásság bérharcai e stádiumában még nincs meg a természetin való felülemelkedés. A harc nem egy pluszt céloz, hanem a bekövetkezett minusz megszüntetését. A munkabér emelés követelése csak kiegyenlítést akar a munkaerő ára és csereértéke között. A munkás akkor is kénytelen harcolni a magasabb munkabérért, ha nem jutott még osztályöntudatra: életösztönből, mert a munkaezeje árának tartós alattamaradása a csereérték, a regenerálódás költségei alatt, számára a lassú fizikai, természeti halált jelenti. Viszont a burzsoázia, ha tartósan a csereérték fölött engedi a munkaerő árát, akkor már valami *egyebet* is akar, társadalmi szolgálatot, amit világosan mutat az extraprofit szerepe, — kevésbé világosan, tehát számára célravezetőbben, a szociálpolitika. A mód pedig, hogy szociálpolitikát nyújthat, megintcsak bérprobléma: a bér sohasem lehet magasabb, mint az árú előállítási ára, termelési költsége, ha tehát a burzsoázia megadja a magasabb bért, azt meg is tudja tenni, mert ellenkező esetben inkább nem termelne. A szociálpolitika így látszólag a magas munkabér problémája, — és néha a valóságban is az. Amikor tudniillik részletengedményekkel akarja menteni az egészet, reformmal megakadályozni a forradalmat. Ez a helyzet — az áldozathozattal, az „engedmény“, a szociáldemokrata „vivmányok“ — csak pillanatnyi lehet, ami a fenti bérmaximum törvényből következik, mert a kapitalista szubjektíve nem rendszere fennmaradásáért, hanem profitért termel, — és ha úgy érzi, hogy még mindig nem kockáztathatja az egyszerű visszavonást, akkor éppen a szociálpolitika adja meg számára a lehetőséget, hogy ez a visszavonás a valóságban megtörténjék, látszatra azonban ne. S a végén a proletariátus azon veheti magát észre, hogy *vivmányaira* való büszke öntudatban az üres zsákot tartja,

amelyből a tartalom rég kihullott. A burzsoázia ugyanis a szociálpolitika vívmányait visszafordítja saját előnyére, objektíve osztályuralmi rendszere, szubjektíve profitszerzése eszközévé teszi.

Arra a kérdésre, hogy miért teheti ezt meg, felel a szociálpolitika gazdasági valósága: hogy t. i. nem más, mint a bér természetben szolgáltatott része. A szociálpolitikai infláció semmivé teheti azt reálbérvoltában, olyan teherre, amelytől a munkás maga szeretne szabadulni. A másik kérdés, hogyan történik az a visszafordítás, — már komplikáltabb és szélesebb kifejtést igényel.

Kiindulhatunk a szociálpolitika polgári klasszikusának Herknernek (*Die Arbeiterfrage*) a megfigyeléséből, mely szerint szociálpolitika csak ott és akkor jön létre, ha azt a burzsoázia érdeke is megkívánja. Herknernél ez az is jelenti a polgári osztályhoz való tartozást, viszont a példái és következtetései azt mutatják, hogy ez az is könnyen elhanyagolható. Mert érdeke-e a proletariátusnak a szociálpolitika?

Erre a kérdésre ugyanis már csak jogosan várható ellenvetések eleve megcáfolása végett is föltétlenül felelni kell. Mert munkásmozgalmilag, konkrétan ez a kérdés így hangzik: Érdemes-e a visszavonás perspektívái mellett szociálpolitikai követeléseket felállítani? Érdemes-e részletkövetelésekért, reformokért harcolni? És ha azt mondjuk, hogy a kérdésfeltevés hamis, ezzel nem a válaszáért akarjuk megkerülni. A kérdésfeltevés valóban hamis, mert nem arról van szó, hogy érdemes-e. Mert akár érdemes, akár nem, ilyen követeléseket a munkásság felállít, kénytelen felállítani, mert a szociálpolitika a bér egy része és a bérkövetelés a munkaerő regenerálását akarja biztosítani. Hogy a bérkövetelés felvesz szociálpolitikai formát, ez csak az uralkodó osztály ügyessége, amennyiben az ilyen követelések inkább teljesíthetők úgy, hogy a valóságban ne legyenek teljesítve. Tanulságos példa erre a 10 órás munkanap tövénybeiktatása Angliában. Maga Engels írja meg a *Neue Rheinische Revue* 4. számában 1850-ben „A tízórás munkanap Angliában” c. tanulmányában, hogy a 10 órás munkanap törvénybeiktatása annak tudható be, hogy az agrártőke bosszút akart állni az ipari tőkén a gabonátörvény eltörlése miatt. A reakció szekérébe fogta a munkásság tömegerejét, hogy osztálykiváltságait megőrizze, — viszont az ipari tőke a törvényt nem vette figyelembe, sőt a Court of Exchequer ítélete révén annak legfőbb intézkedései egyszerűen megsemmisítettek. A munkásság tehát, amikor saját szociálpolitikai követeléseit harcba ment, akkor a valóságban a burzsoázia egyik részének érdekeiért szállt sikra, anélkül, hogy önmaga helyzetén segített volna. A nyolc órai munkaidő sorsa hasonló jelenségeket mutat: az európai tőkések a háború előtt elfogadták, de nem tartották be, az Északamerikai Egyesült Államok viszont nem fogadták el, de betartották, mert az érdekükben állott: egyrészt az agyonhajszolt, kifáradt munkás kezében a modern komplikált gépek a törés és romlás rendkívül magas százalékát mutatták, másrészt a három schichtes munkanap kedvezőbb termelési eredményt mutatott, mint a munkások 10—12 órai napdolgoztatása. Amikor tehát Marx a Nemzetközi Munkásszövetség főtanácsának Londonban 1865-ben tartott ülésén elmondott beszédében annak a jelszónak a helyére, hogy „igazságos munkanapért igazságos munkabért”, a „bérrendszer megszüntetése” jelszavát teszi, tisztában van vele, hogy a szociálpolitika a munkásság számára nem jelent semmiféle megoldást és hogy „béremelésre irányított fáradozásai száz esetből kilencvenkilencben csak arra irányuló fáradozások, hogy munkájuk adott értékét fenntarthatassák”, — mégis e fizikai regenerálódást

biztosító gazdasági törekvéseken túl van a munkásság szociálpolitikai követeléseinek politikai, taktikai értelme is. És pedig azért, mert ily követelések nélkül az osztályöntudat alacsonyabb fokon álló proletárrétegeknél a forradalmi végeél üres absztrakciónak látszik s így azok nélkül a forradalmi végecélt való harcra nehéz rávenni őket. De mivel a kapitalizmus mai periódusában a részletkövetelések kiharcolásához is a forradalmi tömegharc módszereire van szükség, a részletharc kiinduló pontul szolgálhat közvetlenül a hatalomtól folyó harchoz, azaz a részletkövetelések és a végeél dialektikus összekapcsolása könnyebben megtörténhetik.

A szociálpolitikai követelések e taktikai-stratégiai értelmén, a rész és egész dialektikus viszonyán túl azonban a szociálpolitika mint konkrét valóság magának a burzsoáziának az ügye. Négy főcsoportra oszthatók azok az okok, illetve alkalmak, amelyek szociálpolitikai intézkedéseket eredményeznek. És pedig, ha 1. egyes kapitalisták számára pillanatnyi előnyt; 2. a kapitalista osztály számára pillanatnyi előnyt; 3. egyes kapitalisták számára tartós előnyt, s végül, 4. a kapitalista osztály számára tartós előnyt rejtenek magukban.

A szociálpolitika történetében, de az utolsó évtizedek szociálpolitikai intézkedéseiben is bőven találunk mind a négy esetre példát. Elég, ha rámutatunk az egyes üzemek által fenntartott munkásházak intézményére, amellyel a tőkés olyan látszólagos előnyért, mint az ingyene-lakás, biztosítja a maga számára az alacsony munkabért és úgyszólván elkobozza a szabadköltségkódási jogot és a szervezkedési szabadságot; vagy a kollektív szerződésekre, melyek a munkásmozgalom „nagy vívmányából” annak kerékkötőjévé válnak, vagy arra, hogy mint lesznek a szakszervezetek, melyek anyagilag garantálják a kollektív szerződéseknek a munkások által való betartását, a munkásság harcát szervezeteiből a munkáltatók elnyomó, „vad sztrájkokat” megakadályozó, elgáncsoló, leverő erőszakszervezeteivé. Ilyen szociálpolitikai intézkedésnek tekinthetjük az u. n. munkáskormányok létrejövetelét is, melyekkel a burzsoázia a munkásvezérek „be-látása”, „reálpolitikája”, „komolysága” révén biztosítja a maga számára a már-már fenyegetett osztályuralmat. S e ponton ne feledkezzünk meg a mondizmus, gazdasági demokrácia, társulási rendszer, stb. jelszavak-ról sem, melyek mindegyike a burzsoáziának egy-egy olyan elgondolá-sát vagy intézménykomplexumát tartalmazza, melyeknek célja, hogy látszólagos engedményekkel, a munkásság javának kikiáltott szemfény-vesztéssel eltérítse a munkásságot osztályöntudatos törekvéseitől, hogy az „igazságos munkanapért igazságos munkabért”-követelés helyett a bérrendszer, a kapitalista termelőmód, a kapitalista társadalom megszüntetéseért harcoljon.

S ha most feltesszük a kérdést, hogy hogy nevezzük azt az elgon-dolást, amely a léteben fenyegetett burzsoá-osztályuralmat az egész társadalmat átfogó, az osztályok szembenállását és harcát strukturálisan megszüntetni akaró rendszerrel akarja megmenteni és biztosítani, akkor azt kell felelnünk, hogy ez a rendszer: a fasizmus. Már maga Bismarck az igazi, a mi értelmünkben értett szociálpolitika tulajdon-képpen megalapítója világosan látta, hogy a szociálpolitika nem csak kalács, hanem kalács és korbács. Viszont a fasizmus is egész világosan látja, hogy rendszere nem pusztán abban áll, hogy az uralkodó osztály, uralma veszélyeztetését érezvén és nem bizván a demokrata burzsoá állam által felépített erőszakszervezetekben, fegyveres alakulatokban, karhatalomban, újabb karhatalmokat, újabb zsoldos sereget szervez és ennek segítségével tör le minden megmozdulást és vesz vissza minden

„vivmányt“. A fasizmus nem csupán a burzsoáziának fegyveres diktatúrája, hanem olyan diktatura, amelynek tömegbázisra van szüksége s a tömegbázis megteremtésére és fenntartására olyan ideológiáról is kell gondoskodni, melynek segítségével elkendőzi az uralom igazi értelmét és célját. A tömegbázis megteremtésének eszköze, az uralkodó osztállyal szemben való látszólagos fellépés, az elnyomott osztályok helyzetének jobbrafordulásának kilátásba helyezése, ilyen irányú rendszabályok látszólagos igénybevétele, röviden szociálpolitika csinálása: az általunk felállított negyedik kategória pontos megvalósítása. Így találkozik tehát a fasizmus a szociálpolitikával, s joggal lehet mondani, hogy a fasizmus a tulajdonképpeni szociálpolitikának egy magasabb formája, olyan szociálpolitika, amely az elnyomott osztályoknak többé nem részt ígér, hogy önmagának az egészet megtarthassa, hanem az egészet ígéri, életformájuk megváltozását, az áhított új világ eljövételét. Szocializmust („nemzetit“), hogy megakadályozza a szocializmust.

Ahogy tehát a demokrata kapitalizmus a szociálpolitikai intézkedéseket, a munkásmozgalom részlet követeléseit megvalósításukban a maga hasznára fordítja, ugyanúgy a fasiszta kapitalizmus a proletariátusnak, az elnyomott osztályoknak az egészre, a szocializmusra való törekvését fordítja saját rendszerében a maga érdekére. A szociálpolitika olajseppjeit a vér és vas acélfürdője váltja fel.

MAI MAGYAR KÖLTŐK

A FIATAL KATONÁHOZ, AKIT BESOROZTAK

*Nem a bolond tábornokok, nem a hadvezérek
bítag tulajdona, inkább a gyümölcsét-termő élet, a
magasztos szabadság birtoka vagy te fiatal férfitest!
Mi egyedül vidámit: főként a szerelemé vagy te, nem
a nemes indulatokat letaglózó buta halálé, ki az ördöggel
köt szövetséget ellened, s lesben van megint már.*

*Ne halj meg azért se; élj inkább, dalolj, dicsérd
testednek emberi okát, hogy élni-élni az egyetlen
s örök igazság még mindig e világon! Nem testvéreid, nem is
a népek; csak bolondok törnek életedre, szépséged
legrútább ellenségei, kiket az ostoba sors életed
öröme ellen rendelt, hogy megvéd a gonosszal végre
a magad dicsőségére méltó igazi csatát.
(Budapest)*

Berda József

PANASZKODÓ LEVÉL

*Büdös szegénység ez már, nincs benne semmi
vigasztaló, hidd el. Olyan bítingság, melyre nincs
szép szó, bármint szeretnéd is! Pedig mily jó
volna jobb ételeket is, izes pörkölteket, sültket,
vagy izesebb tésztákat enni teli tányérral,
s nem evvel a kutyanakvaló száraz kosztal
szomorítani szegény hasamat éveken által...*

Bizony, pajtás. Napról-napra csak ilyen
hiú dolgokon kergetem álmaimat, s lám,
hiába minden erőfeszítés! Se ruhám, se
cipőm, mi testem s lelkem örömére válna!
Nincs mód gyakran tiszta inget váltanom,
s nincs külön szobám sem, hol magamnak
vidám ura lehetnék, hogy ne kellene
tűrnöm a szegény-állapot orrfacsaró bűzét
s a veleszült apró férgeket egyben;

— pedig ember vagyok én is, hidd el:
ember! becsületes értelme apám és anyám
szomorú sorsának, akiknek csak a halál
juthatott igazságul, s ami számomra
örökségül maradt; lázadó öklöm, melyben
bánatuk, mint a tulipán, kivirágzik!

(Budapest)

Berda József

VAGANYNYELVEN

Látod azt a fiatal jasszt ott,
mily királyi nyugalommal driccöl az
árok partján ebben a cidri időben?
Most gondolja ki, ebben a böles pillanatban;
hol fog szajrézni ma este megint, s már
látni az arcán, hogyan menekül majd,
ha a zsarú netán elébevágna.

(Budapest)

Berda József

TÉLI JELENÉS

Odakinn sík jeget simogat ilyenkor a szél
s havat kuporgat lágyan az égnek felső polcán;
most hallgatja melegedő fülekkel a polgár,
hogy csipog nála mégis, jófajta kályhai szén.

Zsíros nyakát karolja át a hempergő meleg
s teli fenékkal üli őt vezéri hatalom;
bácsik, nénik s pókok kussolnak lógva a falon
és vigyázzba állnak előtte a régi telek.

De szőr ijed borzasra szép hasán, mert ácsorgó
proli fejbúbjáról didergő bolha pattan
s koppintja szobája falát a kis daganattal,
mit néki kívánt föl így a lenti napramorgó.

Ugrik, hogy mentse méla dolgait, amig lehet;
kenyeret talál, ráharap és a nyála csepeg,
de fogai közt a kenyér undorral csicsereg,
kiköpi hát! s hízal az most im, finom legyeket.

Oda a pihés nyugalom, hogy rágná a kórság, —
sóhajta és vacakokat fut dugni, hiába!

*át a kövér falakon már, lassan a szobába
bévonul a tájról az illő, téli komolyság.*

(Budapest)

Radnóti Miklós

K E D D

*Szeretőd hajnaltól tanít,
este lehuppan az ágyra,
alig, hogy evett valamit.*

*Szeretne ellakni veled
akár négy szál pipacs között
s túrné az éji meleget,*

*de birtok a föld és a ház,
dühödt eb síkos fogakkal,
csámpás csősz furkóval vigyáz.*

*Igy bicskás rokonok nyakán
éltek és homlokotokra
beszédjük árkokat dumál.*

*Ők a rend s a társadalom,
szuszogástok is ellesik
s bogaruk mászik a falon.*

*De figyeljétek a tüskés
világot folyton s legyetek
gazdagok torkán rossz nyelés,*

*ijedt hajnali íz! sültött
libamájor keserű görcs;
s mert lustul az, ki rég ütött,*

*hát üssetek s hegyes kések
lessenek ~ jelre, mitől
fölröpül majd a kedvetek!*

(Budapest)

Radnóti Miklós

BETYÁROK VERSE

*Bennünk reked még a szerelmes
lehellet is, égnek puffasztja
dühös hajunkat a nemzetes
kórság, mert szuronyok közt élünk
pukkadásig!*

*De hájj! borjak nyakában lóg még
a jó kötél és vöröslő ég
alatt állnak üresen, ravasz
utakon szerte még, magos és
kemény jegenyék!*

(Budapest)

Radnóti Miklós

ROMÁNIA KIALAKULÁSÁNAK SZAKASZAI

Irta: ILEA CRISTEA

A kitünő román szociológus és publicista, Ilea Cristea alább közölt tanulmányát az igen elterjedt „Societatea de Măine” e. társadalomtudományi folyóiratból vettük.

A világ többi népeivel egyetemben a történelem forduló pontjához érkezve, szükségesnek tartjuk, hogy visszapillantassunk a száz évvel ezelőtti történet eseményekre. Másképp nem igen érthetjük meg a ma jelenségeit és még kevésbé láthatjuk a jövő felé vezető útirányt. Fel kell fednünk s az évtizedek menetén vizsgálunk, követnünk kell a történelem ható erőit, hogy megszerezhessük magunknak a környező valóság tiszta képét s vele a jövő perspektíváját.

Ez a vállalkozás nem éppen könnyű. Eddig valahogy úgy történt, hogy mindenki megtalálta a történelemben, amit keresett és azt olvasta ki belőle, ami éppen kedvére volt, ami neki konveniólt. Így pl. nagyon sok embernek hite, hogy azóta, mióta a román nép mai területén megtelepedett, nem volt más törekvése, s nem hajszolt más álmot, mint azt, hogy politikailag egyesüljön és hogy most, amikor ez álom teljesült, egy bizonyos határponthoz érkezünk volna, azaz történelmi fejlődésünk legutolsó állomásához. Ilyenformán most már nem is volna egyéb dolgunk, mint a sokszázados álom teljesedésétől megigézetten egyre csak lakomázni és ünnepelni.

Nagy tévedés. — Havasalföldnek és Moldovának a századok folyamán számtalan alkalma lett volna a politikai egyesülésre, ha az egyesülés vágya elevenen élt volna bennük. Az igazság az, hogy csak a legutóbbi időben óhajtották az egyesülést, hiszen maga a nemzeti eszme csak a polgári forradalom idején jelent meg először a történelem színpadán. Amikor már eleven óhaj és szándék volt az egyesülés, ez óhajjal és szándékkal szemben minden külső és belső akadály hiábavalónak bizonyult.

Még nagyobb tévedés azonban azt hinni, hogy a politikai egyesülés megállást jelent. A történelem alakító erői nem ismerik a pihenést. Sőt ellenkezőleg: a fejlődés csak a legtrikább esetben s akkor is csak földrajzilag izolált területeken mutatkozott lassúnak, a változás a legtöbb esetben oly gyors, az átalakulás oly jelentős, hogy elmondhatjuk Heraklitotossal és Hegellel: semmi sem állandó, minden változik, sőt jelen nincs is tulajdonképpen, mert minden csak folyamat. Ez egyetemes folyamatba természetesen beékelten örültség volna azt képzelni, hogy egy helyben megállhatunk. A mi politikai egyesülésünk nem más, mint a végtelen fejlődésnek egy fázisa. És abban a percben, amikor e fázis befejeződött, már meg is kezdődött egy másik, megfelelően annak, hogy a történelemben csak átmeneti állomások vannak.

A mai társadalmi rend nemcsak hogy permanens karaktert nem áruul el, hanem éppen szemünk előtt bomladozik. A paraszti népi ruhának, a primitív életviszonyok termékének nem lehet igénye az örökvalóságra. A paraszt rövidesen követelni fogja a civilizáció vívmányaiban való részesedését, a falú pedig igényt fog tartani a várossal való egyenlő gazdasági elbánásra. Az eljövő korszak elsősorban arra hivatott, hogy betömje és megszüntesse a városi és falusi élet közti szakadékot. Az egyetlen univerzális realitás, — amint ezt Herakleitos már Kr. e. jóval megállapította s amelyet a modern tudományosság is fenntart, — nem a mozdulatlanság, hanem a mozgás.

Minden jelenség csak mozgás és végső elemzésben minden törvény a mozgás törvénye.

A mozdulatlanságban való hit, amelyet a tapasztalat napról-napra, sőt perceről-perere megcáfol, nem más, mint egy bizonyos vágynak a kifejezése. A konzervatív emberek, érdekből vagy tudatlanságból félnek a változástól és vágyaikat szívesen takargatják a történelmi igazságok leplével. E konzervatív erő $\bar{h}$ hiányában nem is volna nekik konfliktusok és küzdelmek és a történelem útja nem volna dramatikus. Az élet ezekből a konfliktusokból kél, a harmónia az ellentétekből szövődik.

1. A legelső kérdés, amit fölvethetünk: honnan indul ki a mozgás? Miféle tényező szabályozza a változást?

A társadalom épülete két részre oszlik: gazdasági alul- és politikai felül-építményre. A mozgás a gazdasági alulépítményből indul s a felülépítményben, azaz ideológiai és jogi összefüggésekben verődik vissza. A két alkatrész között szoros viszonyosság állapítható meg, amint néhány munkaeszközből megállapíthatjuk valamely nép egész társadalmi szervezetét és civilizatórikus fokát, vagy amint pár esontarabból a tudós elénk tárja az egész esontvázat. Viszonyosságot, azaz kölcsönös összekötöttséget említettünk, mert minden megállapított jogszabályzat a megállapító gazdasági alulépítmény konzerválását és konszolidálását célozza. Így a gazdasági hatóerők megdöntötték a feudális rendszert, megszerezve egyúttal a politikai hatalmat a polgárságnak, hogy azután a polgári állam az őt kialakító gazdasági rendet igyekezzék állandósítani. E téren kölcsönös befolyásokat tapasztalhatunk. A további fejlődés során aztán a gazdasági alulépítmény oly' nagymértékben és olyan mélyen módosul, hogy hova-tovább egyre radikálisabb változást sürget a felülépítményben. Ez utóbbi ellen-szegül és így állanak elő a forradalmi tendenciákkal telített nagy válságok, amikor is a produktív erők szétvetik a régebbi társadalmi formát és más megfelelőbbet állítanak a helyébe. A társadalom teste illőbb öltözetet alkot magának.

A változásokat tehát a gazdasági hatóerő, illetve a technika határozza meg. Felhozható az az ellenvetés, hogy a technika az értelem terméke és így a mozgás az eszméből és nem az anyagból indul ki. Az értelem azonban nem véletlenül választja meg a kutatása tárgyát. Az értelem útját a gazdasági szükségszerűség határozza meg. Senki Angliában vagy Amerikában nem gondolt a petróleum mesterséges úton való előállítására, mert e két országban elegendő természetes petróleum található. Ellenben gondoltak erre a németek igen jelentős petróleum bevitelük következtében. — Így a technika az objektív, míg az elnyomott osztályok a szubjektív forradalmi hatóerőt képviselik. Ime egy az idézhető számtalan példából.

Hajdanában, a patriarchális társadalomban — ezen a társadalmi fázison különben minden nép átment! — a családfő korlátlan hatalma elvitathatatlan volt (pater familias a rómaiaknál). A családfő a család minden tagjának élete és halála felett rendelkezett és a családtagok jóformán csak rabszolgák voltak. — „Jus vitae necisque“ — amint a rómaiak mondták. A nankingi kormánynak alávetett néhány kínai tartományban ez a családfői jog még ma is érvényesül. A törvény az egyest csak az idegenekkel szemben védelmezi, de sohasem a felmenő-ági, vérségi rokonokkal szemben.

Mi található meg ma az európai államokban a „pater familias“ hajdani teljhatalmából? A mai Oroszországban pl. a szülőknek csak kötelezettségük, joguk azonban éppen semmi sincs a gyermekeikkel

szemben. Miért?

A patriarchális társadalom családfői hatalmának gazdasági alapja volt: a családi tulajdon. A birtokot közösen munkálták. A jog alapja nem az egyén, hanem a család, vagy pontosabban: maga a családfő volt. A családi gazdaság ebben az összefüggésben autonóm és autarch, a tagjai megelégedtek azzal, amit maguk termeltek. A technika kifejlődésével és tökéletesedésével azután megszülettek az ipari vállalkozások. Ezek, mint tudjuk, már nem autonóm képződmények, hanem függetlenek egymástól és egymást kölcsönösen kiegészítik. Ma nem egyszer az egyes kereskedelmi vállalatok egy más világrészből fedezik anyagszükségletüket és a kész termékeket ismét más világ-részben értékesítik. Az angol textilipar pl. ausztráliai, argentiniai, valamint egyiptomi és indiai gyapotot dolgoz fel, míg a készárút Kínában értékesíti. Kifejlődött tehát az egymástól függő gazdaság. A specializálódás következtében a családi gazdaságok elvesztették autonóm jellegüket. Ez volt az első lökés. Másrészt viszont az iparnak munkásokra volt szüksége, ezekkel pedig a családfő és a feudális úr rendelkezett. A jobbágnak tehát először fel kellett szabadulnia, hogy gyárimunkás lehessen. A polgárság segítségével ez a jobbágyfelszabadulás meg is történt. Ilyenformán az elsődlegesen családi tulajdon az egyéni tulajdon felé kezdett fejlődni. Így lett az egyén a vagyoni tulajdonos révén a jog szubjektuma. Végre a polgári forradalom szétzavartotta a feudális rend láncait. Az emberi jogok proklamálását az emberi személyiség hosszú felszabadulási folyamatának egyik jelentős szakaszaként tekinthetjük.

De nemcsak a jogi keretek változtak. A polgári forradalomhoz, amely nem kezdődött, hanem kulminált 1789-ben, Luther és Calvin válásreformja is hozzátartozott. A romantikus irodalmi irány ugyan csak a polgári forradalom terméke.

Mi következik mindebből? Az, hogy az erkölcsi, jogi, vallási vagy esztétikai elvek nemcsak hogy nem örökkévalóak, hanem tisztán és egyszerűen az egyes erőviszonyok jelentkezései. Ahogy ez utóbbiak állandóan változnak, úgy változnak az elvek is, bármennyire kitapint-hatatlanoknak is tűnnek elénk pillanatnyilag.

Ma általában alig hihetünk olyan jóakarátú ember létezésében, aki a gazdasági alap elsőségét tagadná. Azt jelentené ez, hogy magát a valóságot utasítja vissza. Ma olyan időkben élünk, amikor saját szemünkkel láthatjuk a gazdasági nyomás radikálizáló befolyását az ember gondolatvilágára. A forradalmi hév minden országban a munkanélküliség és nyomor nagyságához aránylik. Ha a gazdasági alap ingadozik, megrendülnek az elvek és az eszmék.

A történelem e felfogását dialektikus materializmusnak nevezzük. Dialektikusnak, mert hozzátartozik a mozgás és az ellentétek, a Hegel szerinti tézis és antitézis, valamint a Marx szerinti osztályharc. A tézis és antitézis a szintézisben olvadnak össze, de ugyanabban a pillanatban egy újabb tézis lép a küzdelembe egy újabb antitézissel egyetemben; vagy — Marx szerint, — győz az osztályharc, új társadalmi rend alakul, de ugyanakkor már az új ellentétek is jelentkeznek. A polgári forradalom nem is zajlott még le az egész világon. Ázsiában még hatalmas néptömegek éltek feudális uralom alatt, amikor 1871-ben Párisban már jelentkezett az első szociálista forradalom. Materialistának viszont azért nevezzük a történelem e felfogását, mert a gazdasági alap elsőségét hirdeti.

2. A történelmi materializmus elméletének segítségével alább megkíséreljük felvázolni a Romániában száz esztendővel ezelőtt tör-

tént események mibenlétét, jelentőségét.

Az akkori helyzet sok tekintetben hasonlított a maihoz. A szegény nélkülöző néptömegek ajkán akkor is szüntelenül hangzott: „Igy nem mehet tovább!” A hatalmon levők nem tudtak megfelelni a bírálóknak. Akkor is ugyanazzal a perspektíva nélküliséggel védekeztek, amely általában az öregeket és a hanyatló rendszereket jellemzi. A gazdasági és kulturális tekintetben visszamaradt, minden tekintetben jelentőség nélküli vagy csupán nagyon csekély jelentőségű két román fejedelemség függő szerepre volt kárhozthatva. A Kelet befolyása alatt éltek, — a török és orosz gazda felügyelete alatt.

Bent a fejedelemségek területén nagyon gyengék voltak a forradalmi erők. Városi élet alig létezett. A parasztság statikus, nem pedig dinamikus társadalmi osztály. Amikor lázadásba is tört ki, megelégedett a pillanatnyi érdekek kielégítésével, tehetsége sohasem volt arra, hogy új társadalmi rendszert alkosson. Ha érezte is valaha valamely eszme szükségét, úgy azt az eszmét mindig a múltban kereste. Hogy forradalmi tényezővé válhassék, ehhez a parasztságnak valamely városi osztályréteg vezetésére van szüksége; így pl. a polgári forradalomban a kispolgári rétegekre, a szociális forradalomban pedig a városi dolgozókra. Bármely forradalomban a parasztság csak kisegítő, segéderőként vehet részt, másrészt viszont semmiféle társadalmi átalakítás sem lehetséges a parasztság nélkül.

A két román fejedelemségben a kisebb bojárok és a kereskedelmi tőke képviselői képezték azt a társadalmi kategóriát, amely a dolgok új rendezésére törekedett. De e két kategória közül egyik sem rokon-szenvezett különösebben a parasztsággal. A kereskedőket főleg a kereskedelem szabadsága érdekelte és csak nagyon kevésbé a termelési rendszer. A kisebb bojároknak sem volt különösebb érdekük, hogy a parasztság birtokhoz juttatását elősegítsék, illetve sietessék.

A parasztság egyetlen őszinte és erős szövetségese csak az ipari polgárság lehetett. Ennek ugyanis gyáraiban, műhelyeiben mindig szüksége van szabad munkakezre s minden bizonnyal a legteljesebb energiával küzdöttek volna a jobbágyság felszabadításáért. Azonban: — az ipari polgárság mindkét fejedelemségben hiányzott.

Hogy a történelmi események mégis meglehetősen élénk ütemben bontakoztak ki, az a külföldi tényezők befolyásának volt köszönhető. A nyugati kapitalizmus terjeszkedési és befolyási köre egyre tárgult, nagyobbodott Kelet felé s a két román fejedelemség jó piacnak ígérkezett. Így már az 1829-es adrianopoli béke megnyitotta a két fejedelemség kikötőit a szabad kereskedelem előtt. A román nép így bevonódott a kapitalista világ érdekkörébe. A viszonylagos elkülönüléssel ezzel megszűnt. 1848-ból ered az Izlazi proklamáció, 1858-ban viszont a párisi egyezmény megalapozta a modern román államot. A forradalmi erők így a nyugati polgárság segítségével megdöntötték a Törökország és az orosz cárizmus által istápoltt bojárruralmat.

A nyugati kapitalizmusnak azonban nem állt érdekében, hogy itt Keleten a végső következményekig engedje kifejődni a polgári forradalmat. A nyugati polgárság megelégedett a feudálizmus megdöntésével s a szabad kereskedelem útjában álló akadályok eltakarításával. A gyenge és minden lendület nélküli belső forradalmi erők hamar kompromisszumot kötöttek a regresszív bojársággal, testvériesen megosztva egymás között a hatalmat s a liberális, illetve konzervatív párt néven kormányoztak egészen 1918-ig. A polgári forradalom Romániában nem volt teljes.

Ma már felállíthatjuk a mérleget. Két pozitív eredményről szá-

molhatunk be: 1. Románia beilleszkedett a nyugati világ rendjébe és összeköttetésbe lépett annak felsőbbrendű civilizációjával. 2. Megszereztük a politikai egységet, nem egyszerre, hanem fokozatosan. A polgári forradalmunk viszont két szempontból hiányos maradt: — 1. Nem oldotta meg az agrárproblémát. — 2. Nem tudta megteremteni a parlamentáris demokráciát.

3. Ami a polgári forradalom következményét, a politikai egyesülést illeti ez a feudális korszakban nem volt megvalósítható. A feudalizmus csak népeket és nem nemzeteket ismer. Az olasz kisállamok csak a XIX. század folyamán egyesültek. „Unita Italia“-vá. A német államok hasonlóképpen. A románok sem képezhettek kivételt.

A feudalizmus uralma idején is találkozunk kiterjedt királyságokkal, sőt birodalmakkal. A kohézió hiánya folytán azonban csak olyan összetákoltt ruhához hasonlíthatjuk őket, amelyek már egy érintésre könnyen alkatrészeikre bomolhatnak. Mint hibrid és efemer alkotások a birodalmak alapítóikkal együtt enyésztek el. (Pl. Nagy Károly birodalma.)

Ez időben a társadalom alapépitményében megtalálható az autonóm sejt: a családi gazdaság. Az egyes községek ezekből a homogén sejtekből alakultak. Milyen összeköttetés volt a lombardiai olasz városok és a bécsi osztrák uralkodók között? Egy könnyen félreterelhető hűségeskű és az adóviszony. Bármelyik kisebb olasz tartomány bármelyik évben cserélhette uralkodóját s ezáltal semmiben sem változott meg társadalmi struktúrája. E tartományok egy-egy javadalomként szerepeltek egyszer egyik, másszor meg másik koronát ékesítve. Ezért aztán Mihai Viteazul amikor egy időre jogara alatt egyesítette a román tartományokat, nem is gondolt arra, hogy azokat egyetlen egységes állammá forrassza össze.

Hogyan jelentkezett a történelemben a nemzet és a nemzeti állam? A technika fejlődése megteremtette az ipart és kifejlesztette a kereskedelmet, megteremtve ezáltal a polgárságot és az ipari proletáriátust. Az autonóm sejt, a családi gazdaság, eltűnt. A gazdasági függőség egyetlen nagy érdekhálózatba kapcsolta délt északkal, nyugatot kelettel. A társadalom tömör blokkokká, nemzetekké formálódott.

A gazdasági központosítás megelőzte a politikait. Ez utóbbi nem is lehetséges az előbbi nélkül. Ahol sok dialektus volt — mint pl. Franciaországban — az egységes nyelvet az irodalom, az iskola, a kaszánya és a közigazgatás alakította ki. Legtöbbször a főváros nyelve lett az egységes nyelv. Így a nemzet eléggé friss történelmi terméként jelenik meg előttünk.

Hogyan ért el Románia az 1859-i eseményekhez? A nemzeti tudat révén? De hiszen úgy Miron Costinnak, mint Dumitru Cantemirnek volt már nemzeti tudata, anélkül, hogy ebből valami politikai következményt vontak volna le. Dumitru Cantemir mint Moldova uralkodója komoly akciót indíthatott volna a politikai egyesülés ügyében. Az egyesülés gondja azonban meg se fordult a fejében, mert abhoz, hogy a passzív nemzeti eszme aktív motórikus eszmévé váljék, mindenekelőtt arra lett volna szükség, hogy az egyik legjelentősebb közlekedési út, a Duna megnyíljon a szabadkereskedelem előtt s ezenkívül még több gazdasági előfeltételre.

4. Lássuk tehát, miért nem volt lehetséges Romániában a polgári forradalom?

Említettük fentebb, hogy az ipari polgárság hiánya mennyiben akadályozta, illetve késleltette Romániában az agrárproblémák megoldását. Valóban, ki lett volna, aki a parasztság birtokhoz juttatását

erőszakolja? A kereskedelmi polgársággal szövetkezett bojárok? Nyilvánvaló, hogy nem. A parasztság maga? Igen ám, de a parasztság nem képes egy politikai küzdelem megszervezésére. Széles területen elszóródottan élve nem állhat egy mozgalom mellé egyedül. Amikor betelik türelmének pohara, dühe elementárisan, vakon, kaotikusan nyilvánul. Mint 1907-ben. Az 1907-i parasztfelkelésnek nem volt programja és nem voltak vezetői. Nem sikerült. Sőt figyelmeztetése semmit se használt. 1918-ban, az orosz forradalom hatása alatt alig hogy engedett a hatalmon levők lelkiismereté. A földosztást még 1913-ban megígérték, de 1916-ban Románia a még mindig megoldatlan agrárkérdéssel lépett a háborúba. A parasztság földhöz juttatása Romániában a szociális forradalom időszakára esik.

Románia különben nem az egyetlen ország, amelyben a polgári forradalom kimaradt. Ha a Balti-tengertől a Földközi-tengerig, Danzigtól Bécsen át Dél-Svájcig és onnan Marseille-ig egy vonalat húzunk, megállapíthatjuk, hogy e vonaltól nyugatra terül el az ipari vagy amint Fr. Delaisi nevezte, a közparipás Európa, Keletre pedig a mezőgazdasági illetve a hámos lovak Európája. Nyugat-Európának szabad parasztjai és demokratikus államrendje volt ugyanakkor, amikor Európa keletén hatalmas latifundiumok — s többé-kevésbé burkoltan — diktatórikus államrendszerek terpeszkedtek. Az utóbb említett államokban az ipari polgárság és a városi proletáriátus hiánya következtében a polgári forradalom szinte csak rövid lélekzetvételnyi ideig tartott és a forradalmi és konzervatív erők kompromisszumába fulladt. Egy nem teljes, de mégis tartós harmóniában azután az új szövetségesek együttesen zsákmányolták a parasztságot.

Ugy tűnik, mintha a latifundiumok és ipari polgárság nélküli új balkánfélszigeti szomszédállamok kivételt képeztek volna. Bulgária, Szerbia és Görögország — valamikor egyszerű török pasalikok — bojár osztályaikat azonban nem a polgári forradalom, hanem a török uralom következtében veszítették el. A török uralom alól felszabadulva mint parasztállamok keltek életre. Ezekben az államokban a kapitalista elemek még ma is nagyon gyengék és így az egyes államok a patriarchális élet igen jelentős maradványait őrizték meg. A családi tulajdon fejlődése az egyéni tulajdon felé, különösen Szerbiában, még ma sem fejeződött be.

5. Romániában a kisebb bojárok, valamint a kereskedő és uzorás polgárság a nagybojárokkal szövetkezve egymást váltogatta az uralomban s az előbbieket forradalmi tényezőből konzervatív tényezővé változtak át. Mig az 1848-beli Izlaz-i proklamáció úgy rendeli, hogy az „Uralkodó öt évre az egész nemzethől választassék“ — mint valami köztársasági elnök, — az 1866-i alkotmány már az örökletes monarchiáját állandósítja. És bár a proklamáció kimondja a népnevelés ingyenességét, még ma 1933-ban is Romániában a lakosság igen magas százaléka analfabéta. A regresszió tünete nyilvánvaló. Az ugynevezett „Junimea“ (előbb irodalmi kör, később politikai párt) állandóan a patriarchális és feudális múlt után epekedett s Romániát kifejezetten regresszív országgá építette.

A fent említett vonaltól (Stockholm, Danzig, Bécs és Marseille) nyugatra a nagy és uri polgárság közti egyetértés az értéktöbblet felosztása tekintetében egyrészt, másrészt a proletáriátus harca a kizsákmányolás ellen bizonyos egyensúlyt teremtett, amely a demokratikus parlamentarizmusban nyilvánul. E vonaltól keletre, ahol hiányzik a városi proletáriátus, vagy legalább is nagyon gyenge, a parasztság pedig — mint pl. Romániában — kirekesztődött a politi-

kai életből, a különböző kizsákmányoló kategóriák közti egyetértés és együttműködés látszat-parlamentben vagy többé kevésbé burkolt diktatúrában nyilvánul. A kérdések tulajdonképpen a kulisszák mögött intéződnek s ami a parlamentben történik, az csak — látszat. Kormányok mennek, kormányok jönnek anélkül, hogy a távozás vagy uralomrajövetel okai ismeretesek volnának. A politikai harc csak akkor vehemensebb, ha az uralomra jutott párt elfelejtkezik a „váltakozás” elvéről és tulságosan édesnek találva a hatalmat, a másikat vagy a többieket tulságosan megbőjtölteti.

A tisztviselők, élükön a túlnyomóan állami tantestületekkel, a pártoktól függenek és így kiegészítő részei a kizsákmányoló kategóriáknak. Minden kritikai állásfoglalás nélkül egyszerűen elfogadják az uralkodó osztályok ideológiáját.

6. A háború után a parasztpártok és csoportok is megjelentek az ország politikai életében. Csak Romániában van vagy hét pártfőnökiük, aki mind töri magát a parasztság kegyéért. — Csodálatos! 1907-ben még nem volt nekik parasztság. Senki sem hallotta akkor a parasztok panaszhangjait. 1918-ban sem volt parasztkérdés. A caranizmus az agrár- és választási reform után jelentkezett, amikor pedig — logika szerint — e két reform az ő műve kellett volna, hogy legyen.

Más érdekes jelenség: míg a caranizmus erősödött, ugyanolyan mértékben a konzervatív párt visszahanyatlott. Vagy talán el is tűnt? Név szerint igen. (Azóta megint feltámadt Grigore Filipescu vezetése alatt.)

Azonban a caranizmus reprezentánsai, a bojár G. Mironescu, a klerikális Iuliu Maniu és a kulák Jon Mihalache éppen olyan elkeseredett ellenségei a változásoknak, mint voltak a junimeaisták. Semmi sem akadályozza meg őket, hogy jó viszonyt tartsanak fenn Nyugat trösztökön és koncerneken épült rezsimjeivel.

Ugy hiszem, eléggé értjük a dolgot: a mi caranizmusunk nem a parasztság harci eszköze.

7. Fel kell vetnünk egy kérdést: mikor és hogyan lehetett volna teljes a polgári forradalom a kelet-európai államokban? Amint láttuk, a parlamentáris demokrácia az industrializálódás állapotában van. Romániában az industrializálást Vintila Bratianu próbálta megvalósítani a háború utáni években. Természetesen nem azért, hogy a városi proletáriátust, hanem hogy az ipari polgárságot teremtsen meg. A terv azonban sem sikerült. Miért?

A kapitalizmus nagyon egyenlőtlenül fejlődött. Először primitív formában az itáliai köztársaságokban és a Hansa-városokban jelentkezett, majd Hollandiában és Angliában s viszonylagosan csak a nagy francia forradalomban öltött végleges formát. Mig nyugaton már elérte expansív és ipari fázisát, a Kelet államaiban még alig mutatkoztak elsőleges nyomai. Vagyis amikor a Kelet megindult az industrializálódás felé, a nyugati kapitalizmus már az imperialista, illetve monopolisztikus hanyatló korszakába lépett. Így viszont már nem forradalmi és teremtő tényező, hanem élelősködő és regresszív védlett. Hogy a Kelet elmaradt államait, gyarmatait és félgymatait kizsákmányolhassa, a fejlődés kerékkötője lett.

A kínai kolosszus pl. 1860. óta hiába igyekszik modernizálódni. A nyugati imperialista hatalmak szorosan tartják a körmeik között, mert ha Kína industrializálódna, úgy ez kizsákmányolási lehetőségeinek a végét jelentené.

Vintila Bratianu tehát megkésve próbálkozott. Mi már nem érhetjük el teljesen az ipari fázist, csak vázlatosan, nagy vonásokban

követhetjük. Kénytelenek vagyunk így maradni, ahogy vagyunk a szociális forradalom korszakáig, amikor az industrializálódást a proletáriátus végzi el, de már a polgárság nélkül. A következménye ennek nem a parlamentáris demokrácia, hanem a gazdasági egyenlőség jegyében kialakuló felsőbbrendű demokrácia lesz.

LI-FU-SZUN GAZDA ÉS CSELÉDEI

Irta: REMENYIK ZSIGMOND (Budapest)

Invocatio

Engedjétek meg barátaim, hogy bemutassam nektek Li-Fu-szun, a gazdát.

Hagy zengje most szerény tollam az ő dicsőségét, alázatos szavam az ő hatalmát, mértékletes alázatosságom az ő mérhetetlen erejét és szellemét. Gazdaságát, gazdagságát és játszi bölcsességét. Kellemetes viszonyát égi és földi hatalmasságokhoz, derék meggondoltságát, józan tartózkodását, nemkülönben mértékletes érdeklődését minden olyan megnyilvánulás iránt, ami a szellem és a gondolkodás körébe tartozik. Csodálatraméltó érzékét barátai és tisztelői megválogatásában és nemes szigorát ellenségei és holdkóros támadói irányában. Törvénytisztelétét, ájtatos vallásosságát, rokonszenvét papság, katonaság, csendőrség és bíróság irányában, bámulatraméltó türelmét munkásaival és cselédeivel szemben. Mindezeket ha g y zengje most szerény tollam az ő mérhetetlen dicsőségére.

Én magam szegény tollforgató vagyok, hatalmának árnyékában élek, oly mértékben elégitve ki természetellenes kívánságaimat, mint ahogy azokat az ő bölcs belátása engedélyezi. Kis kalibám után pontosan fizetem az adót, kutyám ha kölykezik azt neki idejében bejelentem. Nem termek semmit, csak munkaerőmet igyekezem karbantartani. Ellát ő engem mindennel, engem és kis családomat, erőltlen feleségemet és tekintetére is méltatlan gyermekeimet. Soha vissza nem hálálható bőkezűséggel gondoskodik róluk, nyilvántartat barátai és cselédei útján mindnyájunkat és gyermekeimet ha ruházatban nem is, de valóságos és erkölcsnemesítő nevelésben mértékletesen részesíti. Ismerve természetünket, féltelenségünket és szánszalomraméltó vadságunkat, saját érdekünkben fegyveres alkalmazottaival vétet bennünket körül. Lapályos, vizenyős és mocsárlázás területein előzetes jóváhagyása mellett szabadon közlekedhetünk és hajnalban a felkelő napnál megmelegíthetjük hideg csontjainkat.

Csoda-e hát, ha reggelenként mindannyian családomban és magam is az ő személyének és uralkodásának dicsőítésével ébredünk? Minden gondolatunk az ő fensőbbesége személye, tisztelteméltó alakja és mindnyájunkra letagadhatatlan befolyást gyakorló szelleme. A forró trópusi nap alatt még a vadállatok is az ő dicsőségét üvöltik, amerre a szem el lát. Vadmacskák és pumák, sziszegő kigyók és veszett kutyák, megkerült birkák és Piscó-beli szomorú igászlovak, mind, mind kivétel nélkül. Adóhivatalnokok, vámőrök, fajtámbeli fegyverkovácsok, fűszerezsek, rizshántolók, ültetvényesek és rakodómunkások. Pecérek, lótyók, színészek, pöcegödörtszittók, Börtönőrök, hóhérok és ha mindez még kevés, az angyalok kara. Ebben a dicsőítő üvöltésben megreped a szánk, felcserepezik ajkunk és nyelvünk tövéig lekopik.

Megmaradt erőmmel hagy zengjem hát az ő dicsőségét. Hagy mutassam be őt képességeim szerint minden mértéket felülmúló alakzatában, úgy, ahogy őt az isten saját képmására megteremtette. Amint két tisztelteméltó talpán e hozzá méltatlan földgömb szemétdombján áll, felhalmozott kincsei, remekbekészült intézményei és isteni eredetű törvényei fölött, nyájasan megemelve kalapját. Szájában sárga ciga-

retta izzik, amit szít a tébolyult ázsiai szél. Tőle jobbra áll egyik szol-gája, teljes ornátusban, balra másik cselédje, állig felfegyverkezve. És forog a föld. Lassú dübörgéssel forog, úgy, hogy ettől a látványtól fé-lelmében megáll az ember esze.

Milyen volt Li-Fu-szun, a gazda? Li-Fu-szun gazda zömök volt és erős. Tiszteletreméltó talpait gyakorta volt kénytelen áztatni állott vízben Szi-Yu-wu vándorló orvos tanácsára, aki két, tudományra áhi-tozó tanítványa társaságában egyik ültetvényről a másikra öszvérhá-ton közlekedett, lefogatva az állat hátáról hosszú, meztelen lábait. A gazda lábszárjai rövidek voltak, husosak és izmosak. Vállai szélesek, kezei picik és puhák. Nyaka rövid volt, hogy a váll és a fej között majdnem elveszett. Fejét sűrű fekete haj fedte és rövid, lelógó bajuszt viselt. Szemei szürkék voltak, pillantása pedig hideg és nyugodt.

Meztelenül hogy lássák mindeddig csak keveseknek adódott meg. E megtiszteltetés, ez öröm és e szinte elérhetetlennek látszó boldogság azonban mindazokban akiknek megadatott, hogy a gazda meztelen tes-tében gyönyörködhesse, a látvány után csömré, borzadállyá és utálattá változott át. Néhány cajamarcaí özvegyasszony, pár limai és callaói prostituált, a gazda tulajdonát képező Piscó-beli raktárak fel-ügyelőjének felesége, annak mamája és nagymamája, az arequipai leányárvaház néhány növendéke, — csenevész és kiskorúak — vol-tak azok, akiknek Szi-Yu-wu vándorló orvoson kívül e szinte felbecsül-hetetlen örömben részük volt.

Ők voltak az egyetlenek, akik ismerték a gazdát. Tudták, hogy e különben szigorú, nyájas és tekintélyes ember lába szinte kibírhatalat-lan izzad, ludtalpai vannak és körmeit rágja. Rövid lábszárain a visz-erek kidagadtak, fején parókat visel és teste tele van fekélyekkel. Ők voltak egyetlen szomorú tanúi annak, amint a gazda reggelenként be-helyezett fogsort kiemeli a vizespohárból és körülményesen megpu-colja azt. Felcsatolja sérvkötőjét és hangos sóhajással veszi elő valami láthatatlan helyről, talán a bőre alól a kialakult tallérokat.

Én magam is, e sorok említésre sem méltó írója, láttam őt egy-szer igazi alakzatában. Ez Trujillóban történt, ahol a leprások telepén dolgoztam és a telep latrináinak rendbentartása volt szigorúan esendő lelkemre kötve. Ezért a munkámért enni kaptam a betegek maradéká-ból és ha jól dolgoztam és a felügyelő különösen jó kedvében vala, ráadásul még néhány rossz szót. Itt láttam először a gazdát. Vastag bottal kezében érkezett, gyalog, kiizzadva és veritékezve. Kocsis nem vállalkozott rá, hogy a városból őt ide kifuvározza, tekintettel a nagy-számban kerítések közé zárt pestisesekre. A gazda tehát gyalog jött, kezében a vastag bottal és nagy, kék kendővel törölgette izzadságát. Egy munkáscsaládot keresett, bizonyos Peh-Ti-szin nevezetű ültetvé-nyes munkást és annak családját, hogy azokon követeléseit behajtsa. Félelem nélkül jött, mint legrosszabb esetre számítva, csak arra, hogy a pestises ültetvényes nem fizet, azért hozta kezében a vastag botot. Meghallgatásra sem érdemesítette derék munkaadómat, a telep fel-ügyelőjét, behatolt a forró napon sütkérező betegek közé és adósát hangos szitkozódásokkal szólíttatta.

A pestises Peh-Ti-szin ijedtében a többi betegek között keresett menedéket és azoknak a rongyai alá bujt. A gazdán azonban még kü-lönb legények sem fogtak ki, nem mint Peh-Ti-szin. Vastag botjával szétkergette a pestiseseket, a napszámost álnok tolvajnak, orgyilkos-nak és nyomorult bitangnak nevezte, feleségét dagadhasú nőstényszamárnak és rizstáblákban közöszlő ringyónak. Hétszer esküdött meg

elhunyt atyái tiszteletreméltó szellemére, hogyha tartozását ki nem fizeti, le nem törleszti, darabokra töri fejükön a vastag botot. A pestises rizshántoló munkás rémületében a gazdának mindent megígért, kötelezvényt irt alá és mély tisztelettel előtte a forró földig hajolt. Utána a gazda a latrinába vonult, annak egyik tiszta fülkéjébe, amit kevéssel előtte fáradtságos munkával éppen hogy megtisztítottam, mint ahogy az áldottszívű munkaadómtól lelkemre volt kötve. Sokáig tartózkodott ottan és amint vastag botjával kezében, még mindig ordítva eltávozott a város felé, láttam, hogy aznap egész pepecselő munkám hiábavaló vala, kezddhetem az egészet előlről.

Elkeseredésemben hangos szidalmakkal illettem én is az alávaló Peh-Ti-szin pestises rizshántolót, aki kötelezettsége elmulasztásának köszönhattuk a gazda látogatását.

Milyen az ő gazdasága és milyen az ő gazdagsága? Li-Fu-szun gazdának nagykiterjedésű birtokai valának. Végtelenek voltak ezek a birtokok, palánkokkal és szögesdrótokkal körülkerítve. Rizs, kávé és cukornádültetvényei Cajamarca, Piscó, Lambayeque környékén és a Chanchamayo dús völgyeiben terültek el, a tenger mentén és a hegyek között. Istentől áldott és a gazda cselédeitől átkozott területek voltak ezek, méghozzá olyan területek, amelyeken nem fogott az átok.

Hogy fogalmat alkothassatok magatoknak barátaim a gazda birtokainak ngyságáról, a következőket kell nektek elmondnom. A gazda elhunyt atyja, a tiszteletreméltó nyomorék Li-Pei-wu annak idején abba sántult bele, hogy e birtokok egy részét gyalogosan körüljárta. Sajnálatos esetén mitsem tanult, és nyomorék létere egyizben a kövér állatkereskedő Chu-Wang-szuval ismét gyalogosan indult neki eladandó állatai megtekintésére, amire is visszatértek, a nyomorék Li-Pei-wu sánta lábát le kellett amputálni, a konok és számító Chu-Wang-szu lába pedig térdig elkopott. Hogy még teljesebb legyen a kép, közlöm kell, hogy az annakidején ifjú Li-Fu-szun gazda hosszabb időre meg akarván szabadulni az engedékeny Li-mey férjétől, a lábalatt lévő Kau-Chu-tan zsilipkezelőtől, bizonyos hiráddal gyalogosan őt egyik távolabbi birtokára küldte. E meglehetősen mozgékony és élelmes zsilipkezelő harminc éves volt, amikor eltávozott a hiráddal, fiatal és erős ember, amikor pedig a gazdára nézve kedvező válasszal visszatért, ősz szakálla a térdéig ért és botra támaszkodott. Li-Fu-szun gazda pedig élt és virult.

Jóltermő földei öntötték a rizst, a kávé meg a cukrot. Mákföldjei Trujilló környékén dúsán virultak és chinehai szőlői ontották a bort. Raktárai színültig tele állottak és számadásait Limából és Arequipából mézes-mázos szavakkal elcsalt könyvelői végezték. A gazda felesége abba vakult bele, hogy annakidején e számadásokat egyszer holdtöltétől holdtöltéig ő vizsgálta felül. Könyvelői állandóan kinint szedtek fejfájás ellen és nem hallgathatom el a lelkiismeretes és derék Szi-Yu-lao könyvelő esetét, hogy a gazda anyagi helyzetéről magunknak számot adhassunk.

Ez a Szi-Yu-lao könyvelő sovány ember volt, vastag szemüveget viselt és munkaközben fekete klottzubbonyt. Trujilló uccáin gyakran magam is találkoztam vele, amikor is mindig tisztelettel kikerültem és előtte alázatosan a földig hajoltam. Tiszteletemet mindannyiszor kedves mosollyal viszonozta, és nem mulasztotta el sohasem, hogy ne dobjon éhező családom részére pár centet lukas kalapomba. Már régóta megérdemelte volna a nyugalmat, de a gazda, ismerve becsületességét és lankadatlan szorgalmát, tiszteletreméltó személyéhez bölcsen ragaszkodott.

Egy havi zárlat alkalmával történt, hogy az ő könyvei és Kasz-szája között három cent különbség mutatkozott. A tiszteletreméltó könyvelő egészen hajnalig számolt, kivont, átírt, leírt, anélkül hogy a hiányzó három cent megkerült volna. A gazda éjszaka megérkezett és módfelett kedvetlenül összeráncolta homlokát.

— A három centnek meg kell lennie, — mondotta és gyanakvólag a tiszteletreméltó könyvelőre nézett. Szájában sárga cigaretta izzott és ujjaival állandóan zsebeiben motoszkált.

A könyvelő izgatottan számolt, kereste a tévedés okát. A gazda közben lefeküdt a szomszédos irodahelyiségben és horkolásával megtöltötte a házat. Istállóiban felébredtek erre a horkolásra az állatok, tehenek, lovak, disznók és juhok. Kihajnalodott. Reggel lett, a gazda felkelt, bedugta orrát az irodába és zsebében kereszttül megvakarta hasát. A könyvelő számolt, újra este lett és az irodák fölött felkelt a hold. A tengerről sós szél fújt be a nyitott ablakon, már ez is zavarta a tiszteletreméltó könyvelőt. Bezárta az iroda ablakát és lámpánál dolgozott tovább. Három napon át ment ez így. Negyedik éjszakán megőrült, letérdelt a gazda elé és térdén állva könyörgött neki, hogy három cent-jét megfizeti, ha kell hát egész életén át irodáiban ingyen dolgozik, de hogy már nem látszott tévedhetetlennek, a gazdának ez már ugysem kellett volna.

A gazda hajthatatlan maradt. Még az éjszaka elutazott, ezuttal Limába ment le, hogy adósait meglátogassa. vastag bottal kezében. A tiszteletreméltó Szi-Yu-lao könyvelő végső kétségbeesésében a három cent miatt arra vetemedett, hogy meghamisította a könyveket. Amint a gazda hazatért és kitudódott az eset, az agg Szi-Yu-laot bíróság elé állította sikkasztással, lopással és könyvei meghamisításának vádjával terhelten. A tiszteletreméltó könyvelő, kis családóm nemesszívű jótévője, a vizsgálat ideje alatt véglegesen megőrült, állandóan a három cent történetét hajtogatta és a tárgyalóteremben a független bíró előtt is módfelett tiszteletlenül viselkedett. A tárgyalás közepén az ellene nyilvánvalóan felháborodott ügyésztől kért kölesőn három centet, gazdája és munkaadója részére, akinek még, mint váltig hajtogatta, arra a három centre valamikor igen nagy szüksége lehet.

Ez az eset kissé lenyirbálta mindannyiunknak a gazda elképzelhetetlen gazdagságába és kimondhatatlan gazdaságába vetett hitünket. De a gazda nem sokat törődött ezzel, : élt és virult. Jóságai szaporodtak, földje dusan öntötték a rizst, a kávé és a cukrot. Könyvelői továbbra is kinint szedtek és állandóan fejfájásról panaszkodtak. Ő maga pedig, ahányszor csak kisebb sétákat is tett meg rizsföldjei vagy kávéültetvényei között, kifáradtan és sántitva érkezett mindig haza.

Milyen palotában lakott a gazda, milyen bódékban az ő cselédei és milyen ölakban az ő jóságait? E romboló természetű gazda alapjában véve mégis alkotó képességekkel rendelkezett. Limában és Callaóban voltak házai, amelyeket igénytelen gazdagoknak és igényes szegényeknek adott pontos fizetés ellenében bérbe. Igénytelen gazdagoknak, akik nem ragaszkodtak fürdőszobához és vízvezetékkel ellátott reterátokhoz és igényes szegényeknek, akik lakásuk négy csupasz falához tetőt is követeltek.

A gazda állandó lakása Ballavistán volt, Lima és a tenger közelében. A nagy ház szembenállt a tengerrel, árnyékos pálmákkal volt körülvéve és illatos bokrok között feküdt. Itt élt két lánya, három fia és vak felesége. A nyugalom, tisztesség és az erkölcs fenkölt otthona volt ez az épület. Veszett kutyák nem juthattak be ide, mert szöges vasrácsokkal volt a ház körülkerítve, viszont koldusok és tolvajok

ellen a gazda megbízható, de még veszettebb kutyái védtek a házat. Azonkívül rendőr állt a sarkon, minden rendőr mögött egy fegyházör, minden fegyházör mögött egy bíró és egy hóhér. A gazda családja és háza tehát nyugodtan alhatott.

A tiszteletreméltó Li-Fu-szun cselédei viszont jóval igénytelenebbül laktak. Idénymunkásairól nem is szólva, akik a rizsföldeken és a kávéültetvényeken széljárta, alacsony pajtákban húzták meg magukat, állandó cselédei, szolgálai és munkásai is vályogból vert bódékat és düledező kalibákat kaptak tőle otthonul. A bódéknak teteje esős évszakokban beázott és hajnalonként a napszámosok és azoknak családtagjai nedves sárban ébredtek. Ajtóikon befújt a szél, ablakukon besütött az izzó nap és házuk padlásán tébolyító zengéssel csöpögött át az eső.

Állatainak és jószágainak hajléka ennél valamivel elviselhetőbb vala. Istállóit vastag bádoglemez védte szél, eső és nap ellen. Marhái vastagon szórt alomban térdeltek és disznai tiszta betonpadlón heverésztek. Tiszták is voltak ezek az állatok, tiszták, kövérek és természetes szagukban illatosak. Hiztak, termeltek és szaporodtak a gazda mérhetetlen örömére és cselédei dicsőségére.

A gazdának szokása volt, hogy gazdaságaiban időzvéen saját maga gyújtotta fel esténként a villanyt, ő maga nyitotta meg vagy zárta ki a vizesapot és kezében vastag kulcsokkal ő maga nyitotta ki a ládákat, hogy az állatoknak enni adjon. Így volt mióta áll ez a világ. Ha eljött az óra és állatai az eleséget várva hangosan bőgtek, nagy sóhajtással kivette fiókjából a nagy kulcsokat, fájós lábain ki-bandukolt az istállóba, meggyújtotta a villanyt, megindította a vizesapot és kinyitotta az eleséges ládákat. Sáfárjai, felügyelői és cselédei nagy rajban tódultak utána, hangos szóval dicsérve az ő okosságát, szorgalmát és tiszteletreméltó gondoskodását.

Cselédei táplálékáról már kevésbé gondoskodott. Azért is míg állatai, marhái és jószágai tiszták voltak, tiszták, kövérek és munkát vagy termelést bíróak, cselédeibe alig hogy hálni járt a lélek. Állat és marhakiállításokon a gazda sok dicséretet, díjakat és okiratokat kapott, de alig hihető, hogy cseléd, munkás vagy napszámos kiállításra benevezett volna, még abban az esetben is, ha ilyen komolytalan formában a munkaadóknak eszükbe jutott volna bármikor is versengeni.

— Egész Peruban egyetlenegy mintagazdálkodás van csupán, — mondotta ebből kifolyólag többiben is Han-Ka-chu, a konzul és gazdasági ügyvivő, aki hosszú, sovány ember volt és mindenkinek kezét szorongatta. Egyetlenegy mintagazdálkodás és az a tiszteletreméltó Li-Fu-szuné. Raktáraiban legteljesebb a rend, házai állandóan kiadva, földjei előírászerűen megművelve és jószágai mindennel el látva. Talán abban tévedek, hogy egyetlenegy, de hogy a sok közül az övé áll az első helyen, az bizonyos, — mondogatta állandóan mindaddig, míg a sok mondogatás nyomán nyelve felpuffadt, torka bedagadt, szemei kidülledtek és állandóan szorongató kezeibe beleállott valami átkozottul fájdalmas göres. A konzult sok orvos megvizsgálta, híres kirurgusok csodájára jártak, de nemhogy meggyógyítani képesek lettek volna, de még megbetegedésének okára sem tudtak rájönni.

Kik voltak a gazda barátai, tisztelői és ellenségei? Amerre csak Li-Fu-szun gazda járt, mindenütt kezet csókoltak neki, földig hajoltak és mély tisztelettel kalapot emeltek előtte. Szigorúsága és ájtatos pillantásai módfelett tetszetek a papoknak, morcos tekintete a kato-

náknak és a védőröknek, agyafurt észjárása pedig a biráknak, kereskedőknek, ügyvédeknek, vendéglősöknek és uccaseprőknek. Sokszámú baráttal és még nagyobb számú tisztelővel rendelkezett a gazda és nem csupán ezek tisztelték és szerették, de még azoknak tisztelői és barátai is, akik az ő barátainak és tisztelőinek számítottak.

Ha valahol megjelent, ha addig nem szólt, akkor megszólt a zene, legrosszabb esetben a rádió vagy egy gramofon, ha pedig a zene éppen szólt, abbamaradt. Ha ültek az emberek ahol megjelent, felállottak, ha álltak, úgy leült mindenki. Ha megjelent a bíróságokon és a bíró éppen tárgyal, felfüggesztette a tárgyalást, ha éppen egyéb elfoglaltság híjján körmeit puccolta unalmában, sebtiben munkába kezdett és csak úgy ontotta magából az ítéleteket. A pap abbahagyta a misét, a védőrök szalutáltak, a börtönőr bezárta a rabokat, a vonat megindult vagy megállt, a ház kigyúlt vagy elaludt ha éppen égett, a szerencsétlen choló asszonyok lebabáztak ijedtükben, a harangok megkondultak, a szél elállt vagy feltámadt, a fák kirügyezték vagy elhullajtották lombjaikat és a forró nap felkelt ahol ő megjelent.

Mint leghivebb és legkipróbáltabb barátját, meg kell említenem nevének kiejtésére is méltatlan számmal Pai-Ti-paot, a szenátort. A tiszteletreméltó szenátor görnyedten járt, ősz haja szemébe hullt és lábait mereven emelgette. Az ő áldásos befolyásának a szenátusban köszönhetjük mi mindannyian szegény földhözragadt fickók, hogy gyermekeinket már nyolc éves korukban gyárakba és napszámba küldhetjük, amivel is valamikézt javítunk sorsunkon. Helyzetünkön tovább javítandó, e nagy ember, saját költségén és veszélyére felépítette és berendezte a limai, vallaói, arequipai és cuzeói bordélynegyedeket, ahol is serdülő lánykáink mindannyiunk örömeire kellemes elhelyezkedést találtak. Áldassék az ő tiszteletreméltó neve. Kivüle még Hu-Hang-ti lelkész és misszionárius és a felkegyelmű Ma-Csi-vei magasrangú bírósági személy nevezhették magukat a gazda legbensőbb barátainak. A tiszteletreméltó Hu-Hang-ti misszionárius éjjel nappalá téve azon fáradozott, hogy megismertesse velünk a túlvilág gyönyöreinek mindazon boldogságát, amit nyomorult földi életünkért viszonzásul annakidején majd elnyerünk. A félkegyelműségében még rokonszenvesebb Ma-Csi-vei nyugalmazott bírósági személy már semmit sem cselekedett. Hosszú, eredményes bírósági működése alatt ő már bőségesen megtette a magáét, negyven év alatt lelkiismeretesen gondoskodott arról, hogy a körzetébe tartozó fogdák, fogházak, fegyházak, kóterok és siralomházak ne pangjanak az ürességtől, a kivégzésekhez szükséges kötelek szállítói meg legyenek elégedve a rendelt mennyiséggel és a fegyházőröknek, detektiveknek és besugóknak legyen mindig elég dolguk.

Ha már barátai között sajnos nem is, de nagyszámú tisztelői között elsősorban említhetem meg tekintetére is méltatlan, alávaló személyemet. Kivilem sokan nevezték és tartották még magukat büszkén annak, uccai targoncások, munkafelügyelők, tejkihordók, uccai pacalsütők, fagyaltosok, adóvégrehajtók, védőrök, detektívek, munkásverbuválók, munkásügynökök, bordélyházi zenészek, teaháztulajdonosok, villamosellenőrök, fényképészek, marhakereskedők és hirdetőtáblakészítők. Mindannyian tisztelettel ejtettük ki az ő nevét, féltük vastag botját és a Menny Atyjának áldását kértük az ő drága személyére.

Ellenségei, ha ugyan lehettek ilyenek, egytől egyig nyomorult, alávaló fickók és megvetésreméltó gazemberek valának. A fagyaltkészítő Yo-Csu-pu, akinek akkora feje volt mint egy tök, tiszteletreméltó személyével szemben állandóan izgatott. A koporsókészítő Szu-Veng-

hni, mivel rosszul ment üzlete, szabad idejében mindenféle alávalóságokat firkált róla és azokat éjnek idején kiragasztotta a házak falára. A többiek is, mindannyian értelmetlen fajankók, hozzájuk hasonlók valának. Allandóan a könyveket bujták, kikerülték a többieket és ha csak lehetett kibújtak a munka és kötelezettség alól. Semmirevaló fickók valának és a kutya se hederített rájuk. A kutya is a nemesszívű gazdára hederített és miránk, akik szerényen ugyan és tekintetére is méltatlanul, de az ő tiszteletreméltó árnyékában hűsültünk.

(Folytatása a következő számban.)

A MŰVÉSZET ÉS A TÁRSADALMI ÉLET (III.)

Irta: G. PLECHANOV

Az előzőekben már érintettük, hogy a polgári álláspontot elfoglaló művészek számára ma jóval nehezebb, mint a múltban a l'art pour l'art elméletének következetes érvényesítése. Bevallja ezt Bourget is. Sőt ő még sokkal határozottabban fejezi ki: „A közömbös krónikás szerepe — mondja Bourget — lehetetlen az értelem, mely gondolkozni s a szív számára, mely érezni tud, ha azokról a szörnyű belső küzdelmekről van szó, amelyekről, mint ahogy momentán látszik, a haza és a civilizáció egész jövője függ.” Mindenesetre ezen a ponton ideje ellenvetéssel élnünk. Az olyan ember, aki gondolkodó értelemmel és érző szívvvel bir tényleg nem maradhat közömbös szemlélője annak a polgárháborúnak, amely a modern társadalomban folyik. Ha a polgári előítéletek látókörét leszűkíti a barrikádoknak az egyik, ha azonban ezek az előítéletek nem inficiáltak, a másik oldalára kerül. Ez már így van. Ám a polgárság gyermekei — s természetesen egy más osztályéi sem — rendelkeznek gondolkodó értelemmel s közüllők azoknak sincs, akik gondolkodnak mindig érző szívük. Ez utóbbiaknak könnyű a l'art pour l'art elméletének következetes képvisellete. Ez, mint ahogy nem is lehet másként, megfelel a társadalmi érdekekkel szemben való közömbösségnek, még ha ezek az érdekek egész szorosan osztályérdekek is. A polgári társadalmi rendszer hasonló közömbösséget sokkal inkább kifejleszthet, mint bármely más. Ahol egész nemzedékek a „mindenki maga magáért és isten mindannyiunkért” híres elméletének szellemében nevelődnek, ott az egoista, aki csak saját magára gondol, akinek csak önönmaga az érdeke, nagyon természetes. S tényleg a modern polgárság körében annyi az egoista, mint még sohasem. Ebben a vonatkozásban a polgárság egyik legkiválóbb ideológusának, Maurice Barresnek értékes bizonylatára hivatkozhatunk:

„Erkölesiségünk, vallásunk, nemzeti érzésünk, mindenünk — romokban!” — mondja Barres. „Nem tudunk semmiféle életszabályokat felállítani. Annak az időnek a kivárása alatt, amíg elméleteink és tanításaink megbízható igazságokat tartalmaznak egyetlen realitásra, a saját énünkre vagyunk kénytelenek támaszkodni.”

Ha valakinél a saját énjén kívül minden „romokban” hever, akkor ezt tényleg semmi sem akadályozza abban, hogy nyugodt krónikása szerepét játssza annak a nagy küzdelemnek, mely a modern társadalomban folyik. Különben még ekkor is hiányzik valami, ami megakadályozza ennek a szerepnek a játszását. Ez a valami, pontosan az a minden társadalmi érdek hiánya, mely olyannyira jellemzi a ré-

szünkről felhozott Barres szavait. Miért is lépjen fel az a társadalmi harc krónikásaként, akit sem a harc, sem a társadalom nem érdekel. Mindaz, ami erre a harcra tartozik, elviselhetetlen unalmat áraszt s ha művész, úgy alkotásaiban még csak a sejtése se lesz az ilyesminek. Ott is az „egyetlen realitással“, a saját maga énjével foglalkozik. S mert az énje mindig csak unatkozhat, miután maga magán kívül semmiféle más társadalma nincs, ezért egy fantasztikus, „túlannal való“ világot talál ki, mely magasan a föld és minden földi „kérdés“ fölött áll. Így is cselekszik nagyon sok mai művészeink közül. Nem bántom őket. Ők maguk bevallják, mint például Zinajda Hippus:

„Az imádságot én természetes, az emberi természet legszükségesebb tartozékának tekintem. Minden ember imádkozik, vagy feltétlenül az imádkozásra hajlik, tekintet nélkül arra, vajjon tudatában van-e ennek a törekvésnek s tekintet nélkül arra, hogy az ima milyen formában jelentkezik s melyik istenhez szól. A forma mindenkinek a képességeitől s a hajlamaitól függ. A költészet általában, a vers írás, pedig különösen a szözene csak egyike azoknak a formáknak, amiket az imádság a lelkünkben ölt.“

Magától értetődik, hogy a „szözene“ azonosítása az imádsággal teljesen indokolatlan. A költészet történetében voltak nagyon hosszú szakaszok, amikor a költészetnek semmi köze sem volt az imához. Erről fölösleges is beszélnünk. Ezt csak azért tartottuk szükségesnek felhozni, hogy az olvasóval megismertessük Zinajda Hippus terminológiáját, mert ennek a terminológiának a nemismerete az alábbi sorok olvasásában bizonyos megnevezéshez vezethet, ami pedig e soroknak már a lényege miatt is fontos.

Zinajda Hippus folytatja „Bűnösök vagyunk mi azért, hogy ma minden én magányos, izolált, a többi éntől elszakadt s ennek következtében érthetetlen és fölösleges? Számunkra mindannyiunk imája rettenetesen szükséges, érthető és drága. Szívünk pillanatnyi telíttségének a visszatükrözéséhez szükségünk van a verseinkre. A másíknak azonban mással telített az énje s előtte az én imádságom érthetetlen és idegen. Az elmagányosodás tudata az embereket még jobban elválasztja és izolálja egymástól s a lelket a maga magába való zárulásra készíti. Így imádságainkat szégyeljük s abban a tudatban, hogy senkivel sem kapcsolnak össze bennünket, csak félhangon mondjuk magunk elé, olyan gondolatokkal, amik csak előttünk világosak.“

Ha az individualizmus egy ilyen szélsőséges fokot ért el, akkor tényleg eltűnik, mint ahogy nagyon helyesen Zinajda Hippus megjegyzi, „a társasság lehetősége az imában“ (vagyis a költészetben G. P.) s „a lelkesedés társassága az imában“. (vagyis a költészetben G. P.) Ebben az esetben azonban a költészet és általában a művészet, mely az emberek közt a társasság egyik eszközét szolgálja, nem vezethet. Már a bibliai Jehova joggal jegyzi meg, hogy az emberek számára nem jó az egyedüllét s ezt Zinajda Hippus példája is nagyon szépen igazolja. Egyik versében olvassuk:

*Könyörtelen az én utam,
A halálba vezet.*

*De én úgy szeretem magam, mint az isten,
A szeretet menti meg lelkemet.*

Ebben nagyon is kételkedhet az ember. Ki szerethet úgy „mint az isten?“ Egy határtalan egoista. Már pedig egy határtalan egoista alig lehet abban a helyzetben, hogy valamely lelket megmentsen.

Számunkra persze nem arról van szó, hogy Hippus lelke és mindazoké, akik úgy szeretik magukat „mint az isten“, megmenekül-e, hanem inkább arról, hogy azoknak a költőknek, akik úgy szeretik magukat „mint az isten“ semmiféle érdekük sincs az iránt, ami az őket környező társadalomban történik. Törekvésük szükségszerűen a legvégső fokig határozatlan kell, hogy legyen. Da! című költeményében éneklí Zinajda Hippus::

*Arra van szükségem, ami nincs a világon,
ami nincs a világon.*

Kétségtelenül nem rosszul mondja. Annak az embernek a számára, aki úgy szereti magát, „mint az isten“ s aki a más emberekkel való társasviszonyba lépés képességét elveszítette, csak a „csoda“ kikönyörgése marad hátra és az arra való törekvés, „ami nincs a világon“. Az, ami a világon van, ennek a számára csak érdektelen lehet. Sergejev Zenski mondja Babejev hadnagynak: „A művészetet a sápadt impotencia találta ki.“ Ez a filozófáló hadi erősen téved, ha feltételezi, hogy minden művészetet a sápadt impotencia találta ki. Kétségtelenül elvitathatatlan, hogy azt a művészetet, amely arra törekszik, „ami nincs a világon“, a „sápadt impotencia találta ki“. A társadalmi viszonyok egész rendszerének a hanyatlását jelenti ez a felfogás s ezért nagyon találóan aktuális rá a dekadencia megjelölés.

Zinajda Hippus valószínűleg azt fogja mondani, hogy én teljesen önkényesen tulajdonítok abszolút közömbösséget neki a társadalmi kérdésekkel szemben. Viszont: először nem is én tulajdonítok neki közömbösséget, hanem csak az ő tenyészi nyilatkozataira hivatkozom s tisztán arra szorítkozom, hogy e nyilatkozatok értelmét megállapítsam s az olvasóra bízom annak megítélését, vajjon ezeket a nyilatkozatokat helyesen értettem-e. Másodszor természetesen tudom, hogy Zinajda Hippus most nem utasítja vissza a társadalmi mozgalmakról való nyilatkozást. Vegyük például azt a könyvet, amit D. Mereszkowskyval és D. Filosofov-val együtt írt és 1908-ban Németországban megjelent. Ez a könyv megbízható bizonyítékaul szolgálhat Zinajda Hippus érdeklődésének az orosz társadalmi mozgalmak iránt. Már a könyv előszava elegendő annak a belátásához, hogy ezek a szerzők milyen kizárólag arra törekednek csak „amit nem tudnak“. Azt mondják ebben a bevezetésben, hogy Európa ismeri az orosz forradalom művét, annak a „lelke“ azonban ismeretlen előttük. S nyilván, hogy Európát az orosz forradalom lelkével megismertessék írják a szerzők az európaiaknak: „Ugy hasonlítunk hozzátok, mint ahogyan a balkez hasonlít a jobbhoz... Hasonlítunk hozzátok, de megfordított értelemben... Kant azt mondta volna, hogy a mi lelkünk a transcendentális, a tiétek a fenomenális világban lebeg. Nietzsche ezt mondta volna: a ti zsenitek a szorgosságban, a mienk a lendületben áll. Ti értetek az idejében való tartózkodáshoz; ha ti valami falba ütköztök megálltok, vagy megkerülitek; mi neki megyünk fejjel a falnak. Mi nehezen jövőnk mozgásba, ha azonban már egyszer mozgunk, akkor már nem lehet többé megállítani bennünket. Mi nem megyünk, mi futunk, mi nem futunk, mi repülünk, mi nem repülünk, mi bele zuhanunk. Ti szeretitek az arany középutat, mi a végleteket szeretjük. Ti igazságosak vagytok, a mi számunkra nincs semmiféle törvény; ti értetek a magatok lelki nyugalmanak a megőrzéséhez, mi egyre arra törekszünk, hogy elveszítsük azt. Ti uralkodtok a mai birodalmakat, mi a jövő birodalmát keressük. S végül: ti az államhatalmat magasabbra tartjátok,

mint minden szabadságot, amit elnyerhettek. Mi felkelők és anarchisták maradunk, még akkor is, ha rabszolga bilincsekbe vagyunk verve. Az értelem és az érzelem, az alázat legvégső határaiig vezet bennünket s mindezek ellenére lételünk és akarásunk legmélyebb alapjában valamennyien misztikusok maradunk."

Értesül továbbá az európai, hogy az orosz forradalom ugyanolyan abszolút, mint az az államforma, amely ellen irányul s hogy ha e forradalom gyakorlati, tudatos célja a szocializmus, úgy öntudatlan misztikus célját az anarchia képezi. Végül közlik szerzőink, hogy ők nem az európai polgárság felé fordulnak... Ön azt hiszi, igen tisztelt olvasó, hogy a negyedik rend felé? Nagyon téved! „Csak egyes univerzális kulturájú koponyák felé, emberek felé, akik Nietzsche véleményét osztják arról, hogy az állam a leghidegebb minden hideg szörnyeteg körül." Mindezeket a helyeket nem polémikus okokból idéztem. Egyáltalán nem polemizálok itt, hanem csak megpróbálok bizonyos társadalmi rétegek bizonyos hangulatának a jellemzését. Az általunk most felhozott helyek remélem eléggé igazolják, hogy Zinajda Hippus, aki amikor (végre!) társadalmi kérdések után érdeklődik ugyanaz maradt, mint aki az előbb idézett költeményben volt: szélsőségesen individualista irányulású dekadens, aki azért eped a „csodára" mert semmiféle komoly kapcsolata nincs a társadalmi léttel. Az olvasó bizonyára emlékszik Leconte de Lilles ama gondolatára, hogy a költészet annak ad ideális életet, aminek semmiféle reális léte nincs. Ha viszont egy ember minden szellemi közösségét elveszítette az őt környező emberekkel, akkor ideális élete elveszti minden kontaktusát a földdel. S ha a képzelete őt még tovább az égbe vezeti, úgy misztikussá lesz. Zinajda Hippusnak a szociális kérdések iránt való érdeklődését teljesen áthatja a miszticizmus s így abszolút semmi termékenyítő nincs benne. Hiába véli munkatársaival, hogy a „csoda" utáni epekedése s a politikának, mint tudománynak „misztikus" tagadása jellemző vonása az orosz dekadenciának. A „józan" Nyugat előbb hozott létre olyan személyeket, akik az ész ellen az ész nélküli ösztönök nevében fölkeltek, mint az ittas Oroszország. Erik Falk Przybyszewszkinél a szociáldemokratákat és a szalonanarchistákat azzal ingerli J. H. Maceay módorában, mert ők hasonlóképp fölös bizalommal viseltetnek az ész irányában.

„Ők valamennyien" — írja ez a nem orosz dekadens — „a békés forradalmat hirdetik, az eltörött kerék pótlását egy ujjal, miközben a kocszi még mozgásban van. Egész drámai strukturájuk idiotikusan ostoba, már csak azért is, mert annyira logikus, mert a mindenható éssen nyugszik. Mindeddig minden nem az értelem, hanem az ostobaság, az értelmetlen véletlen szerint történt."

Falk hivatkozása az „ostobaságra" és az „értelmetlen véletlenre" természete szerint teljesen azonos azzal a „csodára" való törekvéssel, amely Hippus, Mereskovsky és Philosophov könyvén átvonul. Egy és ugyanaz a gondolat ez különböző megnevezéssel. Eredete a mai polgári intellektuellek jó részének szélsőséges szubjektivizmusával magyarázható. Ha az ember a saját énjét az egyetlen „realitás"-nak tartja, úgy nem fogadhatja el, hogy e között az én s a környező külvilág között objektív, „észszerű", azaz törvényszerű kapcsolat van. A külvilág szükségszerűen vagy teljesen irreálisan, vagy csak abban a mértékben jelentkezik reálisan, amily mértékben létele az egyetlen valóságos realitáson, azaz a mi önünkön nyugszik. Ha az ilyen ember szereti a filozófiai megfontolásokat, úgy azt mondja, hogy amidőn énünk a külvilágot teremti, abba értelmének legalább egy bizonyos részét átviszi. A filozófus még akkor sem léphet föl

végérvényesen az ész ellen, ha annak jogait valamiféle meggyőződésekből, például vallási érdekből kifolyólag korlátozza. Ha azonban az az ember, aki saját énjét egyetlen realitásnak tekinti a filozófiai megfontolásokat nem szereti, úgy egyáltalán nem gondolkodik afelől, hogy ez az ő énje miként teremti a külvilágot. Ebben az esetben arra sem lesz hajlamos, hogy a külvilágnak az értelem csak egy részét, azaz törvényszerűséget tulajdonítson. Ellenkezőleg a világ az „értelmetlen véletlenek“ birodalmaként jelenik meg. S ha valamiféle nagy társadalmi mozgalomra hajlandó gondolni, úgy feltétlenül azt mondja, amit Falk, hogy annak sikerét egyáltalán nem a társadalmi fejlődés törvényszerű menete, hanem csak az „emberi ostobaság“, vagy ami ugyanaz, az „értelmetlen“ történeti „véletlen“ biztosítja. Mint ahogy azonban már mondtam Hippius és két hasonló véleményű társának misztikus felfogása az orosz szabadságmozgalomról lényege szerint egyáltalán nem különbözik Falk szemléletétől a nagy történeti események „értelmetlen okáról“. Szóbanforgó könyv szerzőinek fáradozása kimerül abban, hogy Európát az orosz ember szabadság szerető törekvésének hallatlan példánkivülállásáról bámulatba ejtsék. A legtisztább dekadencia ez, ami csak azzal szemben tanúsít szimpátiát, ami sohasem fordult elő vagy nem szokott előfordulni, azaz más szavakkal: szimpátiát olyasmi irányában, ami a valóságban nincs. Misztikus anarchizmusuk egyáltalán nem gyöngíti le azokat a következtetéseket, amelyekre Zinajda Hippius lírai megnyilvánulásai révén jutottam.

Ha már ide értem végig gondolom gondolataimat. Az 1905-1906-os évek eseményei az orosz dekadensekre ugyanolyan erős benyomást gyakoroltak, mint az 1848-as évek eseményei a francia romantikusokra. Felkeltette bennük az érdeklődést a társadalmi élet iránt. Ez az érdeklődés azonban még kevésbé hatolt el a dekadensek lelkéig, mint a romantikusok esetében. Ezért azután kevésbé is volt állandó.

Térjünk vissza a modern művészethez. Ha az ember hajlamos énjét az egyetlen realitásnak tekinteni, akkor mint Hippius, úgy szereti magát „mint az isten“. Ez teljességgel érthető és teljesen kikerülhetetlen. Ha azonban az ember úgy szereti magát, „mint az isten“, úgy műalkotásaiban kizárólag saját magával foglalkozik. A külvilág így csak annyira érdekli, ahogy az, így vagy úgy, ezt az „egyetlen realitást“, azaz ugyanezt az értékes ént érinti. Suderman *Das Blumenboot* című érdekes színjátékában mondja Erfling bárónő, Thea leányának a második felvonás első jelenetében:

„Az olyan emberek mint mi, azért vannak, hogy a világ dolgaiból a vidám panoráma bizonyos nemét csinálják, amely elvonul szemünk előtt, illetve pontosabban, elvonulni látszik. Mert a valóságban mi vezetjük az utunkat... megtévedhetetlenül! S ezért semmiféle teherre sincs szükségünk.“ Ezekben a szavakban merül ki az olyan emberek életcélja, mint Erflingen bárónő s az olyanoké, akik teljes meggyőződéssel ismételtetik Barres szavait: „az egyetlen realitás az éniük.“ Azok az emberek azonban, akik ezt az életcélt követik, a művészetben csak eszközt látnak a panoráma így vagy úgy való megszépítésére, amely előttük elvonulni „látszik“. Ebben a vonatkozásban sem törekednek u. i. megterhelni magukat. A műalkotás gondolati tartalmát vagy figyelmen kívül hagyják, vagy pedig alávetik azt szélsőséges szubjektivizmusuk hangulatszerint változó követelményeinek.

Forduljunk most a festészet felé.

Már az impresszionisták teljes közönbösséget tanúsítottak műveik gondolati tartalmával szemben. Közülük egyik nagyon találóan fejezte ki a mindannyiukban közös meggyőződést: a fény a kép fő cse-

lekvő eleme. A fény érzete azonban csak érzet, vagyis még nem érzélem, még nem gondolat. Az a festő, aki figyelmét csak az érzetre irányítja közömbös marad az érzellemmel és a gondolattal szemben. Festhet egy jó tájképet s tényleg az impresszionisták sok kiváló tájképet festettek, a tájkép azonban még nem az egész festészet. Emlékezzünk *Lionardo da Vinci Utolsó-vacsora* című képére és kérdezzük: vajon tényleg a fény ennek a híres freskónak a főeleme? Ismeretes, hogy a kép tárgya Jézus és tanítványai viszonyának történetéből az a megrázó drámai mozzanat, amikor Jézus ezt mondja nekik: tudom, hogy közületek valaki engem el fog árulni." *Lionardo da Vinci* főfeladata abban állt, hogy úgy Jézus lelkiállapotát, akit rettenetes felfedezése mélyen felrázott, mint tanítványaiét megmutassa, akik nem akarták elhinni neki, hogy kis közösségbe az árulás belopódzott. Ha a festőnek az lett volna a véleménye, hogy festményén a fény a főelem, úgy nem teremtette volna meg ezt a drámát. Ha nem freskóját festette volna meg, úgy érdeklődése nem afelé fordult volna, ami Jézus és tanítványai lelkében végbement, hanem a szoba falaira, amik közt összegyűltek az asztalra ami előtt ültek s ami a saját bőrükön végbement azaz különböző fényefektusokra. Ekkor azonban előttünk nem az a megrázó lélekdráma, hanem a jól festett fényefektusok sora áll, amikből az egyik, mondjuk a szoba falára, a másik a terítőre, a harmadik Judás görbe orrára, a negyedik Jézus arcára stb. stb. esik. A benyomás, amit a freskó így kiváltana összehasonlíthatatlanul gyöngébb lenne, vagyis *Lionardo da Vinci* művének jelentősége rendkívüli mód megkisebbedne.

Pár francia kritikus az impresszionizmust a szépirodalom realizmusával hasonlította össze. Ez az összehasonlítás nem alaptalan. Ha viszont az impresszionisták realisták, úgy realizmusuk teljességgel felületes s nem megy túl „a jelenségek szélén”. Ha ez a realizmus a modern művészetben széles helyet foglalt el s ezt kétségtelenül megtette, úgy az ez alatt a befolyás alatt nőtt festők számára két lehetőség közül az egyik követése maradt: vagy a jelenségek felől való ravasz tépelődés, egyre új és új, egyre több és több bámulatos és egyre művészibb fényhatások ligondolására, vagy pedig megkísérelni a „jelenségek szélén” való túljutást, felismerni az impresszionizmus hibáját és becsilani, hogy a fődolog a festményen nem a fény, hanem az ember sokszereű élményeivel. S tényleg tapasztalhatjuk, úgy az első mint a második irányulást a modern festészetben. A festő érdeklődésének „a jelenségek határára” való koncentrálódása hozta létre azokat a paradox képeket, amelyek láttán még a legelőzékenyebb kritikusok is a vállukat vonogatták és úgy magyarázták, hogy a modern festészet „a formátlanság válságán” megy keresztül... A „csupán a jelenségek határára” való szorítókozás lehetetlenségének a tudata a gondolati tartalom keresésére kényszerít, vagyis az az előtt való meghajlásra, amit röviddel előbb még elvetettek. Persze nem olyan egyszerű, amint látszik, a műalkotásokat gondolati tartalommal ellátni. Az eszme nem olyan valami, ami a valóságos világtól függetlenül létezik. Minden ember eszmébőségét a valóságos világhoz való viszonya határozza meg és gazdagítja. Az, akinek a viszonya ehhez a világhoz olyan, hogy énjét az egyetlen realitásnak tekinti, az elkerülhetetlenül teljesen eszmészegény ember. Ennek az embernek nemcsak semmiféle eszméje nincs, hanem, ami a legfontosabb, semmiféle lehetősége nincs ahhoz, hogy legyen, s ahogy az emberek ha búzájuk nincs malékenyeret esznek, úgy elégednek meg azok, akiknek nincsenek tiszta eszmék, az eszmékre való homályos utalásokkal a miszticizmus, a szimbolizmus és

más hasonló „izmusok“ surrogatumaival, amik mind a hanyatlás korszakára jellemzők. Röviden: a festészetben megismétlődik az, amit az irodalomban az imént láttunk, a realizmus belső tartalom nélkülsége következtében elvész s az idealista reakció győz.

A szubjektív idealizmus mindig arra a gondolatra támaszkodott, hogy az énünkön kívül nincs semmi más realitás. A polgárság hanyatlási szakaszának egész határtalan individualizmusa volt ahhoz szükséges, hogy ebből a gondolatból nemcsak az egoizmus szabályát, amely az emberek közti kölcsönös vonatkozást meghatározta, akik közül mindenki úgy szereti magát „mint az isten“, — a polgárság sohasem tünnette ki magát az altruizmus fölöslegével — hanem az új esztétika elméleti alapvetését is csinálja. Ebben a vonatkozásban Albert Gleizes és Jean Metzinger érdekes könyvére a *Du cubisme*-re gondolok. Mind a két szerző festő s mindketten a kubista iskolához tartoznak. Nézzük meg őket és kövessük a szabályt: audiatur et altera pars. Hogyan igazolják értelemzavaró alkotási módszereiket?

„Rajtunk kívül nincs realitás“ — mondják. „Nem gondolunk arra, hogy az érzékszerveinkre ható tárgyak létezésében kételkedjünk, az észszerű bizonyosság azonban csak azzal a képpel érhető el, ami elménkben keletkezik.“

Ebből arra következtetnek szerzők, hogy mi nem tudjuk, hogy a tárgyak magukban véve milyen formával rendelkeznek s azáltal, hogy ezek a formák ismeretlenek előttünk, beigazoltnak látják e formák tetszésszerű ábrázolását. Azzal az említésreméltó korlátozással mindenesetre élnek, hogy az impresszionistákkal szemben nem szorítkoznak az érzelmek területére. „A lényegest keressük“, — biztosítanak bennünket, „ezt a lényegest azonban mi a személyiségünkben, nem pedig valami, matematikusoktól és filozófusoktól sok szorgalommal előállított „örök“ valamiben keressük“.

Ezekben a megfontolásokban, mint az olvasó is tapasztalhatja, azzal az előttünk már jól ismert gondolattal találkozunk, hogy a mi énünk az egyetlen realitás. Mindenesetre ez a gondolat itt enyhébb formában jelentkezik. Gleizes és Metzinger kijelentése szerint tőlük teljesen idegen a külső tárgyak létezésére vonatkozó kétely. Szerzőink azonban amint megengedték a külvilág létezését tüstént megállapítják a külvilág megismerhetetlenségét. Ez pedig azt jelenti, hogy az énen kívül számukra sincs reális.

Ha a tárgyakról behatásaik következtében értelmünkben képek keletkeznek úgy világos, hogy nem beszélhetünk a külvilág megismerhetetlenségéről: hisz' épp behatásai következtében ismerjük fel. Gleizes és Metzinger tévednek. Hasonlókép a formákra vonatkozó megfontolásaik is erősen sántítanak. Hibáikat azonban nem rójuk fel komolyan. Ilyen hibákat azok is elkövettek, akik jóval erősebbek a filozófiában mint ők. Nem mellőzhetjük el azonban felhívni a figyelmet arra, hogy szerzőink a külvilág látszólagos megismerhetetlenségéből azt a következtetést vonják le, hogy a lényeges „személyiségünkben“ keresendő. Ez a következtetés kétféleképp érthető. „Személyiség“ alatt először általában az egész emberi nem, másodsor minden egyes személyiség érthető. Az első esetben Kant transcendentális idealizmusára, a másodikkban minden egyes embernek, mint a dolgok mértékének szofisztikus elismerésére lyukadunk ki. Szerzőink egyenesen hajlanak az említett következtetés szofisztikus értelmezésére.

Ha már egyszer azonban a szofisztikus értelmezést elfogadták, akkor úgy a festészetben, mint egyebütt, minden megengedett. Ha a *La femme en bleu* (F. Leger) helyett pár stereometriai figurát ábrázol-

lok, kinek van joga azt mondani, hogy sikerületlen képet festettem! A nők környező világom egy részét képezik. A külvilág megismerhetetlen. A külvilág ábrázolása céljából, saját „személyiségemre” kell apellálnom s „személyiségem” a nőnek több összevissza elrendezett kocka vagy parallelepipedon formáját kölcsönzi. Ezek a kockák a kiállítás minden látogatóját nevetésre készítik. Ez azonban egyáltalán nem szerencsétlenség. A „tömeg” csak azért nevet, mert a művész nyelvét nem érti. A művész semmiesetre sem szabad, hogy engedjen. „Az a művész, aki nem enged, nem magyaráz és nem mesél, az belső erőt gyűjt, amely mindent megvilágít körülötte.” S ennek az erőnek a felgyűjtése reményében csak egy marad számára hátra: stereometriai figurák rajzolása.

Igazolása ez különben annak, hogy a társadalmi élet belső dialektikája a l'art pour l'art elméletét teljesen ad absurdum vitte.

Nem jó, ha az ember egyedül van. A művészek mai „újítói” nem elégszenek meg azzal, amit elődeik alkottak. Ő tőlük viszont nem látható semmi rossz. Ellenkezőleg: az újra való törekvés mint a haladás forrása jelenik meg. Ám nem mindenki talál valami valóban újat, aki keres. Az új kereséséhez érteni kell. Aki vak a társadalmi élet új jelenségeivel szemben, aki számára a saját énjén kívül nincs más realitás, az az „új” dolgok keresésében új értelmetlenségen kívül nem talál mást. Nem jó, ha az ember egyedül van. Beigazolódik, hogy a mai társadalmi viszonyok mellett a l'art pour l'art nem valami izletes gyümölcsöket terem. A polgárság hanyatlási szakaszának extrém individualizmusa a művész elől a valódi inspiráció minden forrását elzárja. Teljesen vakká teszi azokkal a dolgokkal szemben, amik a társadalom életében történnek s teljesen tartalmatlan személyi élményekkel és betegesen fantasztikus kiagyalásokkal való terméketlen magavonzolásra ítéli a művészt. Végeredményben így valami olyasmi jön létre, aminek nem csak hogy semmi vonatkozása nincs a széphez, hanem egész nyilvánvalóan ostabaság, amit csak az idealista ismeretelmélet szofisztikus csűrőse-csavarása segítségével lehet megvédeni.

Ezek a művészek a legjobb esetben abban hibásak, hogy óráik nyolevan évet késnek. Miközben koruk legjobb törekvéseit visszautasítják annak a kispolgárság elleni küzdelemnek a továbbvivői, amivel már a romantikusok foglalkoztak.

A modern proletármozgalom kispolgáriságáról úgy a nyugateurópai mint az orosz esztéták szívesen nyilatkoznak. Nevetséges! Már R. Wagner rég bebizonyította, hogy milyen alaptalan a kispolgáriság ama vádjá, amit ezek az urak a munkásosztály szabadságmozgalmának címére intéznek. R. Wagner nagyon helyes felfogása szerint a munkásosztály szabadság mozgalma „pontosan véve” nem a kispolgáriságra, hanem éppen a kispolgáriságtól való törekvést jelenti a szabad életre, a „művészi emberségre”. Az az anyagi eszközökkel való teljes életélvezetre való törekvés ez, amit az embernek akkor nem egész életeterejének latbavetésével kell megszereznie...

Az élethez szükséges materiális eszközök minden életerő latbavetésével való megszerzése ma a forrása az életeszközökért való állandó gond „kispolgári” érzelmeinek, amik az embert erőtlenné, alázatossá, szálnalmassá és eltompulttá tették s olyan teremtménnyé változtatták át, amely képtelen szeretni, gyűlölni... polgárrá, aki minden pillanatban kész szabad akarataának utolsó maradékát csak azért feláldozni, hogy gondoljaiból valamit elintézzzen.

A negyedik rend szabadságmozgalma az ember e lealacsonyító és romboló gondoljainak a kiküszöbölésére törekszik. R. Wagner rájött,

hogy csak ezek kiküszöbölése s a negyedik rend szabadságmozgalmának megvalósítása valósítja meg Jézus szavait („ne törődjete az azzal, hogy mit fogtok enni.“) Igaza van Wagnernek a hozzászólás, hogy csak fentiek megvalósítása mellett szűnik meg az esztétika és az etika közti ellentét, amit a l'art pour l'art hiveinél mint pl. Flaubert-nél megtalálunk. Flaubertnek az volt a véleménye, hogy „a jó könyvek unalmasak és hamisak“. Igaza volt. De csak azért, mert a mai társadalom jötevői, a polgári jötevők, unalmasak és hamisak. Az antik „jötevők“ Flaubert szemében se unalmasak, se hamisak nem voltak. Közben Flaubert minden polgáritól való irtózása csupán abban áll, hogy természetétől idegen a polgári individualizmus. Sirinskij-Sichmatov, I. Miklós cár közoktatásügyi minisztere abban látta a művészet feladatát, hogy az „megerősítsen abban, ami oly fontos az életre. t. i. hogy a bűn még a földön elveszi büntetését“, vagyis abban a társadalomban, amit Sirinskij-Sichmatov oly szorgosan védelmezett. Természetesen nagy hazugság és unalmas képmutatás ez, s ezért nagyon jól teszik a művészek, ha az ilyen hamisságtól és hazugságtól óvakodnak. S ha Flaubertnél azt olvassuk, hogy bizonyos értelemben „a prófétáknál nincs költőibb“, akkor azt értjük, hogy ennek a szembeállításnak az igazi értelme a próféták szembeállítását a hamis, unalmas és képmutató jötevőkkel, a Sirinskij-Sichmatow-féle polgári moralistákkal. Annak a társadalmi rendnek a kiküszöbölésével, mely ezeket a képmutató, unalmas és hamis jötevőket létrehozta, eltűnik a próféták idealizálásának erkölcsi szükséglete is. Ismétlem: az antik jötevőket nem tartotta Flaubert képmutatóknak, unalmasoknak és hamisaknak, jóllehet felettébb fejletlen szociálpolitikai felfogása következtében, amikor ezeket a jötevőket becsülte, a tagadás ama csodáján, mint aminő Nero volt, lelkesedni tudott. A szocialista társadalomban a l'art pour l'art iránti előszeretet ugyanabban a mértékben lesz logikailag lehetetlen, mint amennyire a társadalmi erkölcsök leplezése megszűnik, amely ma elkerülhetetlen következménye az uralkodó osztály ama törekvésének, hogy privilégiumait megőrizze. Flaubert mondja: „A művészet a céltalan keresése“. Ennek a gondolatnak a vállalása azonban nem más, mint a művész lázadozása az uralkodó osztály, illetve rend szűk utilitarizmusa ellenében... Az osztályok kiküszöbölésével ez a szűk utilitarizmus is, mely közeli rokona a haszonnak, megszűnik. A haszonnak semmi köze az esztetikához. Az izlésbeli ítélet mindig feltételezi annál az embernél, aki ítél a személyi haszonképzet hiányát. Viszont más a személyi és más a társadalmi haszon. A hasznossá levés ama törekvésének forrása, mely az antik jötevők alapja volt — az önfeláldozás, s az önfeláldozás, mintahogy ez számtalanszor megtörtént s ahogy a művészetek történelme bizonyítja, képezheti az esztétikai ábrázolás tárgyát. Hogy ne menjünk nagyon messzire, pl. Hasmodés és Aristogeiton szobraira Athenben, elegendő a primitív népek dalaira emlékezni.

Már antik-gondolkodók, mint pl. Platon és Arisztoteles nagyon jól megértették, hogy az ember mennyire lealacsonyodik, ha egész életerejét az anyagi létért való gondoskodásra kell fordítani. Megértik ezt a polgárság mai ideológusai is. Ők is szükségesnek tartják az ember mentesítését az állandó gazdasági erőfeszítés lealacsonyító terhetől. Az ember azonban, akire ebben a vonatkozásban gondolnak a legmagasabb társadalmi osztály embere, az amelyik a dolgozók kizsákmányolásából él. Ők is abban látják a kérdés megoldását, amiben az antik gondolkodók látták: a dolgozók rabszolga sorban való tartásában a kiválasztott szerencsések kis csoportja által, akik többé-kevésbé az

Übermensch ideálja felé közelednek. Am ha ez a megoldás Platon és Aristoteles korában konzervatív megoldás volt, úgy ma ultrareakciós. S ha Aristoteles kortársai, a konzervatív görög rabszolgatulajdonosok számíthattak azzal, hogy uralkodó helyzetüket sikerül a saját „ragyogásukra“ támaszkodva fentartani, úgy a néptömegek rabszolga sorban való tartásának mai hirtelői nagyon skeptikusan viselkednek a polgári osztály „ragyogásával“ szemben. Ezért nagyon szívesen álmódznak arról, hogy az állam élére egy genialis Übermensch kerüljön, aki vasakarata erőszakával az osztályuralom jeleneg düledező épületét ismét rendbeszedi. A dekadensek, akikről nem idegenek a politikai érdekek, gyakran odaadó tisztelői első Napoleonnak.

Ha Renan még erős kormányt kívánt, mely a „jó falut“ a helyette való dolgozásra kényszeríti, miközben ő mély szemlélődéseinek adhatja magát, úgy a mostani esztétáknak olyan társadalmi rendre van szükségük, mely a proletariátust kényszeríti munkára, miközben ők kockák és más stereometriai figurák rajzolásának és festésének magasabb élvezetével foglalkoznak. Organikusan képtelenül bármely komolyabb munkára a legőszintébb ellenszenvvel fogadják egy olyan társadalmi strukturának már a gondolatát is, amelyben nincs semmittevő.

Ha az ember farkasok közt él, velük kell üvöltenie. Azok a modern polgári esztéták, akik — szavakban — a kispolgáriság ellen üvöltenek, maguk is meghajolnak a legközépszerűbb kispolgár aranyborjuja előtt. „Azt hiszik, hogy mozgalom van a művészet terén“ — mondja Maucelarie, — „holott valójában csak a képek bőrzéjén van mozgalom, ahol az ismeretlen genikkel spekulálnak“. Mellékesen jegyzem meg, hogy ezt az ismeretlen genikkel való spekulálást az az új után való lázas hajszája is magyarázza, aminek a mai művészek többsége átadta magát. Az „új“-ra az emberek mindig azért törnek, mert a régi nem elégíti ki őket. Arról van azonban szó, hogy miért nem elégíti ki őket. Nagyon sok modern művészt a régi egyszerűen azért nem elégít ki, mert mindaddig, amíg a közönség ragaszkodik a régihez, addig az ő genialitása ismeretlen marad. Nem valami új eszme szeretete hajtja tehát a régi ellen való lázadásra, hanem ismét ama bizonyos „egyetlen realitás“, ismét ama bizonyos „én“. A pénzkérdés olyan szoros kapcsolatban áll a művészettel — folytatja Maucelaire — „hogy a műkritika szuronyok közé dobva érzi magát. A legjobb kritikusok nem mondhatják meg azt, amit gondolnak, a többiek meg csak azt mondják, amit az adott esetben helyesnek tartanak, miután az írásból kell élniök. Nem mondom egyáltalán, hogy ezen fel kell háborodni. Minden esetre számolni kell a probléma súlyosságával.“

Látjuk tehát: a művészetért való művészet a pénzért való művészté változott át. Az egész probléma, ami után Maucelaire érdeklődött, annak az oknak a meghatározását követeli, amely ezt a folyamatot felidézte. S ezt nem oly nehéz megállapítani.

„Volt idő, amikor, a középkorban, csak a fölösleget cserélték el, a termelés használaton felüli fölöslegét.

Volt továbbá idő, amikor nemcsak a fölösleg hanem minden termék, az egész ipari lét kereskedéssé változott át, amikor az egész termelés a cserétől függött...

Végül eljött az idő, amikor minden, amit az emberek elidegeníthetetlennek tartottak, a csere, az adás-vevés, tárgya lett.

Ez az az idő, amikor még azok a dolgok is, amiket addig megnyilvánítottak, de soha nem cseréberéltek, nyújtottak, de nem árultak, megszereztek, de nem vásárolták, mint pl. erény, szeretet, meggyőző-

dés, tudás, lelkiismeret stb. minden a kereskedés tárgya lett. Ez az általános korrupció, az egyetemes áruba bocsájtás ideje, illetve, hogy gazdasági kifejezést használjunk, az az idő, amikor minden tárgy, tekintet nélkül arra, hogy az fizikai-e vagy morális, mint csereérték, a piacra kerül, legigazibb értékének felbecsülése céljából." (Marx: A filozófia nyomora.)

Lehet csodálkozni azon, hogy az egyetemes árubakerülés korában a művészet ugyancsak áruvá lett?

Mauclaire nem mondja, hogy ezen fel kell háborodni s én sem kívánom ezt a jelenséget a morál szempontjából megítélni. Egy ismert kifejezés szerint „se sírni, se mosolyogni nem akarok, hanem csak megérteni.” Nem azt mondom, hogy a modern művészeknek lelkesedniök kell a negyedik rend szabadságmozgalma felett. Nem: ha az almafának almát, a kötefának körtét kell teremnie, akkor a polgári álláspontra tartozó művésznek ez ellen a mozgalom ellen kell felkelnie. Hanyatlás idejében a művészet dekadens. Ez elkerülhetetlen. S előlött hiába háborodunk fel. Amint a Kiáltvány helyesen mondja:

„Végül olyan időkben, amikor az osztályharc döntéséhez közeledik, a felbomlás folyamata az uralkodó osztályon, az egész régi társadalmon belül olyan heves, olyan ríktó karaktert ölt, hogy az uralkodó osztály egy kis része leválik róla és ahhoz a forradalmi osztályhoz csatlakozik, mely a jövőt hordja kezei közt. Ahogy tehát azelőtt a nemesség egy része a polgárság mellé állt, úgy áll most a polgárság egy része a proletariátus mellé, még pedig a polgári ideológusoknak az a része, amelyik feldolgozta magát a történelem mozgásának elméleti megértéséig.”

Azok között a polgári ideológusok között, akik a negyedik rend mellé álltak, nagyon kevés művészt találunk. Ez valószínűleg azzal magyarázható, hogy csak azok dolgozhatták fel magukat a történelem mozgásának elméleti megértéséig, akik gondolkodnak, s a modern művészek — ellentétben a renaissance nagy mestereivel — felettébb keveset gondolkoznak. Bárhogyan legyen, egész bizonyos, hogy minden valamennyire jelentős művészi talentum nagy mértékben növeli erejét, ha napjaink nagy szabadság eszméit magáévá teszi. S nemesak arra van szükség, hogy ezek az eszmék vérébe menjenek át, hogy mint művész kifejezésre juttathassa azokat, de az is szükséges, hogy ilyen helyzetbe kerüljön, ahonnan a polgárság mai ideológusainak művészi modernitását érteke szerint megítélheti. Az uralkodó osztály ma abban a helyzetben van, hogy számára az előrehaladás egyértelmű a mélybe való zuhanással. S ebben a szomorú sorsban osztozik vele minden ideológusa. A leghaladottabbak közülük épp azok, akik mélyebbre estek, mint minden elődjük.

A TÖRTÉNELEM NYUGTAI KÖZÜL: „A hesseni nemzeti-szocialista tartomány mozgalmi alapjára befolyt 15.000 márká. Összeadták ezt az összeget Dyckerhoff ker. tanácsos, Dr. A. Dyckerhoff mérnök, A. Castell és a Schindler és Jung cég igazgatói. — Ezek az adományok a továbbiak beszüntetése mellett az S. A. legénység alapos kiválogatására köteleznek, hogy a nevezettekhez tartozó üzemekben a növekvő számú marxista elemekkel szemben tevékenyen fellépessünk s főleg arra, hogy az üzemi választások alkalmával befolyásunkat tovább erősítsük.” (Hitler egy, a hesseni tartományi vezetőhöz intézett, 1931 márc. 4-én kelt leveléből.)

KULTURKRÓNIKA

A FESTÉKTŐL A FÉNYIG

Írta: MOHOLY NAGY LÁSZLÓ (Berlin)

A művészeti izmusok terminológiája zavaró. Beszélnek — minden helyes felfogás nélkül — impresszionizmusról, neoimpresszionizmusról, poentilizmusról, expresszionizmusról, futurizmusról, kubizmusról, szuprematizmusról, neoplaszticizmusról, purizmusról, konstruktivizmusról, dadaizmusról, szürrealizmusról — s ehhez jönnek még a fénykép, a mozgókép és a reflektorikus fényjáték! Már maguk a szakemberek sem ismerik ki magukat ebben az apokaliptikus zürzavarban.

Feladatunk: a közös nevező megtalálása. Ez a közös nevező meg van! Csak le kell vonni egy százéves munkafolyamat tanulságait s akkor még az is kiderül, hogy az új festészet exakt, logikus fejlődése a művészi alkotás minden területére a legjobb analógiákat szolgáltatja.

A közös nevező. A fotográfia feltalálása az ábrázoló, másoló kép kánonját felrobbantotta. A festészet mint „színelakítás” a naturalizmus óta öntudatlanul a szín, s annak törvényei és elemi hatáslehetőségei után kutatott. Minél inkább előtérbe került ez a probléma, annál ritkábbak lettek az izmusok másoló, ábrázoló tendenciái. Az optikai elem alakítója megtanult az elementáris, tisztára optikus eszközökkel dolgozni.

Ezek szerint minden izmus egy vagy több művész többé kevésbé egyéni módszere, amely, ha gyakran minden szándék nélkül is, mindég a régi kép elvetésével kezdődött, hogy az optikai kifejezésnek új ismerete s új gazdagsága jusson érvényre.

Az új nyomai. Az elvetés e magatartásában már adva voltak az új elemei. A fotográfia a maga dematerializált világításával, különösen a kamaranélküli fotográfia fénylése s a mozgásban fénytörvénylő film — magyarázatot követeltek.

Vizsgálatok, kísérletek, szín- és fényelméletek, elvont képfényjátékok — még nagyon is töredékesen, nagyon is izoláltan — már a holnap eredményeiről beszélnek. Ezek azonban a jövődő totalitás jellegéről még nem tudnak pontosan beszámolni.

Egy adalék azonban rendelkezésre áll: az a tudomás, hogy az optikai mű esetében is az egyén érzelmvilágán, szubjektív beállítódásán kívül, adva vannak objektív összefüggések, melyek egyenesen az optikai kifejezés anyagától származnak. Ezek az összefüggések exakt és egyértelmű, gyakran azonban technikai mechanikai eljárások segítségével (mint például fotografiai eljárások, színelemzés stb.) kimutathatók..

Minimális követelmények. Ismereteink a fényről, a világosságról és sötétségről, a színről, a színharmoniaról, röviden: az optikai kifejezés elemi adalékairól még nagyon hiányosak (ellenére a különböző izmusisták nagy munkájának.) Az eddigi harmonia-elméletek nem többek, mint a festészet ingereinek a lexikonai. Ezeket az elméleteket a tradicionális művészet-követelések alapján állították fel. Nem a mai

érzést, nem a mai akarást tartalmazza, nem is szólva az optikai kifejezés egész területéről.

Ez a bizonytalanság már megvan az elemek esetében. Számítalan probléma, számítalan alapvető kérdés vár laboratóriumi átdolgozásra:

Mi a fény? — Mi a sötét és a világos?

Mi a fényérték? — Mi az idő és a tömeg? Új mérési nemekről van szó? — A fény mozgásáról? — Mik a fény törései?

Mi a szín? — Mik azok a közbeeső mediumok, amik által a szín megelevenedik? — Mi a színintenzitás? A szín kémiája és a fényhatékonyaság? A formának a szín által való meghatározottsága?

Biológiai funkciók ezek? Fiziológiai reakciók? Mi a kompozíció statikája, dinamikája?

Mik a szóró, a fotó- és a filmmapparátusok, az ernyők? Mi a színátvitel technikája? A proicálás technikája? A kézi és a gépi eljárás formája? stb. stb.

Ezeknek az összefüggéseknek s az alakító eszközök fiziológiai-pszichológiai összefüggéseinek a kutatása a fizikai kutatásokkal szemben még nagyon elmaradt.

A mechanikus-gépi szín (fény) kifejezés gyakorlata még alig létezik.

A megmerevedéstől való félelem. A megtalált tételek gyakorlatba való átvitele gyakran meghiusul a mechanizálódástól való félelmen, mely általános vélemény szerint szükségszerűen hoz merevséget magával. Attól tartanak, hogy a felépítő elemek tudatossá tévése, az intellektus aktivizálása s a gépi segédeszközök bevonása minden teremtmény halálát jelentheti.

Ez a félelem indokolatlan, mert a hatás minden elemének tudatossá tévése egyszer s mindenkorra jámbor óhaj. Mindenesetre a legalaposabb kidolgozással az optikai kánonok egész sora vihető át a gyakorlatba, mechanikai-technikai eszközök segítségével. Ennek ellenére minden egyes optikai alakítás is átütő erejét a teremtmény, öntudatlan többletében kell, hogy keresse. Minden mű alakításakor — ellenére minden kánonnak, szigorú törvényeknek s exakt feljegyzési eljárásoknak — az egész fölött ennek a teremtmény potenciának kielemezhetetlen magas feszültsége lebeg. Eredménye ez annak az intuitív tudásnak, mely nem csak a jelen, hanem egyidejűleg a jövő beállítódásának irányulásait is tartalmazza.

Művészet és technika. Ami eredeti színérdek a nyomtatott szó elterjedése s az irodalmihoz való ragaszkodás következtében századokon keresztül elveszett, azt részben az intellektus segítségével próbálták helyettesíteni. Az út érthető volt: az ipari technizálódás első szakaszaiban a technikus és intellektus került fölénybe. Ez testesítette meg az alkotás konstruktív oldalát...

A technikus (legalább elméletileg) abban a helyzetben volt, hogy a funkció tiszta meghatározása mellett, minden különösebb erőlködés nélkül formai tekintetben tisztességes, ökonomiai szerkezetében kifogástalan művet hozzon létre. Ugyanezt a művészt számára is elfogadták a művészetelméletekben, amíg felismerték, hogy nála az intellektus, a logikailag meghatározható kibangsulyozása a műalkotás előállításakor csak mint túlzott követelés jöhet számba. A műalkotás előfeltétele az optikai kifejezés elemeinek a megállapítása marad általában — függetlenül „művészi mivoltától”. Vagyis: először az optikai kifejezés standard nyelvét kell kifejleszteni, hogy ezzel a valóban tehetséges számára megadják a megállapított elemek „művészet”-tévé való fokozásának lehetőségét. Ez volt a mélyebb oka az utolsó évek

minden művészi és pedagógiai fáradozásainak az optika területén. Ha ezzel szemben ma az érzelem túlkompenzált oldala került fölénybe, be tudjuk várni míg az inga csekélyebb kilengéseket tesz.

A festéstől a fényjétekig. Ennek a standard-nyelvnek a fejlődéséhez a mai optikai alakítás pár ismeretét használhatóvá kell tenni. Ezek közé tartoznak első sorban a művészet mechanikai és gépi segéd-eszközei. Ezeket tegnap még azzal az érveléssel utasították vissza, hogy a művészetben a kézi teljesítmény, a „személyi kézjegy” a legfontosabb. Ma már harccal keresztülvisszik, holnap triumfálnak, holnapután már magától értetődő teljesítmény lesz, amire kár a szót vesztegetni. Az ecsetvonások, s valamely instrumentum szubjektív kezelése — elemek, a vonatkozások tisztasága azonban szinte inmateriális hatássá, az objektív összefüggések legintenzívebb tisztaságává fokozódik. A legmagasabb precizitás és törvényszerűség háttérbe szorítják a manuális félreértett jelentőségét.

A jövőbeli formaalakulások ma még nehezen láthatók. Hisz valamely mű formai kikristályosodása nemcsak a megmérhetetlen tehetőségtől függ, hanem annak a küzdelemnek az intenzitásától is, ami a materiális eszközökkel (szerszám, gép) vívódik meg. Annyi azonban már ma mondható, hogy az optikai alakítás a jövőben nem lehet a mai optikai kifejezésformák egyszerű átvitele, mert az új szerszámok s az eddig kultiválatlan anyag (a fény) csak új, ezekhez a tényezőkhöz mért eredményeket tesz időszerűvé.

A gondolkodás egyenessége. A technika kerülő útjai. A közbeeső időben mindenesetre még egy ismert ténnyel kell mint hátráltató mozzanattal számolni.

Egyes emberek új eszközöket találnak fel s új munkamódszereket alkalmaznak, minek következtében a megszokott munkamód gyökeres változása áll be. Az újat azonban korántsem értékelik általánosan. A régi szívós. Az új teremtoi lehetőségeit ugyan előre látták, az új azonban eleinte a tradicionális formákba burkolódzik, amik az új megjelenése következtében alapjában véve még kevésbé aktualizáltak.

Igy pl. a zenében — az új, minden eddigi instrumentumtól független elektro-mechanikus apparátus helyett — egyelőre a gépi zongora és orgona lármás és győzelmes bevonulásával kell megelégednünk, mint ahogy a festészetben a szóró apparátusoktól erősen reflektált emaillezott felületek s az exakt művészi anyagok, mint galafith, trolit, bakelit, cellon, alumínium felbukkanása már (és még) forradalmi jelleggel bír. Ugyanigy a filmben, ahol még „forradalmi”-nak tartják azt a produkciót, ami alig ad más hatást, mint a mozgóvá tett klasszikus tablóképek.

Ezzel a megoldatlan és elmaradt állapottal szemben az a jövő áll, mely olyan fényalkotásokkal számol, melyek egyenesen kapcsolhatóan minden nemből, tetszésszerű minőségben és mennyiségben, festék nélkül ragyognak fel: a színesen ömlő fény projektorikus játékaival, inmateriális, folyékony lebegéssel, áttetsző tűznyalásban.

A filmben pedig: a tér fény által létrehozott változásaival és mozgásvariációival, változó fényintenzitásban és fényidőztetésben; a kialvás és felvillanás, a világos-sötét, a fényközel és a fénytávol, az ultraviola sugárzás a sötét infrakt áthatolásával s ezek direkt látható átfordítása, más, új optikai eredmények révén, melyek a legerősebb megrendülést közvetítik.

EGY MAI OLASZ NAPILAP KERESZTMETSZETE

Nem akarunk itt általában a mai olasz sajtóról írni, csak egyszerűen, riportszerűen bemutatni egy akármilyen mai nagy olasz napilapot. De nehogy azt higgye valaki, hogy túlozunk vagy fantáziánknak akarunk itt teret nyújtani; megnevezzük hát a lap nevét, megjelenési helyét; idő ismeretes. A nápolyi „Mattino“-ról van szó, mely Délolaszország vezetőlapja; Rómától egészen Szicília déli részéig olvassák nagy példányszámban és egész Délitáliának mondhatnánk az egyetlen számottevő napilapja. Nem kis vidéki lapocskáról van szó, de a mai Itália egyik legnagyobb lapjáról. A főszerkesztője: Luigi Barzini külföldön is ismert név és a külföldi, főleg a francia sajtó állandó figyelemmel kíséri a lapot. Különben olyan mindegy, mely lapot vesszük vizsgálat alá; minden Itáliában megjelenő lap annyira egyforma, hogy bátran lehet általánosítani, nincs köztük sem nivó, sem tartalombeli különbség. A fasizmus legfőbb cenzurabizottsága az utolsó vesszőig ellenőrzi, sőt vezeti a lapokat, a politikai, külföldi és egyéb hírek szóról-szóra egyeznek minden lapban. Más meg nem igen van az olasz lapokban: esetleg egy-két rossz novella, vagy sablónos útleírás. Hogy az európai olvasónak fogalma legyen a cenzura mindenhatóságáról, elég legyen annyit mondani, hogy ez még az időjárás-jelentésekre is kiterjed. Ismeretes tény, hogy kb. 3 évvel ezelőtt a fasiszta kormány megtiltotta a lapoknak, hogy időjárás-jelentéseket hozzanak, mert az egyik kivételesen szigorú téli alkalmával a lapok kuriózumként fényképeket közöltek ilyen felírásokkal: „Velence. A Sz. Márk-tér hó alatt“. Vagy: „Palermóban esik a hó“, stb. Állítólag ennek a hatása alatt megcsappant az Itáliába igyekvő turisták száma; valóban a hideg elől menekülő amerikaiak és angolok minék menjenek Sziciliába, amikor otthon kényelmes központi fűtéses szobájukban melegedhetnek, míg a fagyos Sziciliában még a vaskályhát sem ismerik? Ugyanez vonatkozik a meleg hónapokra. Az újságoknak megtiltották a különböző olasz városok temperaturáit közölni, nehogy elriasszák az idegeneket. Azóta (úgy látszik, rájöttek a dolog nevetségességére) ismét megengedték, hogy a lapok időjárás-jelentéseket hozzanak, de csak szigorúan a hőfokot, vagy a nedvesség mennyiségét szabad közölni; minden kommentár vagy „színes riport“ még ma is szigorúan tilos. Ez csak egy kiragadott momentum a mai olasz sajtóéletből, jellemző és tanulságos is egyben. Azt talán még nálunk is mindenki tudja, hogy gyilkosságokról, öngyilkosságokról, vasúti balesetéről tilos ma írni Itáliában; külföldi munkásmozgalmakról vagy más ilyesmikről ne is beszéljünk! Ismeretes az is, hogy bizonyos jelzők csak a Duce részére vannak fenntartva az olasz napisajtóban!

Apropos: Duce! Az európai újságolvasónak fogalma sincs, hogy a „hódolat“ az izléstelenség milyen alacsony fokára vezethet. Előttek fekszik pl. a „Mattino“ egy száma: a történeti hűség kedvéért 1933. május 25. Minden kommentár nélkül felsorolom a lap első oldalának tartalmát. A lap legelején hatalmas betűs cím: „A fasiszta ifjúság a Via dell' Imperon elvonul a Duce előtt.“ Alatta egy kép: a Duce lovon, hadisisakkal a fején, római köszöntésre tartva jobb karját. A kép felett és alatt két felírás. A felső a Duce szónak megtízszerezése minden spatium nélkül; így: Duceduceduceduceduceduceduceduceduceduceduce. Az alsó cím: „Egyetlenegy dobbanás felel e gesztusra, mely Itália sorsát irányítja.“ — Alább egy másik cím: „A Duce résztvesz a tornaünnepélyen.“ Egy másik cikk felett: „A Piazza Venezián ismét lelkesen tüntettek a Duce mellett. A miniszterelnök érmekkel tüntetett ki tizenhárom ifjú fasisztát és Ballilát.“ — Cikk: „A hadviseltek

a miniszterelnöknél." És aztán még egymásután a következő címek: „Az ifjúsági szervezetek hangos óvációval köszöntik a Duce-t." „Nápoly hálája a Duce-é iránt a földművelésügyi kiállításért." „A Duce felavatja a hivatalnokok házait Rómában." „A Duce előtt ma fog elvonulni a 10.000 olasz motorbiciklista." „A Duce kihallgatáson fogadja a repülőtesteket." — Mindez csak az első oldalon! És nemcsak 1933 május 25-én, hanem 1923-tól ki tudja meddig, minden nap! És nemcsak a nápolyi Mattinóban, de minden Itáliában megjelenő napilapban!

A címek egyszerű felsorolásából fogalmat alkothat magának az olvasó, az első oldal szokásos tartalmáról. Néha vezércikk is jelenik meg, ezt rendszerint maga a főszerkesztő írja és tárgya nem lehet más, mint a Duce, vagy a Duce valamilyen rendelkezésének vagy valamely fasiszta „vivmány", vagy „győzelem" méltatása. A második oldalon foglalnak helyet a kisebb jelentőségű hírek és a Duce kisebb tettei. Ennek az oldalnak meg vannak a maga „állandó rovatai". Ezek közül érdemes kiemelni párat: a halál előtt felöltött fekete inget, az elmaradhatatlan külföldi személyiség Duceimádatát, vagy a római fasiszta kiállításra a világ minden részéből gyalog igyekvők felsorakoztatását. Majdnem minden nap körülbelül ugyanazon szavak kíséretében jelennek meg a következő hírek: „...ből jelentik, hogy x. y. közeledni érezvén halálát, megkérte hozzátartozóit, hogy adják fel neki a fekete inget, mert a Duce nevével az ajkán akar meghalni..." Meg: „x. y. Torinoból Rómába érkezett gyalog, hogy megtekinthesse a nagyszerű „Mostra della Rivoluzione" — a győzelmes fasizmus kiállítását." „Rómában x. y.-t a párt főtitkára kihallgatáson fogadta és elismerésével kitüntette." És végül a legfontosabb „állandó rovat" a külföldi politikusok, művészek, újságok dicséret elismerése a Ducéről és az új Itáliáról. „x. y. esalta il Duce l'Italia nuova". Ez a címe minden ilyen közleménynek. Természetes, hogy az „exaltálók" soraiban sűrűn szerepelnek magyar politikusok és napilapok nevei... Az olasz lapok egykori tipikus „harmadik oldala", ahol néha-néha hely jutott egy novellának, irodalmi cikknek, vagy színházi tudósításnak, szintén áldozatul esett a diktaturapolitika szürke unalmának. Legtöbbszörre politikai természetű kiállítások, hadikölesönök, „külpolitikai sikerek" töltik ki: nem beszélve a „rendkívüli" eseményekről (pld. a Balbo-repülés, fasiszta ünnepek, Duce beszéde, stb.) amikor is az egész lap, az első oldaltól az utolsóig evvel van tele. — A negyedik oldal a városi eseményekkel foglalkozik. A „Hírek" rovatában az első hasáb az aznapi szenttel foglalkozik, felsorolva az olyan nevű arisztokratákat, tekintélyesebb polgárokat, akiknek „auguri"-t (jókívánságait) fejezi ki. Ha színházi előadás, hangverseny, vagy más előadás volt előző nap, rangszerinti sorrendben felsorolja a jelenlevő hölgyeket, kezdve a királyi család tagjain s a hercegnőknő és grófnőknő keresztül le egészen pár szerencsésebb polgári nő nevéig. Kritika viszont igen ritkán jelenik meg. Mondanom sem kell, hogy a város előkelő nőinek életében nagy jelentősége van annak, hogy a reggeli „Mattino"-ban egynéhány hízog jelzővel spékelve megtalálja a saját nevét... Az egyéb ilyen „személyi" rovatok sorában csak röviden emlékezek meg a „Culla", „Una laurea", „Villeggiature", „Nozze aristocratiche", „Lutto aristocratico" stb. rovatokról melyek egymásután egy-egy születésről, egy doktorátusról, egyesek nyaralásairól, arisztokratikus házasságokról és gyász esetekről számolnak be. Tudnunk kell, hogy mindezen rovatokban megjelent hírek drága pénzen fizetett közlemények, ami azonban nem akadályozza meg az illetőket abban, hogy a legdisztingáltabb jelzőket ne írassák maguk, vagy hozzátartozóik nevei mellé...

Ezt a diszes rovatot méltóan zárja be a „szerkesztő postája“. A lap érdekessé váló tétele miatt ad itt egy szellemes fiatalember imaginárius urihölgyeknek szerelmi tanácsokat; amikor kifogy az ötletekből 2—3 napon keresztül is megismétli ugyanazt az „üzenetet“. (Ezt a szóban lévő világlap megteszi ugyan nagy cikkekkkel is; néha háromszor-négyszer is megjelenik szóról-szóra ugyanaz a cikk, más „töltelék“ hiányában.)

Eddig a milliós lakosú Nápoly és kb. 20 millió délolasz nagy világlapjának azokat a rovatait tárgyaltuk, melyek a nagyváros publikumának készülnek: most lássuk az ötödik oldalt, mely a különböző déli provinciák közönségét szolgálja ki. Itáliában ugyanis nincsenek lokális vidéki lapok, különösen a fasiszmus uralomra jutása óta; ehelyett a vidéki lakosság részére minden fontosabb provinciának külön, a helyi hírekből összeállított oldalt áldoz. Így egy-egy nagy lapnak, pld. a Mattinonak 5-6 féle kiadása is van. Képzeljük el most milyen a nivója ennek a „vidéki“ hírszolgálatnak! Itt már nemcsak a doktorátust, de azt is közlik, ha x. y. urnak 7 éves fiacskája levizsgázott az első elemiből. Ha a helyi borbélyt lovaggá nevezik ki, (Délitáliában minden második borbély „cavaliere“) ha a boltos lánya férjhez megy, ha a kisbírónak nevenapja van, stb. ez mind bekerül az újságba. Enélkül a lapot vidéken egyszerűen nem vennék. A szisztéma igen jövedelmező és nem bontja meg az újság harmóniáját és nivóját sem kisebbiti. Az ország minden részében, még a legkisebb falvakban is u. n. „levelező-újságírók“ vannak, akik fizetést ugyan nem kapnak, de a falvakban a csendőrőrmester után a legnagyobb hatalmat képviselik és jól meg is élnek ezek a „szerkesztő urak“. Hiszen mit nem képesek adni a jó falusiak, hogy a saját lányuk, ángyuk nevét az újságban olvashassák.

A hatodik és utolsó oldal az apróhirdetéseknél és regényfolytatásoknak van fenntartva. De nehogy azt higgye valaki, hogy mint más lapoknál szokásos, még kiadatlan regényt hoznak. Dehogyis! Kikeresik a legrégebb és legőcskébb detektív vagy ponyvaregényt, pld. „Páris titkos rejtelmek“ vagy más ilyesmit és ezt hozzák évekig regényfolytatásként. Előfordul, hogy a regényrészletet szó közepén is abbahagyják és a másik félszóval kezdik a következő folytatást. Ez még az aránylag legjobb olasz lapoknál is így van. (Corriera della Sera, Stampa, Gazzetta del Popolo.) Ez képviseli az „irodalmat“ az olasz lapokban. Jól jegyezte meg Szaecsvay Gusztáv egy a Korunkba írt cikkében, hogy az olasz újságolvasó csak átfutja a lapot és aztán eldobja. Az olasz újság mindig csak a hírszolgálat organuma volt és sohasem voltak egyéb igényei. Az olasz, különösen a délolasz mentalitásnak különben ez teljesen megfelel. A „dolce far niente“ népének nincs kedve olvasmányokban elmerülni. Ami a mai újságokat így a szóbanlévő „nagy“ lapot is illeti, viszont igazuk van. És az igazság kedvéért meg kell azt is írni, hogy értelmes és jóízű ember ma már nem olvas újságot Itáliában. Eddig csak megvették és aztán eldobták. Ma már meg sem veszik.

(Milano)

—a—a

A FRANCIA KÖZÉPOSZTALY FASIZÁLÓDÁSA. A németországi fasiszmus uralomrajutásával a középosztályok problémája mind nagyobb arányokat ölt, különösen ha a jövő hatalmának megszerzéséért folyó harcot tekintjük.

A tökéletes termelési rend válságának tartóssága és mélysége folytán a középosztály kérdése a két nagy történelmi osztály közti harc ten-

gelyévé lett. Az osztályharcban ez a kérdés a tömegeknek egyik vagy a másik, a proletár vagy fasiszta program köré való csoportosulásában jelentkezik. Ugy az egyik, mint a másik erő, amelynek a középosztályt megnyerni vagy semlegesíteni, avagy szövetségessévé sikerül tenni, nagy győzelmi esélyekkel számolhat a jövőben. Hogy napjainkban a középosztály miért játszik ilyen elsőrendű szerepet, az két okkal magyarázható; az első az: hogy a hanyatló kapitalizmus harci formája, amelyben hatalmas ellentmondásai megnyilvánulnak, a fasiszmus; a második: hogy a kapitalizmus nagy technikai haladása a középosztály kezébe adta a modern állam egész bürokratikus, adminisztratív és technikai apparátusát.

Milyen a középosztály helyzete Franciaországban?

A választ erre a kérdésre csak egy helyzetelemzés adhatja meg, amely, ha nem is elmélyítve, de mégis megpróbálja a francia középosztály állandó társadalmi forrongásban lévő mozgásának konturjait adni.

*

A tradicionális középosztálynak azt a francia társadalmi réteget kell tekintenünk, amely önálló gazdasági tevékenységgel bír; amit azonban nap-nap után mindinkább összetör a kapitalizmus. Ebbe a rétegbe tartoznak a kisiparosok, a kiskereskedők, a kisbirtokosok. Azok a rétegek ezek, amelyek minden tőkés országban ma visszafejlődőben vannak, s amelyeknek megkészt és individuális gazdálkodása már csak vegetálást jelent a kapitalizmus trustgazdálkodása mellett.

Ennek a kategóriának autonóm politikai irányulása egyenlő a nullával; általában a kapitalista uralkodó osztály konzervatív irányát követi; szokásai és erkölcsai át meg átvannak itatva a „rend“, a „tekintély“ s igen nagy mértékben a „hazafiasság“ eszméivel. Ez a réteg két nagy szervezettel rendelkezik. Mindakét szervezet lényegében véve politikai. Az egyik az Adófizetők Szövetsége (La Federation des Contribuables) a Kiskereskedők Szervezetével (La Association des petits Commerçants); a másik az Agrárpárt, amit a francia vidék dzsentriei vezetnek. Ez a párt semmiben sem különbözik pl. a csehszlovákiai, vagy a romániai agrárpártoktól.

Az idei év eseményei igen erős mozgásba hozták az előbbi két szervezetet. Az egyik közülük pl. harcot indított a kiskereskedőkre nehezedő súlyos adók ellen, s ez alkalommal igen nagy vonzerővel bírtak az ilyen jelszavai, mint pl.: „Le az állam mindenhatóságával“, „Vissza a rendhez és a prosperityhez“, „Le az állami hivatalnokok prepotenciájával“, stb. Az Agrárpárt tevékenységét hasonló megfontolások vezették, kiegészítve a falusi birtokosokra vonatkozó követelésekkel. Féltelem demagógiájával ez utóbbi párt széles paraszt tömegeket csoportosított maga köré, egy olyan program alatt, amelynek fasiszta iránya agitációjukban is kifejezésre jutott, egyebek közt antiparlamentáris jellegű kihangsúlyozásával.

Az új francia középosztály a háború utáni állami apparátus, s a kapitalizmus megnövekedéséből született. Ennek a társadalmi rétegnek a gyökerei a nagy technikai haladásban, a közigazgatási funkciók megsokszorozódásában, s az előbbieket következményeként, a speciális munkakörű technikusok, hivatalnokok, igazgatók, stb. hatalmas tömegében ágaznak el. Ennek a középosztálynak a mai társadalom alakulása szempontjából, a társadalomban viselt funkciója révén, sokkal fontosabb a szerepe, mint a megelőzőé. Érthető is: ez a réteg az, mely az egész államapparátust a kezei közt tartja, s egyszersmind a kapitalizmus technikai fegyvertára felett rendelkezik.

Az új középosztály nagyban és egészben a fasizmus felé fordul, mert szemében ez a forma jelenti a merész és tekintélyen alapuló gazdasági és politikai állam- és életformát, amely véget vet a politikai zavaroknak, megszünteti a gazdasági bajokat és működésbe hozza a modern élet hatalmas gépezetét. Nyilvánvaló, hogy ennek az új társadalmi rétegnek a megjelenése mitsem változtatott a marxizmus alap-sémáján. Ugy a tradicionális, mint az új középosztály végső elemzésében döntéskor vagy a proletáriátushoz, vagy a kapitalizmushoz fog csatlakozni. Jelenleg ez a középosztály még komplett formájában sem tud menekülni a régi dilemma elől; nevezetesen, az elől a kérdés elől, hogy a kapitalizmussal, vagy a proletáriátussal? E két uton kívül számára nincs más megoldás.

A középosztályok társadalmi összetétele magában foglalja a magánhivatalnokokat, az úgynevezett „keménygalléros nyomorultak” nagy tömegét is. Ez a réteg a nacionalizmus felé orientálódik, s a jövő francia fasizmusának lehetőségét hordja magában.

Ami a technikusokat a maguk összességében illeti, úgy ezek, ugyanúgy, mint a megelőző csoport, a fasizmus felé orientálódik. Felfogásuk szerint ennek első etappeja a gazdasági és politikai hatalomnak a technikusok és bürokraták kezébe való juttatása volna. Ezek számára a technokrácia — a mai amerikai kapitalizmus törekvése — képezi azt a reményt, amely kivezet a fojtogató krízisből.

A francia középosztály előbb említett tömegében egyedül a hivatalnokok és technikusok elitje orientálódik a szocializmus felé. Ezek a C. G. T.-ben és a C. G. T. U.-ben (Confederation General du Travail és a Conf. Gen. du Trav. Union) együtt dolgoznak a postásokkal, tanítókkal, vámtisztviselőkkel, stb. A francia középosztály e felvilágosodott éle akcióiban együtt halad a negyedik renddel: perspektívája a kollektív termelési és társadalmi rend.

A különböző kategóriákhoz hozzá kell még adnunk a kispolgárság deklasszált elemeit. A kapitalizmust átható egyetemes válság szakaszában, amikor a középosztály tagjait érintő általános munkanélküliség lép föl, a munkanélküli tartalékhadsereg hivatalnokokból, technikusokból, jövőnélküli diákokból és közhivatalnokból is rekrutálódik. Ez az igen nagy réteg, mint a hanyatló kapitalizmus terméke, erőteljes tényező az aktuális osztályharcban. Ennek a társadalmi rétegnek a kétségbeesése a legnagyobb; ez talál a legkevésbé helyet a mai rezsimus, laza osztálytudata miatt ez az a réteg, mely nem a szocializmus, hanem a fasizmus felé orientálódik. Ezek a rétegek szállították Hitler rohamosztagainak a kádereit, amelyek mint tudjuk a hatalomért manővrírozó Hitler eszközei voltak. Az a szerep, amit ezek a deklasszáltak a mai Németország etablirozódásában játszottak nagyon jelentős. Az elmúlt években ezek fertőzték meg a munkanélküliek osztályharcos fronthoz hű munkáshadseregét.

A francia középosztály társadalmi pszichológiája az olyan lapokból ismerhető meg, mint az „Echo de Paris” és a „L'ami du Peuple” és az olyan intellektuális folyóiratokból, mint a „Pamphlet”, s a vidéki klerikális sajtóból, amit a Nyugat és Közép-franciaországi kurtanemesek tartanak fent.

Franciaország számára a középosztály problémája a mai problémája, mivel holnap már késő lesz: a bonapartista és fasiszta eszmék addig megteszik a magukét.

A francia szociáldemokrata pártban a jobboldal, — mely az új középosztályt, valamint a munkásarisztokrácia érdekeit képviseli, — olyan megoldások felé orientálódik, amelyek egyenesen a kispolgár-

ság ideológiai arzenáljából származnak. „Az erős állam“, a „tekintély“ és a „nemzeti szocializmus“ jelszavai a francia fasizmus és bonapartizmus első fázisát jelentik. Hitler előfutára Von Papen, az ausztriai fasizmusé Dolfuss volt, s a holnapi francia fasizmusé esetleg Tardieu lehet, hacsak a negyedik rend pártjai nem értik meg a középosztály problémáját...

A paraszttömegek és a kispolgári rétegek problémája minden európai állam problémája, de különösen Franciaországé, amely már holnap forradalmi helyzet elé kerülhet.

A kérdés nyitott: a negyedik rend-e, vagy a fasiszták nyerik meg saját politikai hegemoniájuknak a kispolgárság ingadozó tömegeit.

(Paris)

Paul le Pape

ORVOSTUDOMÁNY ÉS OSZTÁLYHARC. A mai német rezsim által kiadott s az „öröklött betegségeket megelőző“, a német faj megjavítását célzó törvénynél nehéz lenne az emberiség történetében meglepőbb és cinikusabb példát találni arra, hogy valamely uralkodó osztály miként próbálja uralmát magamagának biztosítani.

Már 1930-ban egyik komoly német folyóiratban hosszú cikk jelent meg dr. Rippe tollából „Tanulmány az orvostudomány filozófiájáról“ címen. Dr. Rippe említett cikkében a tőkés társadalom válságba került orvostudományának válságokait tanulmányozza s arra a következtetésre jut, hogy ez a válság szoros összefüggésben van azzal a társadalmi és gazdasági válsággal, amely Németországot oly' katasztrófálisan sújtja. Röviden kifejezve: a gazdasági válság felelősségét Rippe — az orvosokra hárítja. Véleménye szerint a gazdasági válság oka a munkanélküliség, a néptömegek leszegényedése és a civilizált országok túlnépesedése. Szerinte a túlnépesedés eredete az orvostudomány haladásában keresendő. Példa erre a ragályos betegségek elleni harc, a csecsemővédelem, az orvosi technika és a sebészet fejlődése, a hatásos gyógyszerek alkalmazása, stb. Mindezekből Rippe arra következtet, hogy sok millió olyan ember menekül meg a haláltól, akiknek „normálisan“ el kellett volna pusztulniuk. A mai orvostudomány főleg a „kevesebb értékű“ szervezeteket menti meg; azokat, amelyek — gyengeségük révén — a „szelekció természetes törvényei szerint“ valójában halálra vannak ítélve.

A válság második oka Rippe szerint a civilizáció fejlődése, mert ez emelte az általános életnivót (lakás, táplálkozás stb.) s ezáltal hozzájárult a gyöngye és valóban életképtelen lények fennmaradásához. A cikk ezekkel a szavakkal végződik: „Jönni fog egy nap, amidőn borzalmas katasztrófa zúdul a világra. Előjele ennek a katasztrófának a nemzetközi és világforradalmi eszmék terjedése. Am a sors nem fogja megengedni ezeknek az eszméknek a győzelmét és a válság kiemelése egy új világháború lesz, amellyel szemben a legutolsó imperialista háború, az ő nyolcemillió halottjával csak játéknak tekinthető. Az orvostudomány új eszméket vár s mindenki érzi a materialista doktrína pusztulását a tudomány terén.“

Miután e nacionalista „filozófus“ által óhajtott általános és üdvös mészárlás, illetve ragályos betegség pillanata még nem érkezett el, ezért a Hitler rezsim által mozgósított orvostudomány egyre újabb és újabb recepteket javasol a német faj „megjavítása“ érdekében. A napi sajtó és az orvosi folyóiratok ma Németországban teli vannak a különböző antropológiai, genetikai, eugéniai specialisták cikkeivel s a társadalmi orvostudomány, szülészet, nőgyógyászat és más orvosi diszciplínák körébe tartozó sorozatos tanulmányokkal.

A legrégebbi német orvosi folyóiratban pl. cikksorozat jelent meg Fischer, Prattier, Stemmler, Seitz, Entsch professzorok, stb. tollából. Ezek a cikkek mintegy orvosi prologust képeznek a kasztrációról és a sterilizációról készült törvényekhez. Mivel a hitleri politika alapproblémája a „fajtisztaság”, ezek a szerzők abból indulnak ki, hogy minden növény és állat alá van vetve az átöröklött biológiai törvényeknek. Szerintük az ember sem különbözik az állatoktól és a növényektől: az ember organizmusát ugyanezeknek a törvényei szabályozzák. A növény és állatvilágból vett törvények automatizmusának elve alapján tartják szükségesnek és természetesnek a házasságok szabályozását az „értékes” utódok létrehozatala céljából. Ilyen megfontolásokból következnek az északnémet faj elsőségének „tudományos tétele”. Ezért tiltják meg szigorúan a németeknek, hogy olyan személyekkel kössenek vegyes házasságot, akik nem tiszta német fajból származnak. Hogy tehát kikerüljék a faj „beszennyezését” egy csomó eljárást írnak elő. Így például azt a tilalmat, hogy öröklött betegségekben szenvedő egyének utódokat hozzanak létre. Ezeknek az öröklött betegségeknek a felsorolásánál a hitlerizmus „tudósai” mindenesetre nagy zavarban vannak. Nem vallhatják pl. be, hogy az orvostudomány mai állása mellett lehetetlen minden esetben megállapítani, hogy milyen mértékben öröklött valamely betegség. Megemlítik a vérbajt, az epilepsiát, a különböző elmebajokat, idült izomsorvadásokat, színvakságot, rövidlátást, stb. stb., de ők is hozzátesszik, hogy mindez csak elenyésző része az öröklött betegségeknek s hogy az örökölhető betegségekről szóló megállapítások ma még meglehetősen bizonytalan módszerekre támaszkodnak s ezért a súlyos tévedések elkerülhetetlenek. A genetika még túlfiatalság és tökéletlen.

Nem tagadják előbbi szerzők azt sem, hogy az öröklött betegségekben szenvedő egyének mesterséges sterilizációja folytán az emberiség esetleg megfosztódhat a zseniális emberektől, mert nagyszámú gondolkodó, költő és tudós fejezte be életét elmeorvosi intézetben. Ez a megállapítás azonban szerzőinket nem akadályozza abban, hogy olyan módszerek után kutassanak, amelyek megtiltják bizonyos kategóriájú egyének számára az utódok nemzését.

Miben állnak ezek a tilalmak? Hogy bezárják a betegeket arra az időre, amíg nemzőképesek; hogy felhatalmazzák az orvosokat, hogy bizonyos esetekben megöljék a betegeket; hogy szükség esetén abortust, kasztrációt és sterilizációt rendeljenek el.

Ezek közül a „fajmegjavításra” irányuló eljárások közül említett szerzők a sterilizációt helyezik előtérbe. A tudomány részéről megállapítást nyert, hogy a kasztrálás az emberi organizmusra nézve súlyos következményekkel jár. Az egyik legfontosabb belső szekreciós szerv eltávolítása kihatással van az egész táplálkozásra: az egyén meghízik, külseje átalakul, alkotóképességei lecsökkennek, intellektuális élete kialszik. Ép' ezért az orvostudomány csak a legvégső esetekben tanácsolja a kasztrálást; olyankor, amikor egy emberélet megmentéséről van szó.

Tekintettel arra, hogy jószántából senkisémm határozna magát ilyesmire, a hitlerista „tudósok” azt proponálják, hogy a sebészeti beavatkozás kötelező legyen, — a beteg akarata ellenére is.

Mennyiben lehet megalapozva az olyan törvény, mely a beteget fizikai szenvedésre és erkölcsi torturára ítéli? Láttuk az előbb, hogy maguk a hitlerista „tudósok” sem látják eléggé bebizonyítva bizonyos betegségek öröklés által való átvitelét és haboznak a kérdést megoldani nyíltan. A tudomány nem tudja megállapítani, hogy az embrió

az apa, vagy az anya egyéni vonásait örökl-e. S ha a szülők közül az egyik beteg is, még mindig hozhat nemcsak egészséges, de zseniális gyermeket is a világra. Áll ez főleg idegbetegségekkel kapcsolatban. Nem fölösleges megemlíteni ezzel kapcsolatban, hogy Goethe rokonságának egyrésze súlyos idegbántalmakban szenvedett. Az apja kimondott lelkibeteg volt, a nővére és a fia pedig örültek. Két unokája súlyos idegbeteg (Bauer-Fischer-Letz. Az emberi átöröklés s a faji higienia tudományának elvei, 1923. 403. o.)

Az orvostudomány szerint az emberiség fizikai és morális megjavítása a betegségek megelőzésében keresendő a jobb társadalmi és gazdasági életfeltételek megteremtése révén. Az orvostudomány tudja, hogy egy krónikus alkoholistát pl. nem kasztrálni, de ápolni kell s hogy az alkoholizmus elleni küzdelmet általános higiéniai eljárásokkal és népműveléssel kell biztosítani. Azt is tudja, hogy a szexuális deliktumokat nem büntetni kell, hanem elejét venni a gyermekek általános nevelésében a különböző nemek normális viszonyának beidegeztetése, a normális házasságok, stb. révén az egészséges és dolgozó emberek közt. Az orvostudomány nagyon jól tudja, hogy számos ideg- és lelki betegség esetében nem a beteg sterilizálásához kell folyamodnia, hanem felvenni a harcot a vérbaj, a kábítószeres és más társadalmi csapások ellen.

Mindazok a hosszú, áltudományos cikkek, amelyek a német orvosi folyóiratok legutolsó számaait betöltik, egészen új szelleműek. Ezek a cikkek nem tudományosan megállapított tényekkel és érvekkel operálnak, hanem ultrapatriotikus hangon a növények és állatok megfigyeléséből kiindulva egy szűk politikai felfogás konjunktura kliséi. Az ember nemcsak biológiai, hanem társadalmi lény is, s ennek következtében különleges lélektani vonásokkal bír.

A mai német rezsim által hozott sterilizációs és kasztrációs törvényt képtelenség orvostudományi szempontból bírálat alá venni, s még képtelenebb annak tudományos alapot kölesönözni. Különböző is ezek a törvények nem az olyan ritka betegségek ellen jöttek létre, mint például a progresszív izomsorvadás, vagy más öröklött betegség, hanem elsősorban olyan idegbetegségek és intellektuális gyengeségek ellen irányulnak, miket könnyű azoknál megállapítani, akiknek véleménye nem egyezik a hitleri doktrínával. Ezek a törvények a hitlerizmus harci eszközei — a mai német osztályharcban.

A. L. Luria

SZADIZMUS ÉS VIVISZEKCIÓ. A viviszekció kérdéséről már szóltunk abból az alkalomból, hogy a fasiszta olasz kormány azt kivételes engedélyhez kötötte. (Korunk, 1931. X. szám.) Most Németország kormánya, illetve Göhring elvileg állást foglalt az élvezetboncolással szemben s azt kifejezetten eltiltotta. A fasiszta rendszernek ez a gyöngédsége elgondolkoztató. Első pillanatra is szembeszökő, hogy éppen azok gondolnak az állatvédelemre, akik minden „Humanitátsduselei”-t megvetnek s a fizikai erő kultuszát dicsőítik. Aki olvasta Hitler könyvét (Mein Kampf) emlékszik arra, hogy szerzője tobzódik a „Kraftausdruck”-ok halmozásában s nem riad vissza a tömegek hisztérikizálásától sem. Maga Hitler használja ezt a kifejezést, amivel érzékeltetni kívánja a tömegek hisztérikussá fanatizálását, ha azt a politikai célkitűzés megvalósítása úgy követeli. Aki a német törvényeket egyuttal a pszichológia szemszögéből figyeli, annak el kell ismernie, hogy a tömegek hisztérikizálása tényleg sikerült. Ennek a felülről megrendezett s a tömegszuggeszció minden kipróbált eszközzel táplált patológikus indulatnak közismerten, szadizmus a neve.

Minden elementáris tömegmozgalomban, amely felszabadulást enged a lefékezett, elfojtott indulatoknak, többé-kevésbé kifejezésre jut a lelki életnek ez az eleme. Ami a mai német színjátékot lényegileg megkülönbözteti a történelem ismert, hasonló eseményeitől, az éppen a megrendezés és irányítás tudatos tervszerűsége. Hogy Nürnberg uccáin egy keresztény lányt vezetnek végig a tömeg gaudiumára, akinek a nyakába akasztott székgyéntáblán az olvasható, hogy zsidónak adta oda magát, az kétségtelenül szintén szadisztikus megtorlás. (Mellékesen — a megbélyegzett az átéltek után megzavarodott s elmegyógyintézetbe szállították.) Ezekben a tömegszórakozásokban van valami rögtönzött, ötletszerű, s ha még olyannyira embertelenül viselkedésesítő, többnyire híjján vannak a kiszámított megfontoltságok. A hideg intellektuális szadizmus — mondhatnók a szadizmus „legmagasabb” megjelenési formája — a vezetők sajátja. Göhring a klasszikus példa. Nemcsak lakásberendezésében lehet bizonyos elemeket feltételezett szadizmusa szimbólumául tekinteni, sokkal megbízhatóbb betekintést enged ennek az embernek lelki szerkezetébe egy-egy hivatali aktusa, amely mögött a pszihopatológus felfedheti az intellektuális szadizmus jelenlétét. A viviszekciót Göhring tiltotta el, — akit a német állatvédelmi egyesületek diszelnökül választottak meg, — de ugyanakkor Göhring elrendelte, hogy a zsidó gyermekeket ne lássák el védő gázmaszkokkal s ne oktassák ki őket a védekezés módjára. Adott esetben a gyakorlati következmény egyet jelent a zsidó gyermekek védtelen kiszolgáltatottságával a gyilkos gázokkal szemben. De ugyanakkor nem szabad pl. nyulakat, vagy tengeri malacokat boncolni! Ez az intellektuális szadizmus. Koch, Pasteur, Behring, az emberiség nagy jótévedői, a viviszekció segítségével jutottak el embermentő felfedezéseikhez, Göhring viszont inkább az állatokat oltalmazza, ellenben a gázháborúra készül s a zsidó gyermekeket megfontoltan kiszolgáltatná annak. Ez a németiség mai „heroizmusa”, amelyre annyira kérkedőn büszkék. Nos, a cimbe írt összefüggés, belső összefüggést is jelent. Analitikus tapasztalás, hogy az állatszeretet s kivált annak túltengő kultusza azoknál lehető fel, akik ösztönszerkezetükben szadisták. Minden ilyen egyén gyermekmúltjában állatkinzások lehettek fel, — nem csupán banális szárnykitépése a rovaroknak stb. — hanem kétségtelen szexuális célú magatartások, kifejezett állatkinzásokkal.

Ez a gyermeki, — szinte fiziológikus szadizmus, — Freud kevéssé szerencsésen „polymorph perversnek” mondja, a kisgyermeknél bizonyos esetekben manifeszt szadizmussá rögződik s a szexuológia ezeket általában „perverz” kifejezéssel jelöli meg. De vannak látens szadisták is, pontosabban olyanok, akiknél a „szublimálás” nem volt teljes, s vagy elfojtással, vagy „Reaktionsbildunggal” bizonyos gátló magatartások kifejlésére az impulzív ösztöntörekvéssel szemben, csak tökéletlenül oldották meg szadista törekvéseiket. Ezekből lesznek a későbbi rajongó állatbarátok, akik be is vallják, — sokszor naívvul — hogy az állat közelebb áll hozzájuk, mint az ember. Találunk köztünk felkesedő közösségvállalókat az „emberiség” eszméivel, absztrakt híveket, fanatikusokat, akik mindent kockára tesznek az „emberiségért”, de sajátosságosan, mindig nélkülözni fogjuk ezekben az egyénekben az egyes emberért való áldozatkészség s az egyes ember szeretetének közvetlenségét. Ezek az emberek inkább az embereszméért halnak meg, semmint az egyes, konkrét emberért élnek. A Göhring viviszekciós tilalmának egy rosszúl kompenzált szadista hajlandóság az alapja. Sajátosságosan, ezek az egyének lelki fejlődésükben el sem ju-

tottak az emberig, noha belátásosan tudniok kell, hogy a viviszekció nélkül nem jutott volna el az emberiség életmentő gyógyeljárások birtokába. Ezt az intellektuális tudatot lefékezi náluk az ösztön-szituációból táplálkozó érzelmi elfogultság. Nagyon érdekes, hogy Schopenhauer pl. hogyan háborgott az élveboncolás ellen, s tudott dolog, hogy a filozófus egész életvitelében szadista hajlandóságokat árult el. S az sem véletlen, hogy mazochista egyéneknél — tehát a szadisták megfordítottja — analitikusan nem lelhető fel gyermekmultjukban az állatkinzás s mint felnőttek rendszerint közönyösek s részvéttelenek az állatokkal szemben. Érdekes pl. a látens mazochista, Dosztojevszki, aki regényeiben csak embert ismer, az állat ismeretlen előtte. Avagy a manifest mazochista, J. J. Rousseau, a természet nagy rajongója, aki lényegében közömbös az állatok iránt.

Analitikus szemmel nézve a fasiszta rendszerek viviszekció-tilalma, ugyanakkor kegyetlen emberbánása s minden humanitás tüntető, nyílt megvetése, belsőbb értelmet és genetikus összefüggést kap. Ezek a lelki determinánsok természetesen nem változtathatnak a megítélés s a cselekvés irányán, mivel szadistáknak nem a kormány rudjánál van a helyük, hanem gyógyintézetekben, vagy legalább is olyan ponton, ahol senkinek se árthatnak.

(Nagyszöllős)

Neufeld Béla

A BESZÉD BARÁTAI. A filológia — mint ismeretes — az a tudomány, mely a nyelvek fejlődését, származását kutatja. A filológia feladatát általában abban látják a filológia művelői, hogy kimutassák valamely szó vagy szólásmód, illetve nyelvtani alakzat eredetét, változásait stb. s hogy minél elfogadhatóbban világítsák meg egy nyelv alakulását, funkcionálását. Az egyes filológusok, hogy különös alaposággal kutathassanak, csak bizonyos nyelvek bizonyos korszakával foglalkoznak: azaz specialisták. Munkájuk majdnem kivétel nélkül a főiskolákon folyik s így módszereikben és szellemükben idealisták: feladataikat, nagyban és kicsiben, a valóság és a gyakorlat ellenére oldják meg. Következménye ez annak, hogy tudományuk még véletlenül se ismeri fel a szerves összefüggést maga és a többi tudományok, főleg a történelem és a társadalomtudomány között. Tagadhatatlan ugyan, hogy sokan elérkeztek a nyelv filozófiájáig, ám ezek is kivétel nélkül idealista vonalon mozognak, — konkrét bizonyítékok nélkül. Feltevésekből indulnak ki és spekulatív módon érkeznek el eredményeikhez, melyek szükségszerűen vitát provokálnak a más feltevésből kiindulóval. Kétségtelenül minden tudományos kutatás kénytelen a feltevés mozzanataához nyulni, de egy matérialista kutató még a feltevésben is jobban közelíti meg a valóságot egy idealistánál. Igazolásuk elegendő az idealista-romanista nyelvészek ama közismert vitájára kivatkozni, amely a latin nyelv helyes olvasásának kérdését akarja eldönteni. Ismeretes, hogy az olasz másképp, olvassa a latin szöveget mint a francia, az angol vagy a spanyol. Az is ismeretes, hogy a magyarok, a németek, a csehek, a szlovákok, a lengyelek és oroszok ismét másképp mint az olaszok. A vita akörül forog, hogy hol is olvassák helyesen, azaz úgy a latin szöveget, ahogy a régi Rómában. Az olasz románisták egyszerűen azzal érvelnek (nagyon gyengén), hogy ők olvasnak helyesen, mert ők egyenes leszármazottjai a rómaiaknak. A közép és nyugateurópai romanisták viszont (sokkal elfogadhatóbban) azt mondják, hogy ők azért olvasnak helyesen latinul, mert őket nem érintette az a fejlődés, amit az olasz nyelv megtett, míg a latinból mai alakjához elérkezett. Ők — érvelnek — latinjukat

mét helyesen próbáljuk értékelni. A cionista mozgalom az angol kö-kapták és nem keverték el azokkal a módosulásokkal, melyek nemzeti nyelveiket a fejlődés folyamán áthatották. Azt mondják, hogy az olasz agire (agyire) miatt még nem lehet elhinni, hogy a latin agere-t agyerének olvasták stb. E rövidre fogott példa is világosan mutatja az idealista nyelvészek „tudományos” eljárásának spekulatív, levegőbe épülő természetét. Micsém természetesebb tehát, mint az idealista nyelvtudomány inferioritása a dialektikus nyelvtudománnyal szemben. Világosan kiderült ez az idealista nyelvkatatók ezévi, Rómában tartott nemzetközi kongresszusán. A kongresszus elnöke megnyitóbeszédében (ugyanúgy, ahogy a Hegel-kongresszus alkalmával) nem felejtette el hangsúlyozni, hogy „a kongresszus legméltóbb helye csak Róma lehet”. Nagyon ügyes ez a fogalmazás, mert nem lehet tudni, hogy a mai Rómát, vagy a klasszikusok Rómáját érti-e alatta. Pontosan megfelel ez a fogalmazás a filológia tudományának. Az is hasonlóképp kerüli tárgya valóság-vonatkozásait s kitartóan és következetesen hallgat a nyelvek „szellemében” rejlő osztályharerről és elnyomásról. Nem is esoda: A filológia művelői az (üres) beszéd (logos) barátai (philos.) Ez a feladatuk és a hivatásuk. Tényleg: a mai Rómánál nem találhatunk alkalmasabb helyet.

(Genf)

Nemes Lajos

VILÁGPOLITIKAI PROBLÉMÁK

A XVIII. CIONISTA VILÁKGONGRESSZUS

Amikor pár héttel ezelőtt a prágai cionista világkongresszus elnöke, Nachun Szokolov a kongresszust megnyitotta, tüstént a Csehszlovák kormány üdvözlése után angol nyelven öfelsége az angol király jelenlevő képviselőjét üdvözölte. Öfelségét ugyan csak a prágai angol követség egyik hivatalnoka személyesítette meg, ez azonban a Cionista Világszervezet elnökét nem akadályozta abban, hogy a legáltalánosabban ne biztosítsa a világot arról, hogy: „Minden tervünk és kívánságunk a nagy kísérletet illetőleg a mandatárius hatalom bölcsességétől és jóakarától függ”.

Szokolov „örök hódolatának kifejezésre juttatásával hajlott meg az angol világbirodalom kiküldötté előtt. Ez nem diplomáciai udvariasság, hanem a vazallus nyilvános hűségnyilatkozata volt ura előtt.

A cionista mozgalom ez angol külügyi hivataltól való függési viszonyából kell kiindulni, ha a cionista kongresszus politikai értelmét helyesen próbáljuk értékelni. A cionista mozgalom az angol közlekedeti gyarmati politika egyik sakkfigurája. Ami a zsidó tömegek előtt a közjogilag biztosított nemzeti otthon megszervezéseként szerepel — a német események óta növekvő jelentőséggel — az a valóságban a brit imperializmus gyarmati katonai-stratégiai kérdése.

Természetesen senki előtt sem világosabb ez, mint a cionizmus vezetői előtt. A cionista vezetők vakmerő játékot űznek: tudják, hogy Palesztina Anglia kezében nem palesztinai (nem is említve, hogy zsidó) hanem kizárólag angol érdekeket szolgál; egyidejűleg azonban a zsidó tömegekben a legmerészebb illúziókat keltik a „Palesztina a mi egyetlen reményünk” jelszavával.

Brodetzký professzor politikai referátuma, ha önkéntelenül is, de meglehetősen világosan mutatja a zsidók helyzetének egész problematikáját Palesztinában. Brodetzký arról panaszkodott, hogy az angol gyarmatügyi minisztérium csak egyetlenegy kérdéssel foglalkozik,

nevezetesen a kormánykölcson segítségével visszatelepítendő diszlokált arabok kérdésével. A kormány — panaszkolta Brodetzky — nyilvánvalóan csak egy „zsidó“ problémát ismer Palesztinában s ez a diszlokált araboké. A cionisták követelik a zsidó telepes érdekek egyenjogúságának elismerését, a palesztinai kormány azonban (!) — és nem Németország(!) — nem ismeri el ezt az egyenjogúságot. Sőt. A kormány a földvásárlás újabb korlátozásával foglalkozik. Amint látható a palesztinai kormány rendszabályaiban meglehetősen érvényesül az 1929-ben történt arab felkelés szelleme.

Emek ellenére a fellahok a legkevésbé sincsenek megelégedve. A zsidók csak a Szuez-csatorna védelmére rendelt angol ágyuk oltalma mellett tudnak továbbra is Palesztinában élni.

Brodetzky is nemes szavakban köszönte meg Angliának a zsidók szenvedéseivel együttérző magatartását, hogy ugyanabban a lélekzetben azonban megkérdezze: „Hol tapasztalható a felháborodás hullámának visszahatása a zsidók Palesztinába való beengedése kérdésében?“

A valóságban ugyanis a zsidó bevándorlást mind nagyobb korlátok akadályozzák meg s a Jewish Agencyhez benyújtott bevándorlási certificatok ötven százalékát törölték. Miért? Mert az angol kormány jobban fél az araboktól, mint a hogyan a zsidókat szereti. Az arabok száma milliók, a zsidóké százezrek. Az arabok mohamedánok s mindenki tudja, hogy a mohamedánok a birodalom létének életnedvei. Mit jelent ezekkel szemben a pár százezer zsidó? Ezért a zsidók helyzete Palesztinában a legnagyobb mértékben bizonytalan. A cionisták kézzel-lábbal tiltakoznak a kormány által tervbevetett palesztinai parlament bevezetése ellen, mert — ahogy a referens nyíltan megmondta, — „nem akarják magukat egy többségnek alávetni“. A zsidók politikai bizonytalansága Palesztinában már most komoly probléma. Mit hoz azonban a jövő, ha az angol ágyuk megtörnek avagy máshol nyernek foglalkoztatást!? Brodetzky jelentésének számos homályos utalása a cionisták jövőt illető aggodalmait árulja el.

Ehhez jön még egy: mire valók a gyarmatok, ha nem azért, hogy hasznot huzzanak belőlük? A palesztinai ipar, — mintahogy ez az ország ipari fejlődéséről beszámoló referátumból megállapítható, — védővámokat kíván. Angliának azonban eszeágában sincs ezeket a védővámokat bevezetni. Mit törődik Anglia a palesztinai ipar felépítésével, amikor a saját maga ipara pang és görcsösen piac után kutat. Így azután Palesztina kezelése, ellentétben az angol világbirodalom tagállamaival, a „nyitott kapú“ elvei szerint történik. Palesztinát elárasztja az olesó angol árú, mialatt a fiatal palesztinai ipar sorvad.

Ezzel a reménytelen helyzettel magyarázható a zsidó fasizmus keletkezése Palesztinában. A Jabotinsky-féle fasiszták (cionista-revizionisták), akik 43 mandátumot képviseltek a kongresszuson, s akik rezolúciójuk visszautasítása után lármázva hagyták el a kongresszus termét — a cionista nacionalizmusból levonják a legvégső konzekvenciákat. Ha Palesztina a zsidók nemzeti otthona, akkor a zsidó államnak tökéletesnek kell lenni. Könnyörtelen harc az arabok ellen, Transjordania hozzácsatolása a zsidó Palesztinához, zsidó fegyveres hatalom, a munkásszervezetek feloszlata, sztrájktilalom, rövidesen: — zsidó hitlerizmus az egész vonalon. A zsidó fasisztáknak van barna egyenruhájú párthadseregük, vannak rohamszakaszai, terrorisztikusan szétugrasztják ellenfeleik üléseit és végül nem riadnak vissza a politikai gyilkosságtól sem. Legutóbbi áldozatuk: Dr. Arlosoroff. A Jabotinsky-féle zsidó fasizmus nincs ellentétben azzal a cionizmussal,

amelynek legerősebb pártja a palesztinai munkásság, hanem annak legvégső konzekvenciája. A cionista kongresszus sajátos keveréke volt a nemzeti és szocial-fasizmusnak. Ehhez jön még harmadikul a zsidó klerikalizmus, amelynek frakciója, a Mizrachi az elnökválasztás alkalmával a nemzeti szocialista szárnyal közösen szavazott.

Meg kellett adnunk a cionizmus kül- és belpolitikai jellemzését, függőségét a brit imperializmustól s fasista ideológiáját, hogy a kongresszus elnökének, Szokolovnak központi referátumát a zsidók helyzetéről a világban, helyesen méltathassuk. Ez a jelentés három részből áll: egy kirohanásból Oroszország ellen, egy mély meghajlással Lengyelország előtt s egy sirámból a mai Németország fölött.

Szokolov kifejtette: Oroszország zsidó vallásüldözései Hadrián császár korára emlékeztetnek Asszimiláns-szocialista körök elterjesztették, hogy a cionizmus ellenforradalmi. Végzetes tévedése az oroszországi szocializmusnak ellenséges magatartást tanusítani a hebraizmussal és a cionizmussal szemben. Felpanaszolta a Szibériában fogvatartott cionisták számát. A dolgozó zsidók társadalmi átrétegződésének folyamatáról a mai Oroszországban Szokolov nem szólt egy szót sem.

Az orosz kormány zsidó telepítési terveinek teljes sikert kíván, viszont „a mezőgazdálkodásra való visszatérés halott, ha nem szivattyuznak bele történelmi életet.”

Pontosan fordítva áll a dolog: a mezőgazdálkodásra való visszatérés halott, hacsak történetileg készül elő, s a régi történeti, társadalmi formákat magával viszi. Csak az új társadalmi életforma teremti meg a zsidó „levegő-proletáriátus” likvidálásának feltételeit s besorolásukat a termelési folyamatba.

A zsidó kérdésnek nincs más megoldása, mint a nemtermelő zsidóság társadalmi funkciójának a megszüntetése. Palesztinában azonban a régi társadalommal együtt megmarad a gheftó, amivel együtt a zsidók oda is beviszik a zsidó kérdést.

Míg az Oroszország elleni tiltakozást az egész kongresszus hallgatagon vette tudomásul, addig az egész terem spontánul kikelt magából, amikor Szokolov első szavai elhangzottak Hitler ellen. A Hitler-ellenes hangulat még a cionizmus búvköreiből élő tömegekben is akkora, hogy a kongresszus első Hitler-ellenes szava a szenvedélyek viharát szabadította fel. A szónok azonban tüstént fékezett. Távol áll tőle, — mondotta, — hogy német belügyekbe avatkozzon, a zsidók csak mint cionisták beszélnek... Merültek fel különben aggályok a német kérdés tárgyalását illetőleg, végül azonban kiderült, hogy „lehetetlen” elhaladni emellett a kérdés mellett. A szónok gátlásai érezhetők is voltak. Kétségtelenül: Hitler ellensége a zsidóknak. Hitler azonban német nemzeti fajpolitikusként, a cionisták pedig zsidó nemzeti fajpolitikusként. Alapjában véve mindketten ugyanazt a nyelvet beszélik. S tényleg: úgy tűnik, mintha Hitler és a cionisták között bizonyos fajta megértés jött volna létre. Már Berlinből jelentették is, hogy a cionisták és a német kormány között megállapodás jött létre, amely szerint a Palesztinába kivándorlók részére a német kormány egy hárommillió márka értékű árutranszfert engedélyez. Több mint szimp-tomája ez annak, hogy itt nem elvi ellenségeskedésről, hanem érdek-kollízióról van szó. Az ellenségeskedés az egyik cionista szónok által használt következő formulára redukálódik: „Mi nem alacsonyabb, hanem más értékűek vagyunk”.

Kétségtelenül a németországi zsidó üldözések a cionista mozgalomnak új lökést adtak. Hitler a zsidó intelligencia jórészét a cioniz-

mus karjaiba hajtja. A jelenséget mindenkép nagyobb figyelemre kell méltatni.

(Prága)

K. F.

VILÁGGAZDASÁGI KÉRDÉSEK

VÉGE VANE A VÁLSÁGNAK?

A polgári közgazdasági irodalom az utolsó hónapokban tele van annak a bizonygatásával, hogy a világgazdasági válságnak vége. Alább felhozunk pár idézetet a legfontosabb tőkés országokból:

A német Konjunktura Kutató Intézet a következőket írja, június végén megjelent negyedévi füzetében: „A termelés és a foglalkoztatás a téli hónapok könnyű visszaesése után március óta ismét emelkedett. Ez az emelkedés részben szezonyszerű; a gazdasági tevékenység felélénkülése azonban pár fontos ágban, mindenekelőtt a befektetési javak iparában meghaladja a szezonyszerűen szokásos méretet.

A nyersanyagok és készárúk piaca megszilárdult; válságszerű árletörések már alig várhatók. A növekvő munkateljesítménnyel és az emelkedett kapacitás-kihasználással kezd a költségek és az eladás közti viszony emelkedni. A politikai és gazdasági viszonyok stabilitásában való növekvő bizalom megteremtette azt az alapot, amelyen a vállalkozói kezdeményezés újból kibontakozhat.

...A világgazdaság a második negyedév kezdete óta, az Egyesült Államokbeli bank és hitelválságok legyőzése s ennek az áru- és értékpiacon való visszahatása után ismét a depresszió képét mutatja.

A termelés és a cseretevékenység összezsugorodása a világgazdaság majd minden részében befejeződött. Nagyon sok országban az üzleti tevékenység felélénkült. A legtöbb nyersanyag és értéktőzsdén tavasz kezdetével új hausse állt be, egyes árak és kurzusok túlhaladták múltév őszi legutolsó legmagasabb nivóikat.

A National City Bank bulletine júniusban a következőket írja: „A konjunktura javulásának egyértelmű karakterét, ahogy ez a termelés emelkedésében, a foglalkoztatási mérv növekedésében s a szemlátomást erősebb vásárló erőben jelentkezik, el kell ismerni. A gazdaság gyógyuló erejét jelenti ez, amely a lakosság szükségleteiből s az üzletemberek üzletkötési erőfeszítéséből, valamint a különböző piacokon beállott kereslet és kínálat közti javulásból következik.”

A hivatalos Departement of Commerce folyóirat írja: „A termelés és elosztás indexe május folyamán emelkedett s 1929. óta az üzleti tevékenység először mutat fel javulást, szemben a múlt év hasonló hónapjával.”

Még optimistább nyilatkozatokkal találkozhatunk az Egyesült Államokra vonatkozólag. A londoni Lloyds-Bank bulletinében olvassuk: „Az üzleti élet javulása tovább tart, s úgy az ipari rész jelenségei, mint az általános indexek is igazolják, hogy az utolsó két-három hónapban a gazdasági aktivitás terén jelentős fokozódás állott be. A munkanélküliség kisebb, a kereskedelem aktívabb, nagyobb az áramfogyasztás, az építkezés megnövekedett, a nagyipari árak emelkednek.”

Hasonlóképpen hangzik a Barklay Bank júliusi bulletinje: „Amerika gazdasági viszonyainak legújabb javulása június folyamán is tartósan folytatódott, a legfontosabb iparágak egész sorának szaporodott a rendelése... Jóllehet Amerikában az üzletmenet nivója nagyon alacsony, a javulás jelei némely irányban szaporodnak.”

A francia nagytőke organuma (L'Observatin Economique) a kö-

vetkezőket írja: „Indokoltnak látszik feltételezni, hogy magában az Egyesült Államokban az ipari termelésnek az az emelkedése, amit bizonyos idő óta megfigyelhetünk a nagy gazdasági válság likvidálásának szabályszerű etappeját jelenti.”

Természetesen van egynémely szkeptikus hang is a polgári táborban, az alaphang azonban általában optimisztikus.

Mi ennek az optimizmusnak az alapja?

Az alapja annak a ténynek az ignorálása, hogy a jelenlegi válság nem egy szokásos válság, hanem a kapitalizmus általános válságának keretében történő válság; válság, mely a kapitalizmus relatív stabilizálódásának végére esik, vagyis azok a tények, amelyek a régebbi periódusokban joggal a válság kezdődő legyőzésének szimptomául tekinthettek, a jelenlegi válságban nem értelmezhetők hasonlóképp. Máskép' kifejezve: a belső mechanizmus, mely a kapitalizmus törvényszerűségeinek megfelelően minden ciklikus válság legyőzésén munkál, jelenleg sínes kikapcsolva. Annnyira amennyire a jelenlegi válság ciklikus válság, annyiban a belső erők a legyőzésén dolgoznak, ezek a belső erők azonban nem elég erősek ahhoz, hogy a kapitalizmus általános válságának nyomása alatt, a relatív stabilizálódás végének idejében a ciklikus válságot legyőzve, újabb fellendülést hozzanak létre.

Miféle tényekre támaszkodnak az optimizmus tézisei a válság végéről?

A legutolsó évben az ipari termelés általában már nem esett, hanem a legnagyobb országokban még inkább emelkedett:

Az ipari termelés indexe (1928 = 100)

	U. S. A.	Anglia	Franciaország	Németország	Lengyelország	Japán
Legalacsonyabb pont, 1932	52.3	82.7	72.4	58.5	46.9	95.7
Legutolsó hónap, 1933	julius	3.4	julius	aug.	33 jan.	jan.
	68.5	89.1	85.0	68.5	55.2	126.4
	május	I. negy.	május	május	május	ápril.

A nyersanyag készlet növekedése az utóbbi év folyamán meglassubbodott vagy pedig megállt. A német Konjunktúra Kutató Intézet statisztikája szerint 1932. márciusától 1933. márciusáig 11 árú (búza, rozs, árpa, kávé, selyem, kaucsuk, horgany, ón, kőszén, kőolaj, benzin) készlete láthatóan csökkent; 3 árú (tengeri, eukor, gyapot) változatlan maradt; 5 árú viszont növekedést mutat fel (zab, tea, kakao, ólom, réz).

Az árak esése (aranyban) az utolsó félévben nagyon meglassubbodott, sőt pár országban áremelkedés állott be.

„Normális” viszonyok között tényleg az ilyen tényeket a válság végének, a megélénkülés alapjának s egy új prosperitás beállásának lehet tekinteni. Ma azonban ez helytelen.

Ha konkrétan vizsgáljuk a termelés emelkedésének alapját az egyes országokban, akkor látjuk, hogy ez nem nyugszik sem a fix tőke megújulásán és kiszélesedésén (a normális építőipar mindenütt áll, ha a hadi és útépítkezésektől stb. eltekintünk; a gépipar kapacitásának csak egy töredékével dolgozik; a hajóépítő ipar 40 év óta a legalacsonyabb nívón áll) sem a társadalom fogyasztóerejének kiterjedésén, vagyis nem azon a szokásos nívón, ami a fölélnkülésre való átmenetet jelenti. Sokkal inkább átmeneti jelenségekről van tehát szó: a kis- és nagykereskelemnek a válság négy éve alatti készárúiban való messzemenően kiürült raktárának a feltöltéséről; az inflációs karakterű áremelkedés várásában való spekulatív vásárlásokról

— különösen ez az eset Amerikában, — állami építkezésekről és megrendelésekről, amelyek részben, mint a német vasutak rendelései, gazdaságilag teljesen fölöslegeseek, csupán a nagytőkék támogatását képezi s messzemenő mértékben az egyre növekvő háborús készülődésekről.

Világos pl., hogy a színes fémek és nyersbőr importjának az emelkedése Németország felé, az automobil termelés, illetve a háborús készülődés erős emelkedését jelenti. A háborús készülődés Franciaországban is jelentős szerepet játszik a termelés emelkedésében. Dala-dier francia miniszterelnök és hadügyminiszter jelentette ki a szenátus budget vitáján, hogy: „a jelenlegi órában illúzió volna a katonai készülődést még csak meglassítani is.” Bejelentette még azt is, hogy a francia hadsereg motorizálása erőteljesen megkezdődött és folyik. Természetesen ezáltal a hadifelszerelési ipar s a nehézipar megrendelései szaporodnak. Hasonló az eset a többi országban is.

Ami a nyersanyag készlet alakulását illeti, úgy a növekedés megállása nem a fogyasztás emelkedésének a következménye, hanem a termelés csökkenéséé, vagy pedig a mezőgazdasági termelés lefokozásának illetve mesterséges korlátozásának (tea, ón) vagy éppenséggel, mint például Braziliában, a kávé tömeges megsemmisítésének. A készletek nagysága a csökkent fogyasztás viszonyához képest ma nem kisebb mint egy évvel ezelőtt.

Ami az árak esésének méglassubbodását illeti, úgy a valuta káoszban nagyon nehéz az árak alakulását követni: „a belső” ár a beviteli rendszabályok következtében mindinkább elkülönül a világpiactól: a vámok, forgalmiadók stb. az árképződés mesterséges, a konjunktura állásától független modifikálásához vezetnek.

A mai rendkívüli körülmények között minden konjunkturaszimptoma a „normális”-tól eltérő jelentőséggel bír, a polgárság optimizmusa s a konjunktura kutató intézetek bizonygatása, hogy most már egy új felélénkülés következik, teljesen alaptalan.

Van azonban még egy mozzanat, amelyből az optimizmus táplálkozik: a tőke értékesítése a legutóbbi időben kétségtelenül valamit javult. A speciális „válság racionalizálás”, a termelési apparátusnak a lecsökkent termeléshez való igazítása, a munka további intenzivizálása, a bérek, fizetések és szociális terhek leépítése s a nyersanyagok olcsóbbodása révén sikerült a termelési költségeket messzemenően csökkenteni, ellenére az erősen lecsökkent termelési kiterjedésnek. Ez a megállapítás a nagyvállalatok majd minden beszámolójában visszatér. Ehhez járul még az állampénztárak messzemenő felhasználása a legkülönbözőbb formákban: adóelengedések, szubvenciók, szanálások, nagy hasznot hajtó hadiszállítások stb.

Röviden: a profit eső tendenciája, mely a válság első három évét jellemezte, legalább átmenetileg, a munkások, a dolgozó parasztok s a koloniák terhére megállt s a polgárság a profit emelkedését reméli. Optimizmusának ez a fő alapja.

Egyidejűleg ez a hangsúlyozott optimizmus kétségtelenül politikai eszközül szolgál a feszültség levezetésére és annak a kápráztatására, hogy a feszültségek a jelenlegi vonatkozások között megoldhatók...

Összefoglalva: a polgárság ama biztatása, hogy változás állott be s hogy most már az új felélénkülésre s az új prosperitásra szabaddá lett az út, abszolút helytelen. A fejlődés nem a „normális”, békés fellendülés, hanem valamennyi adott ellentét további kiélekedésének irányába megy.

(V.)

S Z E M L E

MIRE TANIT A GAZDASGI FÖLDRAJZ*

Horrabin ismert munkájának (Grundriss der Wirtschaftsgeographie) az a célja, hogy megvilágítsa, hogy milyen hatással voltak a földrajzi tényezők az emberiség fejlődésére. A könyv, amely határozott népszerűségnek örvend a nemzetközi munkásmozgalmában, annyiban meg is felel ennek a célnak, hogy felfedi az idetartozó összefüggések egész sorát s éppen ezért magyar fordítása már régen esedékes volt. De másrészt éppen a könyv népszerűsége szükségessé teszi, hogy ne csak pozitív oldalait emeljük ki, hanem negatív oldalaira is rámutassunk. A fordító ezt elmulasztotta, csupán egy jegyzetben utal a munka politikai hibáira és ugyanakkor, az előszóban, minden fenntartás nélkül azt állapítja meg, hogy Horrabin az anyagot materialis dialektikai alapon tárgyalja. A valóságban a munka negatív oldala, politikai hibái mellett, éppen az, hogy szerzője nem viszi keresztül teljesen és következetesen a dialektikus materializmus szempontjait. Horrabin módszere több tekintetben visszatérést jelent a 18. század polgári „földrajzi materialistái”-nak a módszeréhez, akik tudvalevőleg mechanikus materialisták voltak és ez a visszaesés gyakran abban a vulgáris alakban jelenik meg, amelyben a földrajzi materializmus a modern polgári „geopolitikusok” írásaiban tipikusan tovább él; s ezzel kapcsolatban a polgári közgazdaságtan hibás szemléleti módjait is felleljük nála.

A dialektikus materializmus, éppen mert materializmus, nagy súlyt tulajdonít a földrajzi, természeti viszonyoknak a történeti fejlődés kérdéseinek a megítélésénél, sőt egyenesen a földrajzi, természeti viszonyokat tekinti a kiinduló pontnak: „Minden történetírásnak ezekből a természeti alapokból (az ember fizikai szervezetéből, a geológiai, oro-hidrográfiai, klimatikus és egyéb viszonyokból) és ezeknek a történet folyamán az emberi cselekvés következtében beálló változásaiból kell kiindulnia.” (Marx-Engels: Deutsch Ideologie, 10. o.) Azonban mégsem vezeti le a történeti fejlődést közvetlenül a földrajzi viszonyokból, mert ezeket a maguk állandóságában csupán annak a passzív alapnak tekinti, amely közvetve megszabja a történeti fejlődés lehetőségeit, korlátait és ezzel irányát. A dialektikus materializmus számára, éppen mert dialektikus, a történeti fejlődés aktív mozgató ereje, ezen az iránytszabó passzív alapon, maga az ember, változó termelő tevékenységével, amely magában foglalja másodlagos, a termelőmód által meghatározott tevékenység alakjában a munkatermékek kicserélésére, forgalmára irányuló tevékenységet is: „A cserét... minden mozzanatában vagy egyenesen magában foglalja a termelés, vagy pedig meghatározza.” (Marx: Bevezetés A Közgazdaságtan Kritikájába, XXXIV. o.) És a földrajzi viszonyok csupán a termelőmód, az ember termelő tevékenységének a közvetítésével hatnak a történeti fejlődésre, amennyiben az általuk nyújtott lehetőségekkel, az általuk felállított korlátokkal közvetlenül megszabják azt az irányt, amelyben

* Horrabin: Mire tanít a gazdasági földrajz? — A német fordítás után átdolgozta Foris Lajos, Cluj-Kolozsvár, 1933.

a termelőmód, a termelőerők az emberi tevékenység fejlődése során fejlődnek. A földrajzi viszonyok alapján fejlődő termelőmód azután meghatározza a termelőviszonyok, a társadalom gazdasági szervezésének a fejlődését, ez pedig meghatározza a politikai és az ideológiai formák fejlődését. A földrajzi viszonyok tehát valóban minden történetírás kiinduló pontjai, megszabják minden társadalmi alakzat fejlődési irányát, de közvetlenül csupán a termelőmód, a termelőerők fejlődésére hatnak és a társadalom gazdasági szervezete fejlődésének az irányát márcsak a termelőmód közvetítésével, a politikai és az ideológiai formák fejlődésének az irányát pedig a termelőmód és a gazdasági szervezet közvetítésével határozzák meg. Ennek az összefüggésnek a keretén belül azután a marxista kutatás külön feladata, hogy rendszeres elméleti elemzésnek vesse alá a földrajzi, a természeti tényezőket a termelőmódra vonatkoztatott, a termelőmód történeti változásaival változó jelentőségükben. (Alapvető kísérlet ennek a feladatnak a megoldására Wittfogelnek, Horrabin német fordítójának „Geopolitik, Geographischer Materialismus und Marxismus” című tanulmánya, amely az *Unter dem Banner des Marxismus* III. évf. 1., 4. és 5. számaiban jelent meg.)

A dialektikus materializmussal szemben a 18. század mechanikus földrajzi materialistái (Holbach, Helvetius, Montesquieu, Herder stb.) éppen mert mechanikus materialisták voltak, az emberiség történetét többé-kevésbé egyedül a földrajzi viszonyokból magyarázták és az embert a földrajzi viszonyok passzív termékének tekintve, figyelmen kívül hagyták az emberi tevékenységet, a történet valódi aktív mozgató erejét. Ez az „egyoldalú” (Engels) felfogás, a földrajzi tényezők állandósága következtében, tényleg csupán arra volt alkalmas, hogy azt magyarázza meg, miért nem lehet történeti fejlődés, tehát hiveinek következetesen a történeti fejlődést tényleg tagadni kellett és fel kellett állítania a társadalom örök természeti rendjének a tételét, amelyel szemben a valódi történet csupán ésszerűtlen és kiküszöbölendő eltérések halmaza. A polgári földrajzi materializmus így ahhoz a polgári tételhez vezet el, amely szerint történet csak addig van, míg a társadalom megzavart természeti — a valóságban polgári — rendje helyre nem áll, azután többé nincs történeti fejlődés. Mint Marx mondja a *Filozófia Nyomorúságában*: Ainsi, il y avait de l'histoire, mais il n'y en a plus, eszerint történet csak volt, de nincs többé, mihelyt a polgári társadalom kialakult.

Ennek a mechanikus felfogásnak a keretén belül a földrajzi materialisták ugyan utaltak néha arra a hatásra is, amelyet a földrajzi viszonyok közvetlenül a termelőmódra s csupán ennek a közvetítésével gyakorolnak a politikai és az ideológiai formákra. Azonban nem ismerték fel sem a termelőmód általánosan alapvető fontosságát, se azt, hogy a földrajzi viszonyok egyedül a termelőmód és a termelőviszonyok közvetítésével hatnak az ideológiai és a politikai formákra. Ennek következtében azután mellőzték a földrajzi viszonyoknak a termelőmód szempontjából való elméleti elemzését is és így végeredményben „történetmagyarázatuknál” zűrzavaros összevisszaságban keverednek a különböző természeti tényezők és a termelőmód tényezői, a mellett, hogy minduntalan úgy járnak el, hogy a politikai és az ideológiai formákat közvetlenül a földrajzi viszonyokból vezetik le. Az utóbbi eljárást azután, amely náluk még öntudatlan és kivételeket is ismer, a modern polgári geopolitikusok (Ratzel, Richthofen, Kjellén és nyo-

mukban a szociáldemokrata Graf, aki a geopolitikával akarja „kiegészíteni” a történeti materializmust) osztályöntudatosan általánosítják, amidőn, a marxizmussal szemben, tudatosan mellőzik a termelőmód és a termelőviszonyok figyelembevételét és ezek kikapcsolásával igyekeznek a történetet közvetlenül a földrajzi viszonyokból magyarázni.

Már most Horrabin a földrajzi viszonyoknak a történetre való hatásával szintén anélkül foglalkozik, hogy előzetesen elméletileg tisztázza volna a földrajzi viszonyoknak a termelőmóddal és általában a különböző társadalmi alakzatokkal való összefüggését. A kérdés elméleti megalapozásának ez a hiánya azután, ami Horrabin módszerének éppen az egyik közös vonása a földrajzi materialisták módszerével, néha nála is ugyanahhoz a „rövidítő” eljáráshoz vezet a történeti jelenségek megmagyarázásánál, amelyre a földrajzi materialistákkal és különösen a modern geopolitikusokkal kapcsolatban az imént utaltunk s amely a termelőmód és termelőviszonyok átugrásával akarja levezetni a földrajzi viszonyokból a történetet. Ugyanakkor Horrabin módszere további eltorzulást szenved a polgári közgazdaságtan hatása alatt, még akkor is, amidőn egyébként mellőzi a rövidítő eljárás alkalmazását. A polgári közgazdaságtan tudvalevőleg nem az alapvető termelés, hanem a másodlagos forgalom szempontjából vizsgálja a gazdasági jelenségeket. Ennek megfelelően azután Horrabin is gyakran nem a termelőmódot meghatározó, hanem a forgalmat, a békés vagy háborús nemzetközi érintkezést megszabó földrajzi tényezőkből magyarázza a történetet és a tulajdonképpeni termelőerők rovasára is a szállítóeszközök fejlődésére vezet vissza történeti eseményeket.

Igy például Horrabin, egyszerre alkalmazva a rövidítő eljárást és a forgalmat meghatározó földrajzi tényezőkből való kiindulás módszerét, az amerikai társadalmak elmaradottságát az európai társadalmakkal szemben, Amerika felfedezése időpontjában, alapjában azzal magyarázza, hogy az amerikai társadalmakat az óceánok elzárták a nemzetközi érintkezéstől. Ezzel szemben Engels, az amerikai és az európai társadalmak eltérő sajátosságainak a levezetésénél, azokból az eltérő földrajzi természeti tényezőkből indul ki, amelyek a termelést határozzák meg. A keleti kontinens rendelkezett „majdnem az összes szelídítésre alkalmas állattal és egyetlenegy kivételével, az összes termelésre alkalmas gabonafajtával; a nyugati Amerika a megszelídíthető emlőszállatok közül egyedül a lámával és ezzel is csupán déli területeinek egy részén és minden termelhető gabona közül csak eggyel, persze a legjobbal, a kukoricával. E különböző természeti feltételek odavezetnek, hogy mindegyik félgömb népessége a saját külön útján halad...” (A család stb. eredete 4. o.) És ahhoz hasonló alapon vezeti le Horrabin tévesen Kína évszázados stagnálását és a római birodalom bukását is, mint amelyből kiindulva az imént Amerika elmaradottságát magyarázta.

És amikor Horrabin figyelembe is veszi a termelőerők fejlődését, mint amikor például a gazdasági súlypontnak a Földközi Tenger melletti országokból a nyugateurópai országokba való eltolódását az óceánok meghódítása és a nyugateurópai országoknak így kedvezővé vált földrajzi helyzete mellett a technikai fejlődésből, mint az óceánok meghódítása előfeltételéből is levezeti, akkor is megtörténik, — mint éppen ebben az esetben, — hogy csupán a szállítási, hajózási technika fejlődését tartja szem előtt és megelégedezik arról, hogy a szállítási technika fejlődése a maga részéről feltételezi a termelőerők egyetemes fejlődését. Horrabin, polgári racionalista módra, a „sötét közép-

korról" beszél és nem vesz tudomást arról, hogy a termelőerők a középkorban lényegesen fejlődtek s hogy éppen a fejlődésük teremtette meg a hajózási technika fejlődésének az előfeltételét is s vonta így maga után Európában a történet földrajzi tényezői jelentőségének a megváltozását. A középkornak ez a helytelen felfogása a termelőerők fejlődésének figyelmen kívül hagyásával kapcsolatban, jut kifejezésre ott is, ahol Horrabin Velence és Génua politikai hatalmát a középkorban közvetlenül és egyedül Olaszországnak akkor a forgalom szempontjából kedvező földrajzi helyzetére vezeti vissza és szem elől téveszti, hogy Olaszország kedvező földrajzi-forgalmi helyzete is csak azért érvényesülhetett a középkorban, az adott történeti irányban, mert Olaszország ebben az időben a termelőerők fejlesztése területén is vezető szerepet játszott Európában.

A magyar fordítás azután, átdolgozás címén, még meg is tetézi a hasonló hibákat azáltal, hogy itt-ott, éppen a földrajzi-forgalmi tényezőknek a kiemelése mellett, kihagyja a szövegből az egyéb tényezőket, ill. az azokra való utalást. Így például Horrabin az Egyesült Államok gyors fejlődésének a megmagyarázásánál csupán egy különleges földrajzi előnynek tekinti Amerika két ocean közötti fekvését. Az átdolgozásban azonban ez az összefüggés már kizárólagossággal szerepel: „Amerika tényleg, éppen a tengeri utak folytán, hatalmasan fejlődik. (8. o.)

Egyébként maga a fordítás sem teljesen megbízható. Horrabin sehol sem beszél Anglia „általában jómódú lakosságáról“, mint az a fordításban olvasható (42. o.) és legkevésbé sem azt állítja, hogy még sok meghódítatlan terület van a földön, amely ezidőszert senkié“ (34. o.), hanem éppen az ellenkezőjét állapítja meg ennek. És végül a fordító által a szöveghez írt jegyzetek is, — különösen néhány azokba felvett történeti adat folytán, a Kuomintang, mint a kínai dolgozók szervezete (51. o.) az oroszországi 1923—24. évi éhínség (51. o.) — részben kifogás alá esnek.

Mindazonáltal a fordítás, ill. átdolgozás az adott szövegében is alkalmas általában az olvasó továbbképzésére a dialektikus materializmus szemléiben, különösen, ha az olvasó nem fogadja el kritika nélkül Horrabin tételeit, hanem igyekszik ezeknek a hiányosságait a dialektikus materializmus szempontjaiból pótolni.

(Budapest)

Jeszenszky Erik

LADY CHATTERLEY SZERETŐJE

D. H. Lawrence, az angol bányász-ivadék, a tüdőbeteg világra-jongó, akit Anglia kiközösített, a francia sznobok viszont megcsodálnak, a hozzá hasonló monstruózus és izgató Joyce-szal együtt a francia nagyvilág divatos írója erotikus szenvedélye mindent felborító háborgásával valóban szuggesztív jelenség. Sok tekintetben megérdemli azt a hírnevet, ami csak most, halála után bontakozik ki teljes egészében, főleg — az Angliában elkobzott — „Lady Chatterley's Lover“ című regénye nyomán. D. H. L.-t és mesterművét az európai irodalmi kolportázs most kapja szárnyra. A magasba csapó lelkesedés, s a csodálat, mely nagyszabású, nyers és merész erotikájú regényét övezi, ma, amikor a polgári irodalom és közönsége a társadalmi problémák elől menekvésszerűen veti magát „erotikus“ problémájú regények mákonyára, nagyon is érthető. A kor atmoszférája különben is a társadalmi és szexuális felszabadulás mozgalmaitól puskaporos s így D. H. L. erotikus regényeinek sikere valahogy egybeesik egy általános korjelenség széles hullámverésével.

El kell ismerni, hogy D. H. L. regénye — mely a maga módján a legszorosabb testi szerelem feltétlen jogaiért száll sikra — nyers naturálizmusával s a szexualitás s a természet pogány orgiasztikájával: irodalmi mestermű. D. H. L. a fentartás nélküli naturálizmusnak azon a csapásán halad, amit a modern irodalomban Zola s Barbusse szakitottak fel s amit D. H. L., valami gazdag rómeszansz-szabadoossággal s jóhumorú aretinói vaskossággal tetéz.

A regény tartalma tulajdonképpen annyi, hogy az arisztokrata Sir Clifford Chatterley a háborúból bénán és tehetetlenül tér vissza Wragby Hall nevű családi birtokára, mely a tulajdonát képező tavershalli bányavidék mellett fekszik. Felesége, a fiatal Lady Constance a tehetetlen férj mellett nem sokáig tart ki, hanem — egy ír költővel való rövid viszonya után — beleszeret férje Mellors nevű erdészébe s ezzel találja meg az élet „legfőbb” kiélését, a test hatalmas állati gyönyörében.

Ezzel el is volna intézve minden, ám D. H. Lawrence-nél az erotika az élet valami ösgörög dionyzoszi látomásában világ-szemléletté terebélyesedik. Modernbb szóval: a pánszexuális élet-felfogás D. H. Lawrence szerint kivezető út korunk technikai civilizációjának természetellenes életkörülményeiből. A tőkések termelővilág megzavart tudata a következőképp keres és vél menekvést találni: „Belemerült az erdő sötéttségébe. Körülötte minden csendes volt. De ő hallotta az éjszaka lármáit, a Stacks-Gate-i gépeket, a Főúti forgalmat. Lassan lépdelt fel a kopár hegyoldalon. A csúcsról látni lehetett az egész tájékat: csillogó fénysorokat Stacks Gate-ban, kis fényeket a tavershalli kútaknál: fények mindenütt, itt és amott, az egész vidéken, a magaskohók távoli, könnyű és rózsaszínben olvadó vöröseivel... Micsoda megmagyarázhatatlan komisz villogás volt bennük!... Lement ismét az erdő árnyékába és magányába. De tudta, hogy az erdő magánya csupán illúzió. Az ipar zajai megzavarták... ”

Nem az asszony hibája volt sem a szerelemé, sőt még a nemi viszonyé sem! A hiba onnan jött, azokból a komisz fényekből, a gépek ördögi lármájából. Ott, abban a falánk, olyanynira falánk gépezetben, abban a gépies falánkságban, amely villanyfényekben villogott, forró éreket hányt és a szállítás ezernyi zajában tört ki, ott volt a mérhetetlen rossz, amely kész arra, hogy megsemmisítsen mindent, ami nem alkalmazkodik hozzá: nemsokára megsemmisíti az erdőt is: és a mezők nem fognak virágozni többé. Mindennek, amit a forgatag elkap, el kell pusztulnia a tűz-özönében... Oh, ha összeállhatna másokkal, hogy letörje azt a villogó és villamos, külső szellemet, hogy megvédje az élet nyugodt édességét, az asszonyok nyugalmas édességét, a vágy természetes gazdagságát!” (151. o.)

Ez a regresszív, anticivilizatórikus, rousseaui romantika — D. H. L. fogalmazásában is — épp úgy megkerüli az igazi szociális problémát, mint elődje a svájci bűbajos. Az ember felszabadulását ő sem a társadalmi forradalom benső felszabadító erejében, hanem a társadalomból való kiszakadás mítoszában keresi.

Ime, hogyan gondolja el D. H. L. a társadalmi probléma megoldását. „Hogyha megszoktak volna érezni, ahelyett, hogy csupán keresnek és költenek, megtudnának élni abból a huszonöt shillingből. Hogyha a férfiak piros nadrágot hordanának s nem gondolkodnának anynyira a pénzre... ha tudnának táncolni és vigadni, énekelni és dicsőkedni, ha szépek tudnának lenni, nagyon kevés pénzzel megelégednének... Meg kellene tanuljanak meztelennek és szépnek lenni, kórusban énekelni és a régi karakter-táncokat járni...” „...Ime az ipari

probléma megoldásának egyedüli módja: tanítsuk meg a népet élni; élni a szépségben, hogy ne érezze szükségét a pénzköltésnek..."

Elképpesztően zavaros ez. (még hozzá a bányászivadék D. H. L. részéről.) A rajongó erotómániás szem elől téveszti azt a könyörtelen társadalmi determinizmust, amely legfeljebb csak a kivételeseknek, a furcsa és egyedülálló deklaszáltaknak engedheti meg a természet pogány varázsába, a korlátlan szerelem orgiasztikájába való menekülést. Mellors, az erdész, — az angol gyarmati hadsereg egykori tisztje — tipikus deklaszált, aki a Wragby Hall-i erdőségekbe menekül és deklaszált a szép Lady is, amikor arisztokrata férjét elhagyva Mellors-hoz, a „szolgához“ szegődik. A társadalommal meg hasonlott és deklaszált, a társadalmi konfliktusok és ellenmondások útvesztőjében megzavart polgári tudat — Lawrence-szal — a végsőkben a társadalmon kívül, a nem létező „természet“ felszabadító mithoszában, az „erdő“ fauni vadromantikájában s a „nő“ és a „szerelem“ misztikájában keres megoldást. Mondanunk sem kell, hogy napjaink valóban vére menő szexuális valóságán, korunk nagyszabású társadalmi-szexuális problémáin mennyire kívül esik mindez. Mindezekből nem revelál semmit. D. H. L. érdeklődése a rendkívüli, a különleges felé fordul. Már pedig napjaink szexuális problémái csak a mai termelési-társadalmi keretek között bírnak normális s így a művész számára is kötelező értelemmel.

(Kolozsvár)

Korvin Sándor

KORAN ELFELEDETT KÖLTŐ

Közel egy esztendeje, hogy megjelent Vándor Lajosnak „Fej vagy írás“ című verskötete.* Ennyi idő alatt még a magyar kritika territóriumain is megiródnak az obligát bírálatok. A nagy magyar lebeszélők lassan nyilvánítanak véleményt és szegény magyar költő csak a kritikusok kilenc hónapi vajudása után olvashatja a róla megalkotott véleményeket. Ez a hosszadalmas procedura ugyan kevés haszonnal szolgál, mert a kilenc hónap arra is elég, hogy ennyi idő alatt egy költő régi hibáit újra világraszólja.

Vándor Lajossal aránylag hamar végzett az irodalomkritika. Ma napig talán a legtöbb újságban megemlékeztek róla és még hozzá dicserőleg. Ez a körülmény viszont elég ahhoz, hogy némi óvatossággal forgassuk meg kötetének lapjait. A költőnek egy dolog kétségtelenül javára szolgál, hogy a sok biztatásra sem jelentetett meg eddig új verset. Bizonyossága ez egyben annak, hogy a polgári irodalomkritikusok nem csak a leggonoszabb angyalesínálók, de a leghaszontalanabb bábák is. Ösztökélésük semmitmondó és a hangotadó újszülött is elnémul, ha az arcukba tekint. A polgári kritika sugárözönében fürödni legalább is egészségtelen.

Vándor Lajos nyilván azért hallgat a kötete óta, mert zsáknécába jutott a költészetével. És hol akad mifelénk olyan esztétikus, akinek szíve és kedve van arra, hogy egy új költőt kézen fogjon és jó irányba tereljen? Igaz, ha magával viszi, az a legrosszabb. Elvezeti Babics, vagy Gellért mellé.

Ezt az új költőt a polgári irodalmi bábák nem adták ki dajkaságba Gellért Oszkárhoz. Babicshoz se. A nyugati végeken hallgattak felőle, mert némi pacifizmus lengi át költészetét és ez ott meglehetősen nyugtalanító emlékeket ébreszt. Az új költőt magára hagyták a

* Névtelen Jegyző kiadása, Budapest, 1932.

„sikereivel“. Elnyelte a költők tömegsírja.

Valójában kár érte és ezért irunk róla. A hangja mindig illetlen volt, de olykor legalább őszinte. Ilyeneket írt: „Odát két pengőért is írok s irodalmi füleket ne sértsen, ez egyszerű halk ajánlatom: négyoldalas novellát tízpengőért sajátkezűleg házhoz szállítok.“ (Vándor vagyok.) Vagy másutt: „Tudja Ön, hogy mit jelent az, ha valakinek lúdtalpa van betét nélkül és házaló ügynök a város körmengetegében? De tudja Ön azt is, hogy ugyanez a lúdtalp háború idején az életet jelenti? Az éremnek amint látjuk tehát: két oldala van!...“ (Az érem.)

Író-proletár, szegény, de azért nem áttall Felhőlovaglás címen verset írni. Ez a legnagyobb bűne. Hogy ezzel szemben mi a legnagyobb erénye? Talán az, hogy szeretne új dolgokat elmondani. Erényében hordja persze hibáit is: így lesz gyakran mesterkélt, vagy bizarr. Persze még fiatal, leginkább ezért. Fiatalos szertelenségében a bizarr ötletek mellett sem tudja mindig elejteni a patetikus hangot és émelyítő páthoszt: „Vándor vagyok — modern szerzetes, ki két soros zakóban vándorol.“ De már itt megmutatkozik, hogy milyen kiegyensúlyozottan: „Mindent csak egyformán szeretek; a réteken a házakról álmodom s a városban örökzöld fenyőkről.“ Ni, mennyi fiatalság és perfidia: „A hangulatok felszarvazott Don Juanja vagyok és ábrándjaimtól teherbe esett már fél Európa.“ Ez kicsit sok. De bizarrsága gyakran valóban meglepő. Ilyeneket mond: „Sajnos a világválságban az Isten-részvények mélypontra zuhantak és az emberek készpénzért adják már el egymásnak még a levegőt is: arról nem is beszélve, hogy készpénzért hajlandók egymástól elvenni azt. Ide juttatták tehát a prédikációk.“ Nem áttall garmond fettel kiszedetni másfél oldalas „szerelem“ verset prózában, amelyben a női bájokról ír csak azért, hogy megállapítsa: „arcod rózsaszín hamvassága nem egyéb, mint a plakát: „Elida-puder, parfüm, rúzs és shampón.“ Arra törekszik, hogy politurozzon és frappirozzon. „Ne paráználkodik a mai nehéz gazdasági helyzetben, hanem adj halát, hogy el tudod tartani a saját törvényes gyermekeidet.“ Tulajdonképpen ez az a fanyar pesti espri, amitől félbudapest költői „teherbe esnek.“ Azért tagadhatatlan, hogy Vándornál ez egyénien szólal meg:

*„Ne azért ne járj nyílt kipuffogóval a városban,
amelynek lakói hatvan százalékban tüdőbetegek,
mert ezt egy belügyminiszeri rendelet előírja,
mert azzal,
hogy nem lopsz, ölsz és paráználkodik
és nem utasítod el házad szegényeit
még nem leszel becsesebb az emberek között. (Tízparancsolat.)*

Írásmódorában van ironia, némi szellemesség és az általános morálból valami, aminek gyökere ha nem is tud végleg elszakadni az Ótestamentumtól, nyilvánvalóan már az emberiség erkölcsiségét firtatja. Kifejezőmódjának korszerűségét mechanikai hasonlatokkal igyekszik untalan bizonyítani és tárgyiasággal. Ez azonban már közel jár a gondolat eldologiasításához. Ilyeneket mond: „Apám, aki a kezdősebességet adta a perpetuum mobiléhoz, amely egy szép napon majd ócskavassá válik bennem.“ (Családi jellegű.) „Ma más gépekkel keltik ki a kicsibéket s a gép egy napon majd meg fogja szülni az embert, aki matematikai pontossággal forog a pályáján és egy rövidzárlat lesz majd a halála.“ „... el fog jönni a te országod, de az em-

ber akkor már gyökképlet lesz, amelybe ha behelyettesíted az örök sé-
mát, lázadás nélkül fogja leélni életét — s miképpen teremtetted
egyszer, azonképpen pedig vasporrá lesz.” (Gépies ima.)

Tulajdonképpen nem lehet ebben a gondolati káoszából szilárd vi-
lágszemléletet kihámozni. A csúfondáros kedv még nem jelent többet a
csömörnél, vagy a tévelygésnél. Az emberi ostobaság felismerése, vagy
a polgári álerköles megtagadása még nem rátalálás a helyes felfo-
gásra. Az ostobaságtól még messze van az ésszerű és szükségszerű.

Vándor Lajos mégis megpendít olyasmit, amiben a manifesztálás
szükségsszerűsége már jelentkezik. Egy háborúellenes vádbeszédben.
Ime: „Mi az ábécé huszonöt betűje, — szomorúan vonjuk le a következ-
tetéseket arról, ami Európában történik és hajlandók vagyunk kimon-
dani, ha kell az általános betűszótrájkot még a kínai ábécé negyven-
ezer betűjére is, ha az európai államok nem változtatják meg a követ-
ségeknek adott titkos külpolitikai prospektusait.” (itt 31 sor követ-
kezik) „... követeljük a világbéket és követeljük a jogegyenlőséget
és hajlandók vagyunk lemondva autonómiánkról csupán nyolc betűvé
zsugorodni, — hogy a pornográf és detektívregények helyett beleéges-
sük az emberek szemébe ezt a szót, hogy: szeretet.” (Mi az ábécé hu-
szonöt betűje.)

Persze, ez csupán polgári pacifizmus, humanisztikus ábránd, min-
denestre egy hang az újabb költészetből. Összhatásában csupa lendü-
let és dinamika. Önmagában a mi számunkra csak enyhe ígéret, hi-
szen Vándornak nincs szava dolgokról és nincs szava a kizsákmányolók
és kisajátítók ellen. Am „Kör” című verse, amely sajnos nem mentes
a szimbolizmustól, mégis az elnyomottakról szólal meg:

„... és ment, ment, ment, ment, —
és nem tudott kiszakadni a körből.

Pedig érezte, hogy a kör megfojtja, mert onnan jön és oda tér vissza,
ő pedig lendülni akart előre, — — — — —

...Először lázadozni próbált, de lábára szörnyű bilincseket
raktak és ő belátta, hogy nincs menekülés. Belátta, hogy minden
a kör, s a körön kívül, — nincsen más csak az akasztófa
s a körön belül nincsen más csak a polgári halál.

A vers pesszimizmusa logikusan következik a költőnek elégedet-
len kritizáló, tagadó, de nem kereső egyéniségéből. Lám, eljut a gon-
dolat ama határáig, ahol elhal az ironia, a mosoly ráfagy az ajkára
és döbenten úgy érzi, hogy nincs szabadulás a „körből”.

A költőt ez a világszemléleti megtorpanása vezette költészetének
szakuccájába. Azt várni csorba pennával, „hogy kipattanjon a kör
sikja és ő kivágódva a végtelenbe, rohanhasson a maga paraboláján”
valóban meddő dolog. Vándor Lajos nyissa ki a szemét és igyekezzék
mégis „előre lendülni”. De nem magányosan, hanem együtt a töme-
gekkel. Az akasztófa nem a felszabadulás útjelzője, hanem az elnyo-
mása. A dolgozók útja pedig túlvezet az akasztófáson.

(Budapest)

Ujvári László

MORVAY GYULA VERSEI a zsellér ivadék, a kiuzsorázott paraszt,
az évszázadok óta urbérben, kommencióban, piszokban, nyomor-
ban elalélt, de most magáraébredt ember megnyilatkozásai. A versek
elsőszemélyben beszélnek. Maga a költő Morvay Gyula is zsellér iva-
dék. Minden oldalon sötét, nehéz konturok. A versek hőse — a paraszt
— az élőhalottak életét éli. Mellén évszázadok fojtogató társadalmi

nyomása. Izmai szélesen és nehézkesen mozognak. Temetők ijesztő romlása elevenedik meg az olvasó előtt. Valami tetszhalott ébred fel, egy tetszhalott zsellér-ivadék, aki körül millió paraszt tetszhalott millió élő koporsóban, állati módon lekötött szemekkel csikorgatja fogait, s szolgálja az urat. Az első életmegnyilvánulás ebben a dermesztő, ve-rejtékes csendben a zsellérivadék-költő seregszemléje és ébresztője:

*Sor végéről kérdezek előre és rőzsefüstbe
bablé szegénységébe fullad sorsunk menekvő arca.
Itt állok zsoltár nélkül. Kevés nekem, nagyon kevés
rosszslajbiju apám csepp falatja.*

*Magamig ért a sor, bennem már felszállt a szó
és most új kapitólát írok apám járta széles tallókra,
bennem csak kaszátok hegyére tűzött úr utálása ég zuhogva,
bennem fulladt uccáitok szava forró síkoltássá reped:
elég volt...*

Morvay Gyula két skálán énekel. Az egyik a berepesztett fejű ember fájdalmas, tehetetlen hörgése. A tavaszi pusztító áradást szemlélő fájdalom keserű döngése: ez is elpusztult, ennek is vége. „Félre káré, koesi jön” — mondja — „Igen még így van: félre káré, koesi jön, az uton...” Vagy, „De nehézkeresztés a ti lélegzéstek! Konokul nem hajló csizma, avas nadrág, ráncos élet vagytok teljesen. Hant omlik alattam: félek mélyreerokadt feketevilágú, szomorú cserhacsurgású kertaljai-toktól...” A zsellérek, kisparasztok, mezőgazdasági cselédek szétforgácsolt, elvetélt élete, mint egy keletlen nagy térszta laposodik a barna kegyetlen rög parasztpusztító tenyerein. De abban a pillanatban, ahogy tudatára jön annak, hogy a föld áldás és nem átok, s a baj nem a kenyeret termő humuszban, hanem a humusszal rendelkező előjogokban van, hangja átesap, megszólal a második skálán, s megadja paraszt testvérei részére az ébresztőt. Megmondja, hogy önmagában rejlik a megoldás. „Tudom én: minden szegény ember halott, meghalt benne a piszkot szerető ember... Csak ezekhez van bizásom... szegények és kirekesztettek vagytok... De: vége bennetek a tegnapi embernek. Meghalt. Veletek van a piszkot takarító új ember... Csak ez segít... Csak ez lát tisztán. Ez harcol. Mert tudjátok, hogy szépszóval nem pusztul asztalról, ágy alól a kosz, mert akkor már régen... régen elpusztult volna...” és még plasztikusabban... „Valami keletkezik... Neve a tömeg akarata. És reszketés él előre a szívekben, mert temető lesz udvar tájéka: olesó eszme eladásnak, kedélyes bornirtságnak vége lesz, elpusztulnak, rakásra hullnak és szél csapja széjjel a poros temetőt...”

A költő elborult szemekkel veti papírra sorait. Rengeteg gond gyötri. Bizonyos mértékben még humánusan mér. Ugy látszik mintha minden a szíven keresztül folyna. A felháborodás és a sötét fájdalom égeti. Egy nagy abroncs feszít rajta, amit szétszeretne törni. Megmondja, hogy mindent az egyénen keresztül érez, de az egyént csak megnyilvánulási módnak tartja. Nem hisz az egyén különösebb jogai-ban. Mindent a közösség érdekében hív tetemre. Ami benne humanisztikus az az ő érző szíve. Az a szív, amely a számonkérésben az összezsugorodásig csavarodik. S fuldoklik mindattól, amit a kegyetlen béressors osztályos társaira mér. Egy temetésben benne látja helyzetük és fájdalmaik tetőpontját... „Havas január van. Bérések temetünk a

majorban... Senki, de senki nem veszi le a sapkáját és nem sír, béresek szomorú koporsója mellett, csak erős halászok távoli vizek mellett... bátor kőfejtők... piszkoskezü, de jószívű bányászok... Ezek emberszeretete ide nyulik hozzánk... Érezzük, érezzük a roppant emberi hatalmat, mikor kicsiny koporsóban szeretnénk... elveszejteni fájó fejünket..."

A magyar nyelvterületnek egyre több az olyan költője, amelyik komoly hanghordásával, fenyegető makacsságával élőtilalomfaképpen felmagasodik. Akik nem arra törekszenek, hogy letagadják, vagy elhőbályosítsák a mélyben kavargó indulatokat, hanem hogy napvilágra hozzák mindazt, ami a nagytömegű szegénység tényleges állapotában lejátszódik. Akik biztos érzésekkel az idő ütközén tartják a kezüket és nem rohannak hanyathomlok az ellentábor kegyei után, még akkor sem, mikor átmenetileg az egész világot egy fasiszta mámor készült bekebelezni.

Ezek a költők nem azért jajveszékelnék, mert úgyvélik, hogy a ma uralkodó rendszert azáltal jobb belátásra hangolnák, vagy éppen segédkezet akarnának nyújtani a régi mód megtartása mellett, a jelenlegi rendszer továbbhúzására. Ezek a költők a lázmérő szerepét vállalják, dacára, hogy ez a kurzuslók élénk hahotája közben történik. Egyre izmosabb lantosok keverednek és származnak ki abból a nagy összességből, amelyet a mai világégés husig lepörkölt. Vannak, akik még csak sebeiket mutogatják. Akik jajgatnak és szemeik megtelnek könnyel. Akik kiáltva kiáltanak, mert a rend összenyomta őket. Akik dadognak és nehéz nyelvbottlásokkal, s a lekötözött izmok mozdíthatatlanságával ordítanak s igyekeznek magukat és sorstársaikat előre dobni. Akik a szellérek, a parasztok, a szegénységükben elsorvadt páriák közömbösségét akarják kigyomlálni, hogy helyébe egy előrelenyúló esatasort alkossanak.

Ezek közé a költők közé tartozik Morvay Gyula is. Amit benne kifogásolni lehet az az ő rettentő nehézkessége, és új szoképzései. Valóságos agyaglábakon mozog. Hiszen igaz az, hogy amiről beszél az maga a megelevenedett, elrútitott, szétmarcangolt parasztmilliók sorsa. Igaz az, hogy ezek az elemek elbutítva, nehéz napjaik átszenvedésében rabszolgákra emlékeztető módon huzzák az igát. Viszont az is igaz, hogy ezeknek a verseknek éppen azokhoz kellene szólniuk, akikről szó van. Nem hiszem, hogy a költő azzal a számítással írná verseit, hogy azokat nagyfelnépszerűségű középosztálybeliek, vagy még magasabb rangosztályúak fogják élvezni. Hiszen akkor célját legkevésbé érné el. Mert ezek számára sem mint élvezeti cikk, sem mint megtérítő tanulmány nem jelentenek semmit. Sőt éppen ezek azok, akik a fentemlített kurzuslók módjára vissza fogják őket utasítani. Vagy még valószínűbb, hogy két három vers elolvasása után az lesz a véleményük, hogy a dolog számukra érdektelen és félrehajtják. Morvay Gyula rájött már arra, hogy minden megnyilatkozási forma csak akkor számít művészinak és értékállónak, ha egyéniségünk számtalan esőkevényét lehengerelve olyan módon találjuk, hogy az abba a célba fusson, ahova szántuk. Ő beszél is erről, amikor azt mondja, hogy „minden sorsodért van, minden sorsomért van, minden millióért van...” vagy „Szegény sorsok feltámasztásával bajlódom. Nem vagyunk magunké...” stb. Ha tehát az elnyomorodott millióknak akarunk valami célt mutatni, nyilvánvaló, hogy azok hangját kell megközelítenünk. Nem vállalnunk a mindenáron való népieskedést. Ellenben vállalnunk kell azt a könnyed és élvezhető hangot, amelyik az azonnali megértéshez és jó hatáshoz vezet.

A versek felépítésében — félve említem meg — nagyon érződik a rég idejét mult expresszionizmus. Sok az általános, az elvont, s nagyon kevés a konkrét. Az egyes események költői feldolgozása mindig többet tett, mint a tanulságok bármily tömör összefogása. De ezek a megjegyzések csak erre a verses kötetre vonatkoznak: nem pedig a fejlődő Morvay Gyulára. Mert éppen ő mutatta meg, hogy máris tulfejlődött rajtuk — a Korunk olvasói előtt jólmért — „Juachim krónikájában.“

(Berlin)

Babos Antal

KODOLÁNYI JÁNOS egyik kisebb regényéről — Küszöb — nevezte el legújabb kötetét.* S valóban, ez a hét írás, tartalmánál fogva — küszöböt jelent a távozófélben lévő régi s a már körülöttünk vajudó, új világ között. Már az első kisregény, — Fújd — egy darabka a „küszöbből“. A háborúalatti középiskolás fiatalságot rajzolja ebben az író, a diákok lázadását, mikor rájönnek, hogy az iskolában nyert tanítások mennyire ellentétesek az élet tanításaival szemben. Milyen más ez a fiatalság, mint a háború első éveinek ifjúsága! A frázisok kikoptak belőlük s már nem lelkesednek a háborúért, nem kíváncsiak a frontra. Mintha korai öregség szakadt volna rájuk, szinte megutáltak mindent s ösztönösen is keresik a jobbat, szebbet, megfelelőbbet az életben. Lázadásuk azonban csupán szökésben nyilvánul meg, de nem is lehet többet kívánni tőlük, küssé elfelejteni a zord, mogorva iskolát, ahol nem azt kapják, amit vártak. „...feltámadt bennük az iskolagyűlölet. Nem iskola az iskola, hanem kaszárnya. A tanárok őrmesterek. Mindenki utálja az iskolát, mégse tesznek ellene semmit. A szülők szeretik a gyermeküket, s mégis bekényszerítik őket az iskolába. Iskolát még soha nem gyújtottak föl. Tanárt nem szűrtak le. Fel kéne lázítani az egész ifjúságot s olyan iskolát csinálni, ahová szívesen megy az ember s ahol örömet dolgozik“. Ez a háború alatt történik; a fiatalság közeledik a „küszöb“ felé.

S a Küszöb-ben, a Fújd-ban szereplő fiatalság közé tartozó már tovább ért. Válasz-útra. Habozva áll meg a dolgok előtt. A régi világ már összedőlt benne s a rejtélyek egymásután tárulnak fel előtte. Minden „új“ meglátása egy-egy krízist idéz elő benne. S minden krízis tisztulást jelent. Feltárult szeme éhesen bámul a történesekbe, az „Időbe“, a történelembe. Érdekli, látja, benne van a hirtelen felbukkant új világban s mi tagadás, magáévá teszi... 1919. A történelmi pillanatot, ami leplet ránt le a dolgokról s mélységeket soha nem ismert tényeket rángat elő az évszázados tagadásból. Megdöbbenve áll a nyers, puszta tények előtt, hogy harc van, osztályharc, ami kiméletlen, mert vér is hull, mert kell, hogy hulljon. Még dolgozik benne a régi világ, felsír benne a mult, a család, a rokonság s az osztályához való tartozandóság, de már megtagad mindent. Hozzádörzsölődik az „Elvtárhoz“, sőt tüntetőleg „Elvtárs“-nak szólítja, azonosítja magát annak elvi felfogásával, bár érzi, hogy még mindig nem tartozik hozzá, hozzájuk. — „... úgy érezte, belekerült a fogaskerekék őrlésébe. Lába alól kisklik a talaj, a család biztos talaja elvész... És soha, többé nem lehet ezt a gyűlöletet elkendőzni, ezt a mélységet áthidalni... Megingott, tétován elindult a tornácról. A küszöbnél megállt. Látta, hogy nem mehet sehová, nincsen sehol. A küszöbön áll. A kívül kavargó világ nem az ő világa, a román kém világa sem az övé s ez a

* Küszöb. (Kis regények) Vajda János Társaság kiadása. Budapest, 1933.

család sem az övé. Tehetetlenül állt egy helyen és nem tudott gondolkozni, nem látott, nem hallott. Nem tudta, mi van ma és mi lesz holnap. Nem hallotta a husvéti harangok zugását és az ágyudörgést sem. Szeretett volna meghalni.

Megrázó tragédiája ez annak a fiatalságnak, amelyiket félreneveltek. A hazug tanítások így bosszulják meg magukat a történelmi adottság nagy pillanatában. Ez a Sanyi, ez a fiatalság ártatlan, hisz a bensőjében már meg van a felismerés, de az évszázados hazugságoktól nem lehet egykönnyen szabadulni s ezért, mások bűne miatt, áldozat is lehet.

De K. J. nemcsak a fiatalságot rajzolta meg, hanem az 1919-es idők katonáját is, a proletárt, az öntudatos, helyét megtaláló harcost, valamint az ellenforradalom ágyát. Korhű dráma játszódik le előttünk. Látjuk a középosztályt magánvagyonátféltő dühében, eredeti, kendőzetlen egyéniségében. — „Inkább jöjjön a gyűlölt ellenség!” — mintsem fölöslegét a nincsteleneknek adja. Ez nem egyéni gyűlölet, hanem a középosztály igazi arca s emögött éles vonalakban rajzolódik ki fennen hirdetett nacionalizmusuk, az „évezredek, szent jelszavak” s hazug fajszeretetük. Inkább a gyűlölt idegen, mintsem a faj; inkább az idegen nemzetiség, mint a saját nemzete! Végeredményben tisztán áll előttünk a tény, hogy számukra csak adott esetekben van nacionalizmus, faj, sőt valójában nincs is, minden csak frázis; de igenis van a „szent” és sérthetetlen magánvagyon, ami kiirthatatlan gyökereket vert bennök s azért mindent nemcsak feladnak, de el is adnak és érte mindenre képesek, még fajuk, nemzetük ellen támadni is... Önkéntelenül is Nagy Lajos 1919 című novellájára gondolunk ennél a kis regénynél. Ugyanazok a meglátások; ennél többet nem lehet mondani rá. De viszont kevesebbet sem.

Az Atyai hajlék, a forradalmak utáni léghő, a szerbekhez csatolt terület életét mutatja be s ettől elkülönítve a „család”-ot, a konzervatív és a haladó világ küzdelmét s mintha a „Küszöb” folytatása lenne. Sanyi, itt mintha Zoltán-ban folytatódna. Itt már teljesen kiépült benne az újszerűség, elszakadt a régi rögtől, családtól, apától, kidobta magából a régi világ romjait s erősen kialakult benne a jövő. Már szocialisták közé jár, megtalálta a kapcsolatot a proletárokhoz, a „nép”-hez; ahhoz a „nép”-hez, amelyik dolgozik, nyög, szenved, nyomorog, tehát az igazi „Nép”-hez, „Nemzet”-hez. Látja a nagy és fájó igazságokat, igaztalanságokat; úgy él a szülői házban, a „főtanácsos” úr házában, mintha idegen lenne. Ő nem a szerbekre panaszkodik, mint az apja, meg a bérlők, s a gazdag parasztok; nem azokra gyűlölködik, már tudja, hogy ki a „nép” ellensége. Az idegen puska mögött éppúgy ott húzódik, mint bármely más tőkés államhatalom fegyvere mögött s ott van az apai házban is, magában az apjában, a főtanácsos urban.

Jelegzetes és nagyszerű figura a „főtanácsos úr.” A régi, nyugodt, békebeli-évek elvesztése sir fel benne s átkozza a szocializmust, amely már ott, vidéken is döngeti a „szent magánvagyon” rideg falait. Minden büntény mögött szocialistákat sejt: — „Ki kéne irtani őket!” — mondja végtelen dühében. Itt is, mint a Küszöb-ben, a középosztálynak az idegen csak másodfokon ellenség; nagyobb ellensége a saját fajtája, aki már jogait követeli. Ez az elsődleges bűn, ez az első és fő ellenség.

A többi kisregények, — Böbök Samu búcsúja, József, az ács, Fegyvertelen és Az asszonynak otthon van a helye — mind-mind nagyszerű írás, mindegyike egy-egy mélységet tár fel. A gyűjtemény olyan,

mint valami kaleidoszkop. Az eltagadott, a polgári írók munkáiból elcsikasztott élet-részletek tűnnek fel benne, jajok, panaszok, bántalmak, keserű, csunya valóságok, elnyomatás; de mindenütt ott találjuk az acélos, egyenes, küzdőképes és harcoló ipari és gazdasági proletárokat is, akik, bár még kevesen vannak, de magukon viselik a jövő zálogát.

Kodolányi János kisregény-gyűjteményében mindaz fellelhető, ami nagyon sok, magát szocialistának valló író munkájából hiányzik; az őszinteség, realitás és a tények hű, a maguk eredetiségükben való feltárása.

Hamvas H. Sándor

BODALMI BALLEPÉS Molnár Ákos regénye: * a tanár úr, a felesége és a cseléd lány szerelmi háromszögében. Ha a háromszöget kevesli valaki, négyzetgésítheti, mert beletartozik még a diák is, aki viszont csupán a cseléd lány felé hajlik derékszögben. A háromszög egy-egy oldala tizenkét lépés, az a tizenkettő, amiről a kötet címét nyerte. Ez a tizenkét lépést hevülő kéjvágyban lóholja végig éjszakánként a tanár, de hevül előtte, s hevül utána is, a kötet minden oldalán. Ennyi libidót ritkán lehetnek dokumentálva hölgyek és urak.

Molnár Á. korszerűsége törekszik és cseléd lányai szakszervezeti tagok. A szakszervezet persze nem valami jó nevelést ad nekik, mert önagysága jobb szocialista náluk, a cselédek hanyagok, míg a hölgy pontos és korrekt. Tanulság: a munkásmozgalom nyilván cseléd tartók számára való.

Sajnos, úgy igaz, hogy Molnár Á. háztartási alkalmazottain nem látszik a szakszervezeti nevelés. Az ember önkéntelenül arra a gondolatra jut, hogy az író még sosem volt szakszervezetben, különben nem mulasztotta volna el bemutatni a háztartási alkalmazottak szakszervezetét, ahol tudvalevőleg tanítják az osztályharc értelmét és minden szervezett berlini proletárlány tudja, hogy az nem renitenskedésből és nem csupán a munkaadóval folytatott szerelmi viszonyból áll.

Apropos, Berlin. Vajjon, miért helyezi a szerelmi történetet a szerző Berlinbe? Mért megy a magyar író távoli miliőbe? Ha Berlin társadalmi életét rajzolná meg, érteni lehetne ebbeli szándékát. De Berlint csak az uccanevek jelzik ebben a regényben. Azt gondolja Molnár Á., hogy Pesten talán nem így szeretkeznek az emberek, azért folyamodik a helymeghatározáshz? Vagy talán ép' az azonosság miatt úgy véli, nincs jelentősége a környezetnek? Tehát lehet Berlin is. A berlini társadalom, amiből semmi sem észlelhető.

Molnár Á. cselédjének szappanszaga van. Eddig a cselédek konyhaszagáról írtak kényesorrú íróink. Végre valaki, aki megérzi rajtuk a szappanszagot is. Ez már mégis csak valami, ha nem is kimondott irodalom.

ÁKÁCOK ALATT. Ugy látszik, hogy a baloldali kisebbségi szellem ellensúlyozásaként a reakciós vagy álprogresszív magyar szellemnek megfelelő felfejlődési lehetősége van Jugoszláviában. Ennek a fejlődési lehetőségnek egyik eredménye a Jugoszláviai Magyar Könyvtár kiadásában megjelent délszlávországi magyar novellisták antológiája, az *Ákácok alatt*.

26 író 29 novellája. Tagadhatatlan, hogy a pesti zsurnaliszta irodalom, a mórízsigmondoskodás kialakuló tüze, a Kassák-féle fonnyadó munkásintellektuelség, vagy a szlovenszkoí és erdélyi (az idők súlya alatt) mindjobban erőtlenedő nemzetiség-ébresztő irodalom után, a polgárok számára jólesően hathat a délszlávországi novellisták későn

* Tizenkét lépés. Budapest, 1933.

jövő lobogása.

Azt is tényként kell leszegeznünk, hogy körülbelül „egységesen vajdasági“ ez a két kötet novella. Már amennyire „egységes“ és „vajdasági“ lehet olyan 26 ember alkotása, akiket csak egy darab föld és egy szerkesztő erőtlen akarata tart össze és az, hogy a dolgozó népségről (kik e földet az irodalmat csinálókön és irodalmat pártolókon kívül lakják), egy-kettőjüket leszámítva, még amugy „félretolva“ sem emlékeznek meg.

Van ez a két kötet olyan érdekes vagy érdekesebb, mint akármi-lyen pesti antológia. Bemutatja, ahogy az összeállító Szenteleki kifejti az előszóban, hogyan élnek, éreznek, vágnak, várnak, keresnek, búsulnak, hisznek, csüggednek, mosolyognak, meg szeretnek Bácska és Bánát földjén a polgárok és kispolgárok. Ezt teljes felkészültséggel, irodalmi értékkel teszi meg. De nem többet. A dolgozókról csak legfeljebb, mint géprombolókról emlékszik meg az antológia, vagy mint kispolgári módon részegeskedőkről, vagy olyan aránytalanul nagy öklüekről, akik nem tudják, hogy a nemdolgozók élete az ő nagy tenyerükön fekszik..

(Szabadka)

T. K. I.

BÁNYADAL. (Regény, Európa könyvtár kiadása, Budapest 1933.) A poétikusan hangzó cím mögött vérbevágó realitást ábrázoló írás húzódik meg. A szerző Vértess Fülöp nem kívülálló énekes a mai termelési rend drámáinak. Szerző maga is munkás, sőt láncszeme annak a láncnak, amely vakondok módjára fúrja magát a flamand bányák mélységeibe. Így magyarázható meg azután az is, hogy palettájáról olyan színek kerülnek esetjére, amelyek a legmegdöbbentőbb valóságot adják vissza. A kívülálló finomkodó humanizmusa, a feleserélt hadállásokra mindég vissza-visszakaecsingató szimpáthiája, hamis programdeklarációk zavarossága, eltűnnek. Nincsen ebben az írásban aláhúzott hangsúly. A mesterkelt inspirációnak sincsen játékos megnyilvánulása, sőt tűzokádással, lobogós hitvallomással sem találkozunk. Vértessnek mindegy azért nincsen szüksége, mert inspirációját első kézből kapja, s maga hozza fel a flamand bányák mélyéből. Az élmény közvetlensége vezeti tollát. Hangja édeskésen nem csuklik el. A mesélésre emlékeztető csöndességében is a százszázalékos dráma erejével hat. A Bányadal tudomásunk szerint egy nagy készülő regénynek egyik önálló fejezete. Nem tudjuk, hogy a továbbiak során miként fogja Vértess az előtte álló nagy utat megfutni, amint azonban a már megfutott részt élénk teregeti abból megállapíthatjuk, hogy olyan íróval állunk szemben, aki a negyedik rend írói galériájában elhivatottsága alapján foglalhat majd helyet. Vértessétől sokat várunk, s mert várakozásunkban nem akarunk csalódni, szeretnénk Vértess figyelmét valamire felhívni. Írásában sokszor érezhető az impresszionista látásmód. Ezenkívül prózája nagyvonalúságát szűkségtelenül és rosszul alkalmazott nyelvi sallangokkal töri meg. Ha Vértess megszabadul ezektől, úgy mindenkép azt fogja nyújtani, amit vártunk tőle.

(Páris)

Gyomai Imre

L A P M O N T Á Z S

Nyugat új arca. A berlini Reichstag-épület gyújtogatói felett kétféle bíróság ítélkezik. Lipcsében a taláros bíróság halálra fogja ítélni az ártatlanokat, Londonban a világ közvéleménye a hatalmas levő gyújtogatókat fogja kellemetlen helyzetbe hozni. A baj, hogy az igazi gyújtogatók fűtyülnek a közvéleményre. És fűtyülhetnek bátran, amíg a Rohan hercegek az Europäische Revue-ben a mai né-

met rendszert, mint „európai forradalmat” kezelik: „Németországban ma elementáris európai sorstörténés folyik. Nemesak döntő ütközetről van szó, mely az internacionális szocialista forradalom és a nemzeti szocialis ellenforradalom között folyik, de Európa új arcának formálásáról. Nálunk a fogalom: nép, megélt valóság lett. A nemzeti ébredés politikai-katonai seregeiben öreg és fiatal, protestáns és katolikus, nemes és paraszt, gyáros és munkás egyforma ranggal menetel egymás mellett, bajtársak a haza belső meghódításában, a német ember lelkének megnyerésében.” Ezeket a frázisokat a lipcsei tárgyalóteremben is hallani lehet majd, de Londonban nemesak a Goeringek, de a Rohanok felett is itélnek.

Néró-kópia. „Még emlékszünk egy estére, amikor röviddel Hitler hivatalbalépése után, Goering és Goebbels résztvettek Cecil de Mill-filmjének „A kereszt jegyében” berlini premierjén. Ebben a filmben mutatják, hogy gyújtja fel Néró Rómát, hogy a keresztényekre fogva szabad kezet kapjon bebörtönzésükre és jegyilkolásukra. Ez a film adta az eszmét ezeknek a gangster-lovagoknak és plagiátoroknak, hogy Nérót utánozzák... Ennek alátámasztására persze hiába várunk tárgyi bizonyítékokat a londoni ellenbíróstól, de amit ez a bíróság produkálni fog, az minden bizonnyal befolyással lesz a kortörténetre.” (Das Neue Tagebuch.)

Morál. „A német kormány göröcsösen igyekszik ellenaknákat lanszírozni. Hatalmas propagandaapparátussal, gyilkokkal és terrorfenyegetésekkel, a sajtó befolyásolásával, dokumentumhamisításokkal, kényszerített és megvett hamis esküvel igyekszik majd zavart keltetni a világközvéleményben. De ez nem fog neki sikerülni. A tett maga nagyon lólabbas volt, Torgler, Taneff, Dimitroff és Popoff a hatalmukban vannak, elítélhetik őket. De ez csak a gyilkosok hatalma. E cinikus bűnözők szemérmertlensége. De hiába minden hatalom, azt nem akadályozhatják meg, hogy az igazság utat törjön magának — magában Németországban is.” (Alfred Kantorowicz a prágai Die Wahrheit-ban.)

A történelem legpokolibb hazárdpartija. „A német valósággal szemben csődöt mond a fantázia is. Ami tegnap semmiféle kalandírónak nem jutott volna az eszébe, az ma szerényen huzódik meg a Wolffbüro ötsoros ujsághíreiben... Torgler a Harmadik Birodalom végzetfigurája. Mert ez a Torgler zárja el a Harmadik Birodalom szabad kifutási útját a nemzetközi politika felé. Hitler hatalmát egy hazugságra építette: az akut bolsevik veszély hazugságára; külpolitikáját ugyancsak erre a tromfra építi. A Reichstag-perben tehát a tét az egész Harmadik Birodalom. Ha tápot kap az a vélemény, hogy a német kormány akarta ezt a tüzet, akkor tudja minden külföldi államférfi, hogyha ezzel a kormánnyal köt szerződést, akkor saját népe őt is betörőnek fogja tartani. Egy Torglerből kikínzott vallomás felér egy kis világháborúval. Ne kételkedjen senki, hogy Hitler itt jól spekulál: Európa antibolsevistái ideges remegéssel várják a jelszót, hogy utána hódolhassanak Hitlernek, a szabadítótnak. Szeptember 21-én Lipcsében megkezdődik a történelem legpokolibb hazárdpartija.” (Willi Schlamm a Neue Weltbühne-ben.)

Romain Rolland vádja. „A Braunbuchban nyilvánosságra hozott dokumentumok világosan mutatják, hogy a gyújtogatást a jelenlegi államhatalom szervezte. A belügyminiszternek tehát egyáltalán nem lehet vádfelhatalmazása, amíg nem igyekszik magát tisztázni az ellene felhozott vádpontokkal szemben. Nincs tudomásom róla, hogy a precíz vádra, melyet az egész világsajtó emel ellene, még csak feleletet is adott volna. A londoni ellenper őt — és vele együtt a kormány többi tagjait — a világtörténelem ítélőszéke elé idézi.” (A prágai Gegenangriff-ban.)

(F.)